

Dalányi László

1928-2007

Búcsúunk Dalányi Lászlótól

2007. július 5.-én, életének 80. évében elhunyt Dalányi László. A Budapesti Corvinus Egyetem és az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium saját halottjának tekinti. Dalányi Lászlóra a temetésén elhangzott beszédekkel emlékezünk.

Egy nagyszerű emberre emlékezünk ezen a napon, s veszünk tőle búcsút – sokunk hite szerint nem örökre. Miként is lehetne negyven év eseményeit, küzdelmeit és szépségeit bemutatni néhány percben? Még egy ily hosszú és teljes életnek is a felét kellene áttekinteni...

Az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, mint az építésügyért felelős tárca, saját halottjának tekinti – mily suta, esetlen ez a kifejezés – Dalányi Lászlót, az egykori Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium nyugalmazott főosztályvezetőjét, az építésügy két évtizedig meghatározó személyiségét.

A városfejlesztéssel és az építésüggyel való kapcsolata 1950. október 1.-én kezdődött, amikor az (akkor még) Építésügyi Minisztérium átkérte a Fővárosi Kertészeti Vállalattól a Városépítési Tervező Iroda Városrendezési Osztályán megalakult Zöldterületi szakosztályhoz. Ennek a minisztériumi irányítás alatt álló Irodának a kettéosztásával jött létre 1953-ban a Lakóterv, ahová irányító tervezőként került, és itt dolgozott különböző beosztásokban 1970-ig. 1971-től az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Műszaki Tervezési Főosztályát, 1980-tól, nyugállományba vonulásáig, 1991-ig a kibővült feladatokat ellátó Építésügyi, Településfejlesztési és Műemléki Főosztályt vezette.

Olyan korban élt és alkotott, amikor sok minden megújult, radikálisan megváltozott, amikor sok jelentős munka részese lehetett, aki rátermett, munkabíró, kitartó volt. Munkáit igen hosszan lehetne sorolni, de most csak néhányat emelek ki ezek sorából, olyanokat, amire ő büszke volt, és olyanokat, amit –

engedtessek meg ennyi szubjektívitas – a magam részéről fontosnak látok.

Ott találjuk az épülő új városok és a radikálisan átalakuló, rohamosan fejlődő városok terveit készítőik között. Kazincbarcika, Dunaújváros, szülővárosa Miskolc, Ózd, Salgótarján, Nagybátony, Várpalota, Veszprém, Hódmezővásárhely, Pécs, Szekszárd, Óbuda, Kelenföld, Debrecen, Sopron, Hajdúszoboszló viseli magán keze nyomát. Általános és részletes rendezési tervek zöldterületi munkarészei, főtér tervek, lakónegyedek elrendezési és zöldfelületi tervei, jelentős közintézmények terep- és kertrendezési tervei őrzik alkotó fantáziáját. Építész-ként nemzetközi tervpályázatokon ért el szép eredményeket. Hamburg, Essen, Moszkva és Bilbao sikerei színhelyei.

Ami benne összeáll – tapasztalat és rendező gondolat – nem marad az ő títka: kutat és publikál, előad egyetemeken és konferenciákon, elkészíti az első hazai zöldterületi tervezési irányelvet.

A minisztériumba kerülve a szakterület jelentős irányítójaként felügyeli, irányítja az állami és tanácsi tervező intézeteket és vállalatokat szerte az országban. Számos jogszabály és a jogi iránymutatás egyéb eszköze fűződik az irányítása alatt működő főosztály nevéhez, így – többek között – az 1983-ban a rendezési tervezéssel kapcsolatos csokornyit utasítás, irányelv, tájékoztató. Ez is mutatja európai gondolkodását: a város- és községrendezési tervek készítését, egyeztetését és jóváhagyását szabályozó utasítás olyan egészen új elemeket

tartalmazott, mint a tervek lakossági, társadalmi egyeztetése, a demokratizálódás első lépései hazánkban. A jelenlegi törvényi szabályozásnak is ez adta az alapját.

Örömmel és büszkeséggel töltötte le, hogy aktív közreműködésével csatlakozott Magyarország az UNESCO világörökség konvenciójához 1985-ben, és a Magyar Nemzeti Bizottság első elnöke lehetett. E tisztségében terjesztette elő és vetette fel a budapesti és hollókői területet a Világörökség listájára.

Ez a felsorolás csupán töredéke munkásságának.

Engedjenek meg néhány szót még magáról az emberről. Abban a szerencsében részesültem, hogy személyesen dolgozhattam Vele, bár csupán két évet, nyugdíjba vonulása előtt. Majd ezt követően a budapesti tervtanács ülésein találkoztunk hosszú éveken át.

A személyéről mondottakhoz Tőle kaptam segítséget. Környezet-architektúra című, 1998-ban megjelent tankönyvében, annak második fejezetében leírja a tervező személyiségének tulajdonságait. Lássuk, mit ír és mit tett a maga életében!

„A tájépítésnek, mivel tervezői tevékenysége rendkívül szerte-ággazó, több tudományra és szakterületre kiterjedő ismeretanyag elsajátítására van szüksége.” Mint önéletrajzában írja, 1952-ben miniszteri engedéllyel – a Kertészeti Egyetem elvégzése után - nekivág az építésmérnöki tanulmányoknak. Kettős végzettsége segítette, hogy megfeleljen a tervezői ideálnak.

„Az elsődleges cél azon ismeretek megszerzése, amelyeket saját szakterületén, közvetlen szakmai munkájához, terveinek elkészítéséhez alkotó módon felhasználna. Ezeket minden részletre kiterjedően és teljes mélységben kell elsajátítania.”

A Kertészeti Egyetem elvégzése után egy vállalatba kerül, ahol a gyakorlatban mélyíti el ismereteit. A később „summa cum laude” elnyert doktori cím is bizonyítja az elmélyedt ismeretszerzést.

„A tudás a tervezői képességek alapján megszerzett készség által és annak szintjén realizálható a tervek megoldásaiban.

Valamilyen tevékenység iránti képesség – más szóval tehetség – minden ember veleszületett adottsága. Annak felismerése, hogy valaki mely tevékenységi kör későbbi műveléséhez rendelkezik adottságokkal, amelyet tanulással, gyakorlással készséggé képes fejleszteni, azzal későbbi életútját, annak eredményességét is meg tudja alapozni. Hogy ez a készség később az illető tevékenységi területén magasabb vagy alacsonyabb szinten alakul-e ki, az függ az illető tehetségének a mértékétől, és nagyrészt attól a céltudatos, kitartó, szívós munkától, amivel azt kiművelni, fejleszteni képes.”

Ha végigtekintünk az életúton, akkor megállapíthatjuk, hogy jól mérte föl képességét, hogy céltudatos munkával azt készséggé fejlesztette – és nemcsak a tájépítéssel meg az építéssel, hanem a vezetés területén is, mert ott is megállta a helyét.

A tervező számára elengedhetetlen képességek sorában a következőket említi: a térlátást, az alkotóképességet (kreativitást) – ezen belül a fantáziát, a találgatóságot, az intuíciót és a praktikusságot -, az esztétikai-formai képességet és a színérzékét. Ezeknek birtokában volt. Nyitottsága, eleven figyelme, érdeklődése segítette, hogy megfeleljen a maga elé tűzött célnak.

A tervező magatartásának sajátosságai, amelyek sikeressé tehetik az előzőeken túl, mint írja: a megbízhatóság, a beleélési képesség (empátia), a meggyőző (agitatív) képesség, a megegyezési (kompromisszum) képesség és az ítélőképesség (kritikai hajlam). Aki ismerte, tanúsíthatja, hogy élte ezeket. Tapasztalataimból egyet emelek most ki: a meggyőzőképességet, ami lényéből áradt, a derűs nyugalom, a tudás adta biztonság.

Néhány vonást nem említ könyvében – legalábbis én nem leltem fel benne –, például annak a képességét, hogy a tervező meg tudja különböztetni azokat a dolgokat, amin tud, és azokon a dolgokon, amin nem tud változtatni. Ő egészen kivételes módon fel tudta ezt mérni, s e szerint cselekedni. Talán hosszú minisztériumi munkájához, vezetői pozíciójának – minden átszervezésen

túli – megőrzéséhez ez is hozzájárult. A másik ilyen vonás a könnyedség: soha nem érződött rajta semmiféle erőlködés, izzadságszag. Ez többekben, akik nem ismerték, azt a látszatot keltezte, hogy könnyedén veszi a dolgokat. De nem így volt. Nem láttam soha kapkodni, vagy belefáradni valamibe, mégis minden beszélgetésünkön felkészült volt, a témát mélységében ismerte. Mindenről tudott.

Nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy neki, pozíciójából fakadóan, minden tervezési irány képviselőivel szót kell értenie. Nem egy tervtanácson tapasztalhattam, hogy az utolsó pillanatokban meghívott olyan szakértőket, akik megóvták a bizottságot egy irányzat, egy csoport véleményének egyoldalú elfogadásától, az állásfoglalás szélsőséges megfogalmazásától.

Mindezeket végigtekintve megállapíthatjuk, hogy Dalányi László az általa vallott, tanított elveket saját életében megvalósította, sőt túl is teljesítette; benne az elmélet és a gyakorlat egységre jutott. Az ilyen emberre mondják, hogy megvalósult ember, boldog ember, aki belső harmóniában él, meghasonlottság nélkül, egyenesen és emelt fővel jár. Befutotta az előtte álló pályát, a jó harcokat megharcolta, teljes életet élt, s ahogy a volt ÉVM-esek ezévi éves találkozója előtti telefonbeszélgetésből értesültünk, tudatosan készült az utolsó útra is.

Furcsa az ember, mert bár örömmel kellene itt állnunk, látva ezt a gazdag életet, ismerve őt, mégis a búcsúzás fájdalommal tölti meg a szívünket, és elszorul a torkunk. De alighanem magunkat sajnáljuk, mert feladta a leckét mindnyájunknak, amikor rá emlékezve feltesszük magunknak a kérdést: mi hogyan állunk ezekkel a képességekkel, készségekkel, s hogyan sáfárkodunk a ránk bízott tehetséggel. Ő – amennyire én ismertem, és megíthetem – jól.

Köszönöm neked példádát,
Isten Veled, Laci!

KÖRMENDY IMRE

A Budapesti Corvinus Egyetem vezetése, az egyetem Tájékoztatói Kara, valamint Kert- és Szabadtérépítészeti Tanszéke munkatársainak, oktatóinak, tájépítész hallgatóinak nevében búcsúzunk dr. Dalányi László címzetes egyetemi tanártól, egykori szakvezetőnkől, a Kerttervezés, majd a Környezetarchitektúra című tantárgyak vezető oktatójától. A mester távozott közülünk, mert valamennyiünknek, akik ma itthon kerttervezéssel, szabadterv építéssel foglalkozunk, a szó legnemesebb értelmében tanítója és mestere volt.

Dalányi László 1928-ban született Miskolcon és 1946-ban iratkozott be a Magyar Agrártudományi Egyetem Kertgazdaság-tudományi Karára, hogy kerttervezést, kertművészetet tanuljon. Demonstrátorként már egyetemi tanulmányai alatt részt vett az Ormos Imre által vezetett Kerttervezési Tanszék tervezési, kutatási munkáiban. 1950-ben szerzett mérnöki oklevelet táj- és kertépítészet szakterületen. Végzés után rövid ideig a Fővárosi Kertészeti Vállalat Kertépítési Főosztályán építésvezetőként dolgozott. A Ludovika tér, az Élmunkás tér tereprendezési és kertépítési munkáit és az akkor épülő Árpád híd hídfői földmunkáinak kivitelezését irányította. Az akkori Építésügy Minisztérium átkérésére 1950 októberében a Városépítési Tervező Iroda akkor létrejött Zöldterületi Szakosztályára helyezték át önálló tervezőként. 1953-ban az irodából két új tervezőintézetet hoztak létre. Dalányi László a LAKÓTERV-hez került, ahol egészen 1970-ig dolgozott, először mint irányító tervező, majd 1954-től szakosztályvezető, 1957-től az önálló Zöldterületi Osztály vezetője és 1963-tól az Intézet területrendezési szakfőmérnöke volt.

1952-ben beiratkozott a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára, és 1958-ban építészmérnöki oklevelet kapott. 1964-ben doktori címet szerzett.

Jelentősebb tervezési munkái voltak: Kazincbarcika, Dunaújváros általános

zöldterületrendezési tervei, Miskolc, Ózd, Salgótarján, Nagybátony, Várpalota, Veszprém, Hódmezővásárhely lakóterületeinek zöldterületi tervei, Pécs zöldterületi vizsgálata, Óbuda, Kelenföld és több budapesti lakónegyed terep- és zöldterületrendezési terve, Szekszárd, Veszprém, Várpalota, Hódmezővásárhely főterének, a debreceni Petőfi tér, a soproni volt Május 1. tér komplex rendezése, a Borsodi Egészségügyi Központ, a soproni Állami Szanatórium, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Klinikája, a hajdúszoboszlói SZOT Gyógy szálló és Gyógyfürdő tereprendezési és kertépítészeti tervei, az ózdi strandfürdő és sporttelep, a budapesti Városmajor sportjászótere, Miskolc-Tapolca részletes rendezési terve, a budapesti Blaha Lujza tér és a Március 15. tér tereprendezési tervei.

Több nemzetközi tervpályázaton vett részt sikeresen, így Hamburg, Essen, Moszkva, Bilbao kert- és terepépítészeti pályázatain. Számos hazai építészeti városrendezési pályázaton nyert díjakat és megvételt. A nemzetközi pályázatokon elnyert díjak felhasználásával tanulmányutakat tett Európa sok országába, és az ott szerzett tapasztalatait egyetemi előadásaiiban feldolgozva hasznosította.

Mert a főiskolát, majd az egyetemet, az oktató munkát, a diákokkal való foglalkozást egész életében szívügyének, a legfontosabb feladatának tekintette. 1952-től az akkori Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán diplomatervek konzulense, ill. bírálója volt, és tervezési gyakorlatok vezetését látta el. 1962-től Ormos Imre meghívására – másodállásban – egyetemi adjunktusnak nevezték ki a Kerttervezési Tanszékre. Itt a kerttervezés oktatása mellett az 1963-ban létrehozott önálló Kertépítészeti Szak tantervének, a zöldterületi tervezés korszerű oktatási metodikájának kidolgozásában vett részt.

1971-ben a Tanszéken betöltött adjunktusi másodállásáról kénytelen volt lemondani a minisztériumi beosztásával járó feladatai és elfoglaltsága miatt, de az egyetemi előadásait és a tervezési

stúdiumokat – mint meghívott előadó – továbbra is megtartotta. Évtizedeken át tanította a Környezetarchitektúra és a Kertépítészeti szerkezetek című tárgyat a táj- és kertépítészeti, majd a tájépítész-mérnöki szakon. E tantárgyakhoz egyetemi jegyzeteket és egyetemi tankönyvet írt. Oktatói munkája mellett 1977-től 1991-ig ellátta a Táj-és Kertépítészeti Szak vezetői feladatát.

Oktatói munkája elismeréseként 1973-tól címzetes egyetemi docensi, majd 1977-től címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki.

Minisztériumi működéséhez is kapcsolódik, de a tájépítész szakterület szempontjából egyik meghatározó fontosságú eredménye az 1978-ban megjelent, a közcélú zöldfelületek létesítését szabályozó ÉVM/OTSH rendelet, amely az akkori Európában a legkorszerűbb volt, és ma is példaértékű.

Két diplomája birtokában rendkívül fontos „híd” szerepet töltött be a két szakterület, az építészet és a tájépítészet között. Dalányi Lászlót velünk gyászolja a Magyar Építés Kamara, a Budapesti Építés Kamara és a Magyar Építőművészek Szövetsége, amelyeknek különösen nagyrabecsült tagja volt.

Több mint négy évtizedes eredményes szakirányítási és szakterület fejlesztő munkáját többek közt a MAGYAR KÖZTÁRSASÁG CSILLAG RENDJE kitüntetéssel ismerték el. Oktató munkájáért a kormány EÖTVÖS LORÁND díjjal, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem ORMOS IMRE EMLÉKÉREM adományozásával, a Szent István Egyetem Babérkoszorú Arany fokozatával, a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Aranyéremmel tüntette ki.

Dalányi László nem hajszolta, nem kereste a tisztségeket és az azzal járó feladatokat, a feladatok keresték meg őt. Műveltsége, embersége és alkotói építész-tehetsége, önmagával békében élő, kiegyensúlyozott személyisége, hasonlíthatatlanul könnyed és elegáns humora átsegítették a konfliktusokon,

és képessé tették őt, hogy másoknak is segítségére legyen. S képessé tették arra is, hogy minta lehessen, hogy tanítson; ezért lehetett, ezért volt kiváló tanár.

Az ember életének egyetlen értelme és célja, hogy nyomot hagyjon. Nyomot hagyjon az időben, a pillanatot megörökítő szép, értéket teremtő nyomot a világon és legfőképpen a másik emberben. A nyomok itt vannak. Itt vannak megvalósult tervekben, könyvekben, a hallgatók munkáiban, az emlékezetben. Dalányi László sokakban hagyott ilyen értékes nyomot.

75. születésnapján, a tiszteletére rendezett kis egyetemi ünnepségen egykori munkatársa, Andor Anikó mondott rövid köszöntőt, amelyben Széchényi naplójából idézett. Ő akkor, kissé meghatódva, mégis a rá jellemző humorral, azt mondta, „Ancsa, ez olyan volt, mint egy nekrológ.” S most, hogy valóban elhangzik a nekrológ, ezt a két idézetet elismételtem, a hajdan volt LAKÓTERV munkatársainak a nevében is.

„Vannak emberek, kiknek végtelen eszmekészletük van, de vajon hányan vannak, akik ezt elrendezni, tisztázni s valamilyen igazi haszonra fordítani képesek?”

„Boldog, ki eldicsekedhetik, hogy önmagához és életviteléhez mindig hű marad! Aki elmondhatja, hogy egyetlen tettét sem szeretné meg-nem-tettnek tudni, s aki a múltra vígan s elégedetten tekinthet vissza!”

Dalányi László képes volt elrendezni, tisztázni és igazi haszonra fordítani, ami neki tehetségéből megadatott és amit tudásból megszerzett, s azokhoz tartozott, akik a múltra vígan és elégedetten tekinthetnek vissza.

JÁMBOR IMRE

JÁMBOR IMRE

Kortárs kertépítészet

GEOMETRIKUS KERTEK

Streamline Garden Design: The Geometric Gardens

LEKTOR | SZILÁGYI KINGA

Kortárs alkotásnak a jelen művei tekinthetők. Ez a jelen nyilvánvalóan nem a pillanat, sem a ma és még csak nem is az idei év, vagy az elmúlt évtized. Hogy a kortárs időszak meddig tart, s hol kezdődött a múltban, csak vázlatosan határolható le. A képzőművészetben, vagy a zenében a kortárs művészet ideje a 19/20. századfordulótól napjainkig tart, s egy tömbként kezelt korszak. Ami a hazai zenében Bartókkal kezdődik, az a kertművészetben Rerrichel veszi kezdetét. Mindkét név, mindkét időszak valóban markáns fordulópont és fényévnit lép előre. S ami ettől kezdve történik, jelentős hatással van a mára is, a mai művészet gyökerei valóban ott keresendők.

A ma alkotásait azonban elsősorban az együtt élő és egymásra ható, alkotó generációk együttesen alakítják, tanítványok és mesterek, s ezért szűkebb értelemben kortársnak, vagy inkább kortárs jelennek tekinthetők az egy emberöltő távlatában született, egymás vonzásában létrejött művek. Ez a hozzávetőlegesen 25-30 év, aminek a művészi tapasztalatai, törekvései és alkotásai nagyon szoros egymásra hatással bírnak és meghatározzák a megszülető alkotásokat. S ez az emberöltői időszak egyben a forrásban, mozgásban lévő szakasza is a kortárs művészetnek. Ha tehát a kertművészet mozgásban lévő jelenéről kell képet alkotni, az elmúlt 25-30 év alkotásait kell szemügyre vennünk. Ez úgy nagyjából a 80-as évekkel kezdődik és tart napjainkig.

A kép ugyancsak tarkabarka. Még akkor is, ha kivonjuk belőle a kommerszet, ami önmagában sem könnyű feladat. Sőt akár önkényesnek is

tűnhet, hiszen mi sem uralja jobban a jelent, mint a kommersz. De ha mégis elhagyhatók ezek a téma kapcsán, ami marad, tömegét tekintve kevés, súlyát, értékét tekintve azonban a túlnyomórész, az rendkívül heterogén és összetett. Számos irányzat, törekvés érhető tetten az egyszerű szemlélő szintjén is. Ebben a színes, változatos képben valahogy rendet találni, trendeket, netán irányzatokat felfedezni izgalmas és kockázatos vállalkozás. De ha nem kaleidoszkópszerűen nézzük a képet, kimutathatók eléggé rokon jegyeket mutató, hasonló karakterű csoportok az alkotások zezugos tömegében. Az azonosságok és eltérések mérlegelésénél persze megfelelő módszertan híján ugyancsak el lehet tévedni, a lényegest és a lényegtelen megkülönböztetni nem egyszerű. E tévedés kockázatát is felvállalva, azért három, markánsan elkülöníthető, szándékaikban hasonló művekből álló csoportot mindenképp fel lehet fedezni és talán egy negyediket is akár, amelyikhez az abszurdok tartoznak. Ezek között az egyik, ma már eléggé kialakult eszköztárral

és letisztult formákkal bíró csoport, amelyek együttesét jobb kifejezés híján összefoglalóan geometrikus kerteknek lehet nevezni¹.

Illik a név, vagy sem, van e lényegi-tartalmi azonosság, vagy sem, a mai kerteknek egy elég széles köre tényleg rokon jegyeket mutat, már ami a piedesztálra emelt, póre alaprajzi geometriát illeti. A csoporton belül azonban elég nagy a változatosság, ami a felhasznált formákat, eszköztárat, az alaprajzi rendet és a díszítettséget illeti.

A kortárs jelen geometrikus kertjeinek közös sajátja, hogy az egyszerű és dekoratív alaprajzi mértani rend jegyében fogantak. Irtóznak bármilyen bonyolultabb, összetett formától és tömegtől. A négyzet, a téglalap, a háromszögek uralják őket. A kör sosem, vagy nagyon ritkán, legfeljebb belső formaként jelenik meg. A síkrajzi felületek, alaprajzi formák felerősítésének általánosan használt eszköze pedig az ismétlés. Rendszerint szabályos ritmusban, a szemléletes számon

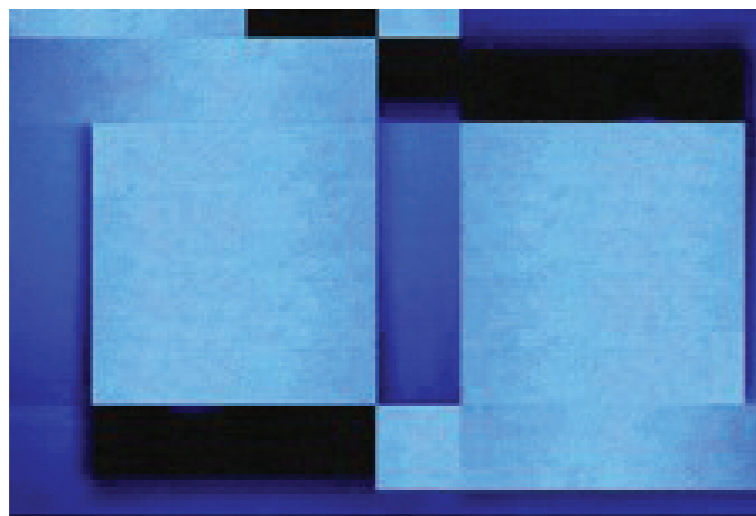

túli felsorolásban masíroznak az azonos alaprajzi formájú, azonos anyagú felületek rendszerint egy egyenes mentén vonalat képezve, vagy zegzugos törtvonalban, de sosem ívben. A lendületes szerkezeti vonal egyébként is idegen ettől a világtól, akár a kör, ezek csak mint díszítőelem jelennek meg.

Ahhoz, hogy ez a mértani világ létrejöheszen, síkfelületek szükségesek, akár a reneszánsz kertek parter-rendjéhez. A kortárs geometrikus kertek jellemzően a síkban ábrázolnak, a testeknek, tömegeknek csak másodlagos, kiegészítő a szerepük, vagy csupán magányos szótót játszanak. S e síkrajz térbeli szerkezeteket, struktúrákat vonultat fel. Könnyű lenne itt a reneszánsz kertművészet egyfajta áthallására hivatkozni, de a kapcsolódás valójában csak felszínes, látszólagos. A reneszánsz és a kortárs geometrikus kertek közös sajátja a síkornamentika

21

11

felértékelése és az egyszerű, áttekinthető alaprajzi geometria, valamint a sorolások, ismétlések, hierarchia nélküli elrendezés. De ezzel majd minden közös jellemzőt elmondunk. Mégis, a kortárs jelen geometrikus kertjeinek – a szerkesztési hierarchia hiánya okán – több rokon vonása van a reneszánsz formavilággal, mint például a századforduló ún. mértani kertjeivel, amellyel pedig a kortárs kertművészet kezdetét veszi.

Kis merészséggel azt is állíthatnánk, hogy a kortárs jelen geometrikus kertjei a kora reneszánsz és az 1960-as években létrejött „Minimal Art”² világa között mozognak, ebből is, abból is, többet-kevésbé merítve. Sajátos, hogy ez a mozgás az időbeliséghez képest pont fordított pályájú, a minimalista kertekkel kezdődik és a reneszánsz idéző nosztalgikus kertekig ível.

A minimalista alkotások a képzőművészetben és a kertművészetben is épp lényegükben fogva a formán belül homogének és anyagszerűek. Egy-egy alaprajzi forma önmagán belül zárt és tagolatlan, egyöntetű felületet képez, még ha olykor egyfajta díszítettség is meg-megjelenik.

A reneszánsz a szabályos négyzetes osztású partermezőn belül azonban rendkívül mozgalmas, változatos, összetett formákat jelenít meg. A geometriai rokonság mellett a reneszánsztól való eltérés abban is megjelenik, hogy minden szimmetrikus gondolkodás, ami a reneszánszban a rend alapja, a minimalista alkotásoktól teljességgel idegen. A kompozíció minden precíz, szerkesztett geometriája mellett is spontán, aszimmetrikus karakterű, nincs szabályos kerete, összefoglalása.

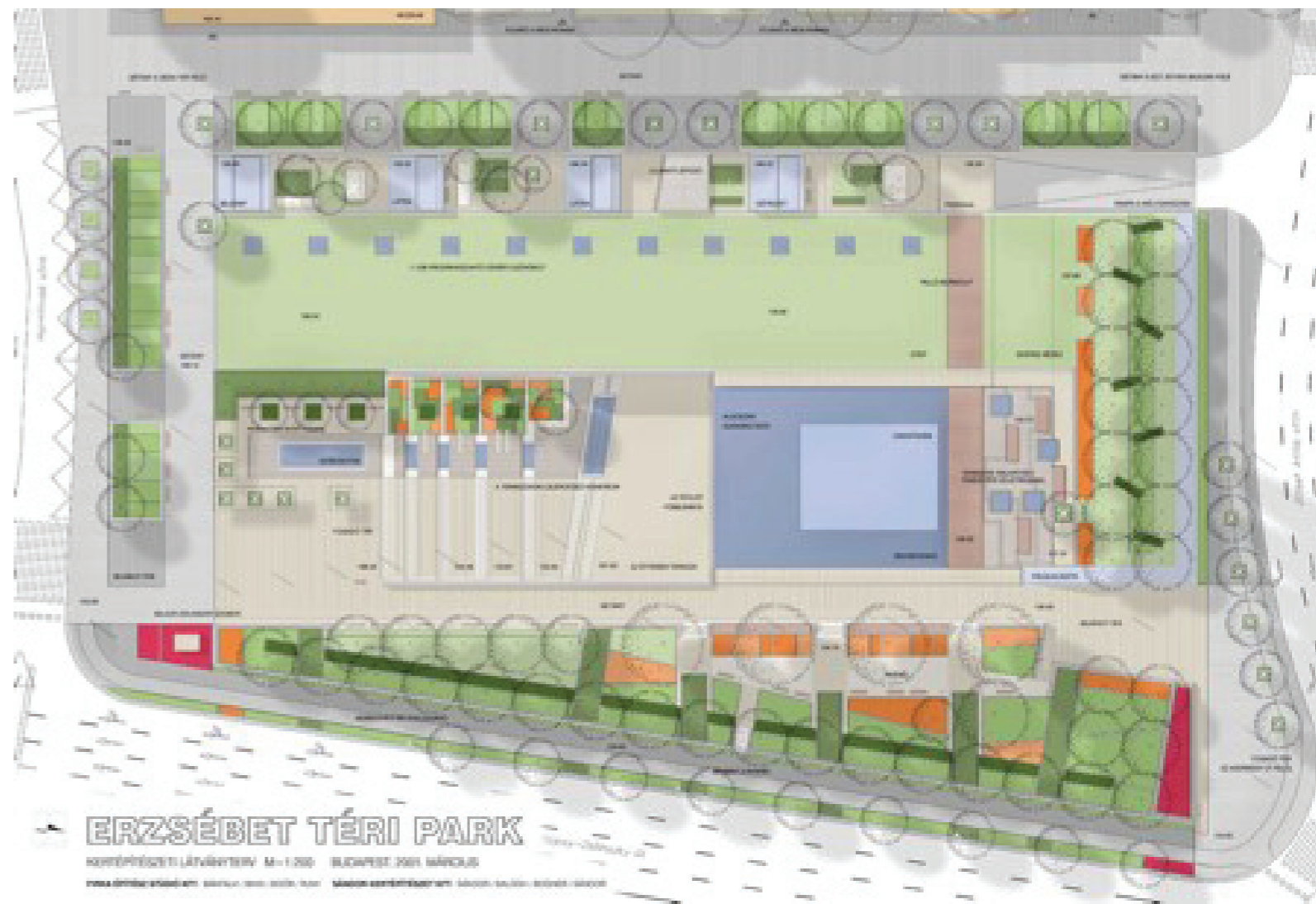
Elemezve a formai jegyeket és a sajátos eltéréseket, a kortárs jelen geometrikus kertjeinek három, különböző indítástú „mérntanját” lehet felfedezni és megkülönböztetni az alkalmazott eszközök és az elrendezés szerint: a minimalista geometriát, a kaotikus geometriát és a nosztalgikus geometriát.

Minimalista kerteknek lehet nevezni a 1960-as években létrejött „Minimal Art” képzőművészeti stílusiránnyal való szellemi rokonságokra hivatkozva azokat a kertművészeti alkotásokat, ahol a geometria teljesen lecsupaszítva, a legegyszerűbb, tiszta formában jelenik meg, ha úgy tetszik, a minimum szintjén, semmit hozzá nem adva az önmagáért való alaprajzi formához és elrendezéshez. Itt az alkotás tárgyatémája maga az egyszerű geometriai forma. A kompozíció tökéletesen sík felületen, egyenesek mentén rendezett, akár egy ortogonális koordináta-rendszer hálózatában véletlenszerűen megjelenő, azonos súlyú elemek halmaza.

Európában már korábban, Magyarországon 2000-ben tűntek fel az első, mértékadóan tekinthető MINIMALISTA GEOMETRIÁJÚ KERTEK. Az egyik első, jelentősebb ilyen irányzatot mutató alkotás a budapesti Erzsébet tér, a Nemzeti Színház hült helyén létesült közpark-köztér együttes, amelynek létesítését tervpályázat előzte meg. Ezen a pályázaton a zsűri ugyancsak nehéz helyzetben volt. A legtöbb pályamű a kompozíció alapjává az Andrassy út tengelyét a téren lezáró, a sugárút léptékének megfelelő méretű vertikális tömeg elhelyezését választotta és ezzel egy térszervező központi elemet vitt az együttesbe, ami egyben

súlypontképző és hierarchikus maggá vált, egyediségéből és méreteiből fakadóan is. Az Andrassy út léptékéhez igazodó és mintegy a Millenniumi emlékmű ilyen tengelyzáró funkcióját a sugárút másik végén megismételni kívánó magas tömeg pedig a rendelkezésre álló teret agyonnyomta és az elrendezést egyfajta kényszerpályára terelte. Csak néhány olyan pályamű volt, amelyik tagadta e tengelyzáró motívum feltétlen szükségességét, s ezek között volt egy, amelyik kidolgozatlansága mellett frissességével és korszerűségével tűnt fel. Ez a pályamű lett az alapja az Erzsébet tér mai kialakításának. A terv a szükségből erényt

31

1 | Vonalas kompozíció kéken – David Baker USA 2006 – minimalista kompozíció

2 | Vörös négyzet – Bryan Illeley, 2001

3 | A budapesti Erzsébet tér kertépítészeti programterve – Terv: Balogh P., Bogner Zs., Sándor T.

41

kovácsolt. Az aláépített terület eleve a síkban való szerkesztést kínálta lehetőségként és a tér forgalmi struktúrája is az aszimmetrikus és hierarchia nélküli elrendezést tette lehetővé. A konkrét formai megoldás azonban telitalát, a terület adottságai, kötöttségei és a kompozíciós elvek megvalósítása teljes összhangban vannak egymással.

Az egész alaprajz szabályos négyzetek és téglalapok együtteséből épül fel. Egy-egy alaprajzi forma önmagán belül homogén, anyagszerű. Nincs felosztás, nincs további díszítettség, legfeljebb magának az anyagnak a megmintázása helyel-közzel. Egy-egy alaprajzi forma szabályos ritmusban ismétlődik

51

mokban jelenik meg, egyszerű geometriai formák, arány és lépték, ritmus, számszerűségek vizuális olvasata.

Példaértékű alkotás született ezért az Erzsébet téren, mind a korszerűséget, mind a szakmai igényességet illetően. Az alkotás teljességgel illeszkedik a kortárs európai kertek minimalista vonulatához és rendelkezik azok minden jellemzőjével. Kár, hogy az Erzsébet tér alkotását nem követték további megújuló budapesti városi terek. Bár a négyes metró kapcsán létesültek ilyenek, a Kosztolányi Dezső tér, a Gellért tér, vagy a Móricz Zsigmond körtér torzója, de ezekről nincs mit mondani. Az Erzsébet tér azonban értékes kortárs alkotás, amin még az sem ront túl sokat, hogy utóbb oda nem illő szob-

rokkal zsúfolták tele a kertet, – helyeket kijelölve egy térkompozícióban, amelynek lényege, hogy nincsenek kijelölt helyek – mintegy kibígyózva azt, teljesen félreértve e parknak a szerepét és alulértékelve a pesti közönség fogékonyságát.

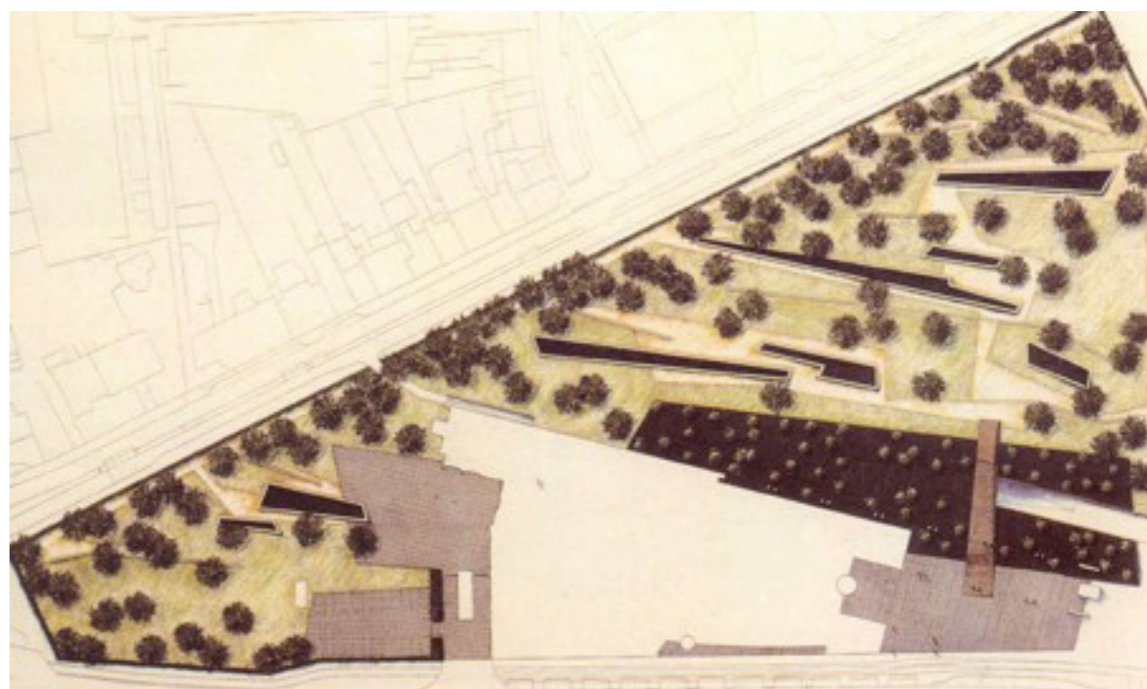
A minimalista geometriájú kertekkel rokon vonásokat mutatnak, de azoknak tiszta struktúráját tagadóak, és szinte az ellentét megteremtésének a szándékával lépnek fel azok a kertek, amelyek bár egyszerű geometrikus elemekből építkeznek, de egy zaklatott, meglepetésekkel szokatlan társításokkal teli, és szoros formai kapcsolatok nélküli halmazt hoznak létre, aminek meglehetősen bonyolult a matematikája. A minimalista kertek ortogonális

rendje helyett itt sajátos dezorganizáció érvényesül, a rend hiánya kap egyfajta rangot és megjelenítést. A fő kompozíciós eszköz a minimalista kertekhez hasonlóan itt is a sorolás és az ismétlés, az azonos súlyú és karakterű elemek felvonultatása, de ez a masírozás vezénylés nélkül való, ötletszerű, s ebben rejlik lényege. A kompozíció kerete alapvetően itt is a sík, de a megoldás sokszor kilép a párhuzamos síkokról és épp a rendezetlenség benyomásának erősítéseként vertikálisan is megmozgatja a felületeket és az alapsíkból kiemelt ferde, vagy torz felületekkel teremt még nagyobb képzavart. Ez a kép persze szándékosan zavart, a rendezetlenség, vagy a rend nagyfokú bonyolultságának kifejezésé-

re születik. A kép végül is egészében rendezetlen, kaotikus, s minél zaklatottabb, annál jobban megfelel céljának. A kortárs geometrikus kertek e csoportja ezért nevezhető kaotikus geometriájúnak.

A KAOTIKUS GEOMETRIÁJÚ KERTEK nagyon szép és jellemző példája az Interpolis Garden Tilburgban (Hollandia). A mintegy 2 hektár nagyságú kert egy háromszög alaprajzú területen létesült, amit eleve nehéz egységessé és térben megtartó karakterűvé formálni. Ez a kert azonban bravúrosan oldja meg a feladatot, a tervező itt is a hátrányból kovácsolt erényt. A kert – a minimalista kertekhez hasonlóan – néhány egyszerű alapelemből

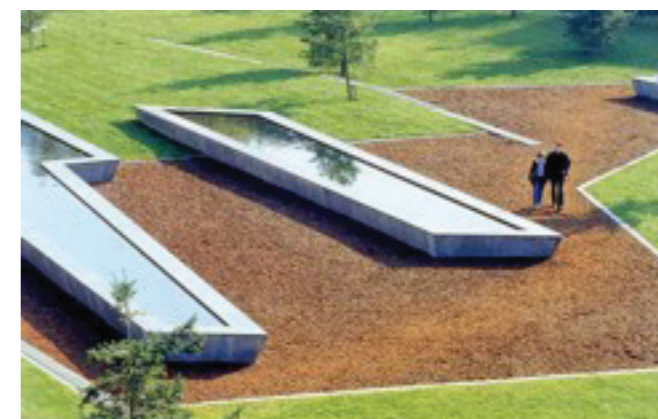
építkezik. Homogén gyeppel, vöröses színű zúzottkő és szürke bárdolt pala térburkolatokkal, a síkból kiemelt vízfelületek szórta telepített facsoportokkal. A sajátos karaktert az alkalmazott alapformák és az elrendezés geometriája adja. Nincs négyzet vagy téglalap, csupa trapéz és háromszög uralja a képet. Nincs két párhuzamos vonal, minden szét- és összetart. Az egyes felület-elemek szinte úszni látszanak ebben a szikár szerkesztésű elrendezésben, kapcsolódások és irányulások nélkül. Itt sincs hierarchia, minden részlet, minden alkotóelem egyformán fontos. A síkból helyel-közzel ferde felületek lépnek ki, a medence keretek széttartanak, vonalak indulnak és maradnak beféjezetlenek, s mindezt

71

81

91

- 4 | Ismétlés és ritmus. – Üvegkubus térfal és szökőkútcsor az Erzsébet téren
- 5 | Szabályos geometria, kis elmozdulásokkal. – Lépcsőlejáró a Godórhöz
- 6 | Ismétlődő négyzetek
- 7 | Az Interpolis Garden alaprajza – Tilburg, Hollandia, 1998. Terv: Abe Bonnema
- 8 | A síkból kiemelt vízmedencék tavirózsákkal beültetve, szokatlan széttartó formákkal és keretkezéssel
- 9 | A síkból kiemelt vízmedencék tavirózsákkal beültetve, szokatlan széttartó formákkal és keretkezéssel

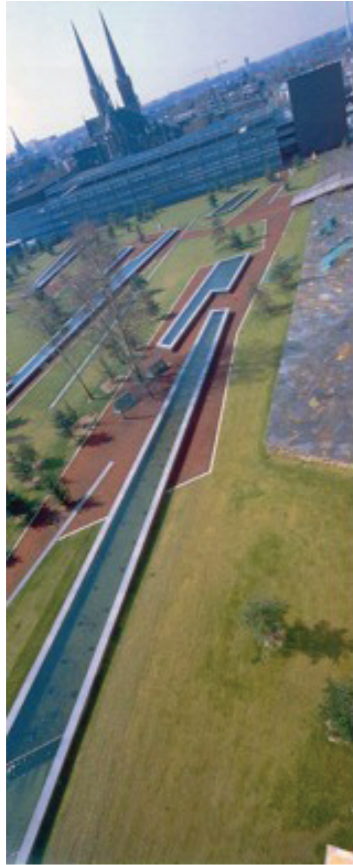

61

ötletszerű mennyiségben, de a kert fő térszerkezeti vonalait mentén. A szikár és szabályos geometriában helyenként megjelenő kis elmozdulások teremtenek egyfajta képi feszültséget. És itt érhető tetten a másik rokon vonás a hatvanas évek „Minimal Art” képzőművészetével. A rend, a kompozíciós elrendezés viszonylag egyszerű matematikával leírható. A kert szá-

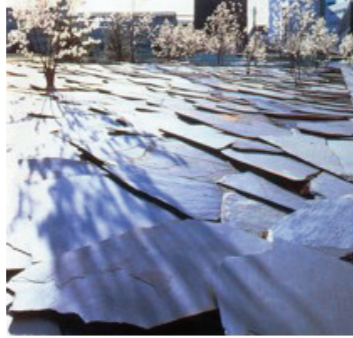
10 | A síkból kiemelt vízmedencék tavirózsákkal beültetve, szokatlan széttartó formákkal és keretetéssel
 11–13 | A kert alapsíkjaiból ferdén felemelt burkolatok érdekes képi átmeneteket hoznak létre
 és az alaprendezéstől elszakadó, új irányulásokkal jelennek meg
 14 | IA budapesti Millenáris park szerkezeti rajza – Terv: Tihanyi Dominika és társai
 15–16 | A törtvonalú, zézugos alaprajzi formák festői rendeltenséget teremtenek.
 17–18 | A zaklatott alaprajzi síkfelületeket szabályos mértani tömegű testek, tárgyak rendezik be, s ezzel érdekes formai kontraszt jön létre.

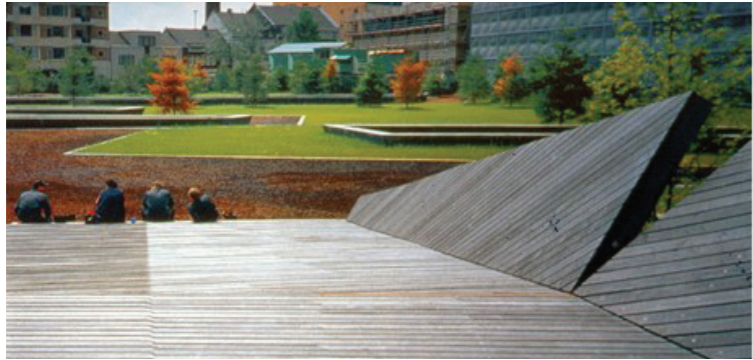
10 |

felülírja a térben spontán, ötletszerűen megjelenő fák, facsoportok együttese. Mégis egységes és határozott a kép a kompozíció kaotikus geometriájának következetessége okán.

Vitatott, de máig értéknek tekintett és egyértelműen a kaotikus geometriájú kertek körébe sorolható másik alkotás a budapesti Ganz-park együttese. Együttes, mert korántsem olyan koherensen elegáns és következetes szerkesztésű, mint az Erzsébet tér. A tervezési terület, felhagyott ipari létesítmény, ugyanúgy kötöttségekkel ren-

12 |

11 |

13 |

delkezett, csak ezek más természetűek voltak, mint az Erzsébet tér esetében. Más a funkciója is a parknak, sajátos programmal kialakított pihenőkert, szabadidőközpont, amelyhez kiállítóterek és rendezvényépületek kapcsolódnak. A kert kialakítása sokkal zaklatottabb, tördeltebb, egymást átfedő funkciójú területrészek együttese. Mégis egyes megoldásaiban, formai kialakításában jellegzetesen a minimalista kertek eszközrendszerét használja, számos eredeti ötletet és érdekes, szokatlan anyaghasználatot felvonultatva. Ezek ugyan ma már jórészt közhelyszámra mennek, akkor eredetiek és – legalábbis itthon – újszerűek voltak. Az alkotók – fiatal generáció – felrúgva a konvenciókat és a szakmai játékszabályokat, figyelemre méltót hoztak létre. Figyelmet is keltett a kert, számos publikáció jelent meg róla, szakmai rendezvények látogatói keresték fel, mint Budapest új és korszerű parkját, ami sajátos kertművészeti kvalitással bír. A helyel-közzel kissé modoros, de tagadhatatlanul eredeti alkotás szintén a síkban komponált. A fás növényeket, mint tömegeket, térhatárolásra nem. Igaz, itt a térfalakak jórészt a meglévő és felújított épületek homlokzatai adják, e kereten belül a kert osztatlan térstruktúrájú, valójában nincsen tér, csak burkolatokból, növény- és vízfelületekből kialakított zaklatott síkrajz. Egységet és karaktert az alaprajzi formák és az anyaghasználat biztosít, amely szokatlan szerepben, szokat-

lan minőségeket is felvonultat (lombos fák a vízmedencében, acélkeretbe szorított gyepszámolyok, stb.). És bár az alaprajzi tagolás csupa törtvonal és cikcakkos szegélyek mentén történik, mintha szándékosan kerülne a párhuzamosokat, épp e zaklatottság ad egyöntetűséget a szeszélyes látványoknak. A kompozíció lényege itt is a síkdekoráció, csak a négyzet és téglalap, mint megszokott alapforma helyett a háromszög és a trapéz kerül terítésre. A burkolat-architektúra és a berendezési tárgyak azonban megmaradnak a bevált négyzet-kocka-téglalap-tégla-test rendszerben, talányos ellentétet képezve a felületosztás tördelt mértani kuszaságával és a kivitelezőnek nem kis feladatot adva. De épp e kuszaság, a kézenfekvő és praktikus ortogonális elrendezés elvetése, a funkciók és formák átfedései, a hiányzó koordináta-rendszer adja e kert sajátos hangulatát és kaotikus jellegét. A Ganz park sajátja a kaotikus geometria.

14 |

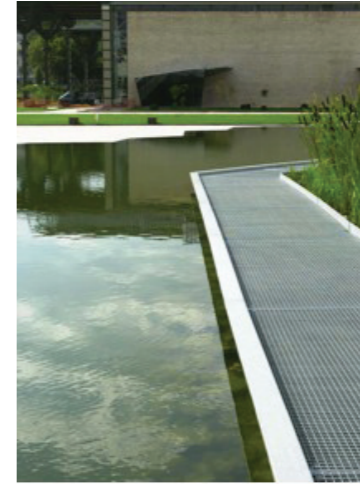
15 |

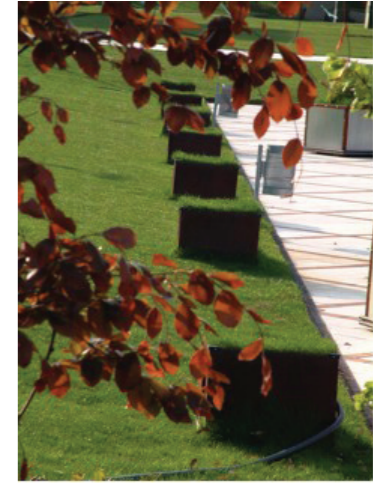
18 |

Hasonlóan kaotikus geometriájú a budapesti Corvin-Szigony sétány kertépítészeti kialakítására a londoni Townshend tájépítész iroda által kidolgozott, koncepció szintű tervjavaslat.

A terv a sétány határozottan longitudinális terét - a változó funkcióknak és használati módoknak megfelelően - arányos, megtartó és változatos struk-

16 |

17 |

túrát kínáló szakaszokra, térrészekre bontja fel (23.-25. kép).

A kiemelt és megdöntött pázsitfelületekkel, háromszögek mentén zézugosan vezetett térburkolatokkal, tapintható vízeppel borított csiszolt kőfelületekkel, a burkolatból felszökő vízugarakkal létrehoz egy, a sétány

19 | A zaklatott alaprajzú síkfelületeket szabályos mértani tömegű testek, tárgyak rendezik be, s ezzel érdekes formai kontraszt jön létre.

20 | A törvonalú, zegzugos alaprajzi formák festői rendtelenséget teremtenek.

21–23 | A budapesti Corvin-Szigony sétány kertépítészeti koncepció-terve – Townshend Landscape Architects, tervezők: Robert Townshend, Carola Enrich és Martha Alker.

24–26 | Infopark, Budapest – Terv: Karádi Gábor – A síkban komponált nosztalgikus geometriájú kert önmagában zárt formai egységekből épül fel,

hangsúlyok és kiemelések nélküli feborolásban, akár egy reneszánsz parter eleméi.

vonala mentén kibontakozó szűkülő-táguló, változatos alaprajzi struktúrát és térszerkezetet. A monoton, lineáris térben ezzel a geometriailag kaotikus formai eszköztárral egyfajta változatoság illúzióját kelti.

A geometrikus kertek harmadik csoportja az alsó sík geometriai struktúráját és mértani formáit díszítő elemekkel öltözteti fel, s ezzel igyekszik formai változatoságot teremteni. E kertek egy része bizonyos értelemben historizál, történeti formákat és mintázatokat idéz fel a reneszánsz, vagy a mór kertek világából. Ami összekapcsolja őket és közös csoporttá teszi, épp ez a nosztalgikus díszítő kedv, amivel a síkgeometriát érdekes, attraktív tartalommal igyekeznek újból és újból megtölteni. A kortárs európai kertek között sok ilyen nosztalgikus geometriájú alkotás található. Jellemzően ilyen például Dumfriesshire-ben (Dél-Skócia) a szimbolikus utalású DNS- és gyógykert, vagy Terasson-la-Villedieu közparkja (Franciaország), amely szándékoltnan a kertépítészettörténet nagy korszakainak állít emléket (29.-31. kép).

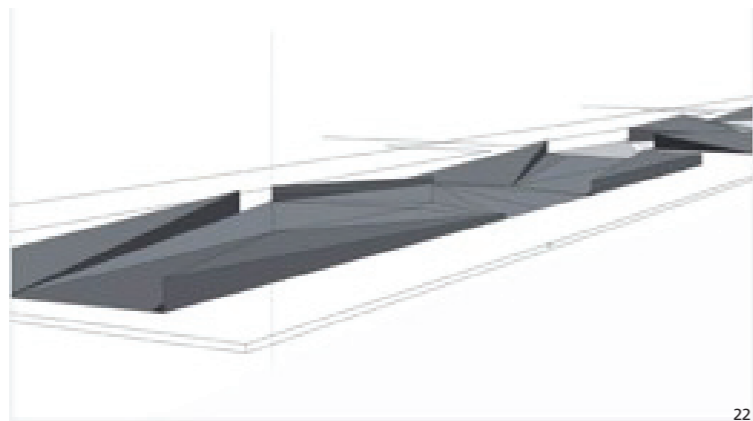
19 |

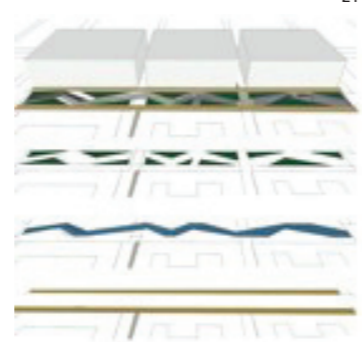
20 |

21 |

22 |

23 |

24 |

A NOSZTALGIKUS GEOMETRIÁJÚ KERTEK hazai példája a lágymányosi Infopark közkertje, amely ennek az irányzatnak a típusos jegyeit mutatja. Talán ennél a kertnél érezhető a legtöbb áthallás a reneszánsz szerkesztésmódból. A kert több, egymás mellé rendezett, négyzetes, vagy téglalap alaprajzú egységből áll. Az egyes kertrészek egymástól határozottan elkülönülnek, nincs szerves kapcsolódás közöttük sem formai, sem funkcionális szempontból. Ezért az egységek önállóan jelennek meg, zárt belső formarendszert képezve. Ki- és felcserélhetők, anélkül, hogy a kompozíció egésze sérülne, akár egy reneszánsz parter elemei. A meghatározó alapforma a négyzet, amely számos változatban jelenik meg, úgy is, mint befoglaló alaprajzi forma, úgy is, mint ültetési rend, mint díszítőelem, vagy burkolatraszter. Az egységeken belül a díszítettség mértéke, a „cizelláltság” foka különböző, s ebből szép kontraszt hatások is adódnak a látványban. Intenzíven megmozgatott, szinte túldíszített alaprajzi növény-burkolat ornament-

25 |

26 |

ka mellett, minden átmenet nélkül egy nagyvonalú, tágas, osztatlan gyepfelület fekvő kő-kubusokkal elszegve, amelyek mintegy egymás hatását erősítik. Kapcsolat nincs köztük, individuális elemei egy egymás mellé rendezett halmaznak. Erre a kertre is jellemző a hierarchia nélkülség. Nincsenek tengelyek, kiemelt hangsúlyok, térszervező elemek. Minden részlet egyformán fontos és önmagában megálló. Nem kíván kiegészítést, folytatást, kapcsolatot. És még sincs valójában egység a kiemelés nélküli ismétlés miatt. Rendet ebben a felsorolásos, az elemeket ismétlő és újraismétlő kompozícióban az alapterület arányos, négyzetes felosztása biztosít, mintegy keretezve a különböző képeket egymás mellett. A három hazai példa közül talán ez az alkotás, az Infopark közkertje lép ki leginkább a „Minimal Art” matematikai puritanizmusából és a tiszta geometria fölé egy díszesebb köpenyt húz. Ezzel még inkább rokon a reneszánsz világával, egyfajta határeset. A térkompozíció elrendezése, a felületosztás, a lépték és díszítettség egyfajta nosztalgikus hangulatot ad a kertnek, mintha a reneszánsz elmúlt világát idézné mai formákban. A kert sajátja ez a nosztalgikus geometria.

A geometrikus kertek e változatosnak indult világa napjainkra kicsit elfáradt. Ismétlésekbe bocsátkozik, újra és újra azonos elemeket, megoldásokat húz elő a cilindrből, amiket már mindenki ismer. Nincs igazán megújulási lehetősége. Nagy meglepetéseket már nem szerez. Kicsit hasonlít ebben a 18. század festői kertjeihez. Itt is, ott is viszonylag egyszerű a kompozíció gondolati alapja. S ebből a kánontól nehéz kitörni és újat varázsolni. Kiszámíthatóvá lett és egy idő után már az eredetinek és újszerűnek szánt megoldások sem igazán meglepőek. De tagadhatatlan értéke a geometriai kerteknek maga a gondolatosság. A múlt század 50-es 70-es éveiben született kertek ugyanis zömében ilyen kötetlen gondolatosság nélkül valók. A funkciót, a hasznosságot szolgálóak voltak, nemcsak Magyarországon, de

27 |

szerte Európában. Nem voltak igazán művészi gesztusai, ilyen szándékok híján születtek. A kortárs geometrikus kertek legfőbb érdeme a hasznosság egyeduralmának tagadása. A kert formái, geometriai játék és gondolat, amit mellesleg használni is lehet. S ezekkel a kertekkel talán végleg visszatér a kertművészet az igazi pályára, amiről korábban, a negyvenes évek végétől lezökölt néhány évtizedre.

A kortárs geometrikus kertek vonulatában – bár ezek különböző megjelenési formái nem tisztán egymást követően tűntek fel, időben sokszor párhuzamosan egymás mellett szület-

28 |

tek meg – mégis megállapítható egyfajta vonulat, logikus egymásutánosság. Az idő rendjében, a minimal art jegyében fogant kertektől a kaotikus geometriájú kerteken át a nosztalgikus kertekig tart ez a történeti ív. Azért nem fejlődés, mert ahogy a minimalista kertek tiszta és sallang-

29 |

mentes struktúráját felváltotta a kisé modoros, de határozottan érdekes kísérleteket, olykor bakugrásokat tévő kaotikus geometriájú kertek megjelenése, a nosztalgikus, történelmi formákat idéző geometrikus kertek egyre erőteljesebbek. A kortárs geometrikus kertek íve tehát inkább egy először felszökő, de aztán egyre inkább lefelé mutató görbével jellemezhető. Úgy tűnik ez az összetett geometriai irányzat kimerült, már minden öltözékét felvontatta, és következik majd valami más, ami újat hoz, de feltehetően nem ennek a hármának a szerves folytatásaként.

Jegyzetek:

1. A geometrikus kert kifejezés a kertépítészeti szakirodalomban még nem foglalt gyűjtőfogalom. Az architektonikus kert, mint az alakíthatóságot előtérbe helyező kertformálási típusnak az általános megnevezése mellett a mértani kert kifejezés a századfordulót követően kialakult kertművészeti stílus megjelölésére használt. A geometrikus szó ugyan ez utóbbi szinonimája, jelentésük mégsem egyezik tökéletesen és ezért alkalmas az ilyen karakterű kortárs kertek összefoglaló megnevezésére. A mértani szó a kert egészének a szabályos, szerkesztett jellegére utal, a geometrikus kifejezés azonban magát a geometriát emeli ki, azaz azokat a kerteket jelölheti, ahol az alaprajzi kialakítás formája, a geometria, ill. a geometriai elemek együttese önmagában esztétikai értékévé nemesül.

2. A „Minimal Art” kifejezést az 1960-as években az USA-ban kialakult szobrászati és festészeti irányzat megnevezésére R.Wollheim vezette be (1965). Az irányzat képviselői tudományos igényességgel és matematikai precizitással törekednek plasztikai szerkesztettségére, amelynél tudatosan kizárják a személyes és az érzelmi tartalmakat. A művek általában gépi úton születnek, sokszor matematikai formulák alapján. A szerkezet absztrakt, geometrikus elemekre redukálódik, sima, homogén felületek és formák együttese, ismétlésekkel és variánsokkal.

SUMMARY

While analysing the works of landscape design in the past 20-30 years, there are numerous trends and intentions to be defined. The picture is considerably medley with 3 – 4 mainstreams sectioned out by their common mind. One of them is the so called geometric garden type with well defined forms and practical implements. Among these up-to-date geometric gardens there are at least three distinct trends with specific characteristic features: the so called minimal art garden, the chaotic and the nostalgic geometrical gardens.

The gardens of minimal art geometry emphasize the priority of simple geometrical forms both in formal and in theoretical aspects. The composition reflects a coordinated structure, where the functional and ornamental elements are organised along direct lines on a complete flat level and look as if a random aggregation of equal elements along a rectangular frame of reference. These gardens are designed in a special flat ornamental array without any accents or structural hierarchy repeating and compounding the garden elements one after the other.

The chaotic geometrical gardens are also constructed out of simple geometrical elements, but the created aggregations are full with troubled, surprising, unusual associations very often without any close formal connections. Instead of the rectangular order of minimal art gardens the chaotic gardens exalt and underline

isorder and mess in the structure. These chaotic space compositions are created without regular, standard structures, while they can keep their pure geometrical forms. The collision of these two aspects may result very interesting, exciting gestures, impressions and cross impressions.

The nostalgic geometrical gardens use simple plane geometrical structure and forms, then dress them up with ornamental elements to create a formal variety, an attractiveness and curiosity in the flat geometrical order. Some of these gardens recall historical forms and garden elements – for example – from the renaissance or arabesque style. The common attribute in these gardens is even this nostalgic ornamental mind regardless of the garden style recalled in the design.

The colourful palette of geometrical gardens seems to pale a bit. There are no new ideas and solutions, on the contrary, more and more repetitions of formal elements are to be found in the present geometrical garden design creations. No sign of reformation can be seen. The great result and deserve of the contemporary geometrical gardens is the denial of function as basic aim and mind of gardens. These gardens are simple formal, geometrical games and ideas, but at the same time, they also can be used for various purposes. Geometric garden style may help garden art to find back to the traditional artistic way nicked off in time of mere functionalism in the late 940s.

BALOGH PÉTER ISTVÁN, ERŐ ZOLTÁN, MOHÁCSI SÁNDOR

A budapesti „négyes metró” és a városi szabadterek ESETTANULMÁNY – MÁSODIK RÉSZ

The Metroline No.4 in Budapest and the open spaces

LEKTOR | SZILÁGYI KINGA

A városi szabadterek építészetének létrehozásához mindenképp szükség van megrendelőre, méghozzá igényes megrendelőre, valamint megfelelő alkalomra. Ha Budapest nem rendelkezik általános köztérfejlesztési programmal (márpedig nem rendelkezik), ha nincs folyamatos gyakorlata a minőségi köztérépítésben, akkor jó alkalomnak kínálkozhat erre a 21. évszázad beruházása, a „négyes metró”. Cikkünk második részében azt kívánjuk bemutatni, hogy ez a nagyléptékű városfejlesztési projekt milyen módon segíti, segítheti, segíthetné a városi köztér megújításának, fejlesztésének ügyét.

Tény, hogy egy új metró vonalvezetését, az állomások helyének kijelölését elsősorban nem a felszín lehetséges alakításának tervei vagy a köztér fejlesztésének koncepciója, hanem számos egyéb szempont – szerencsés esetben városfejlesztési és –üzemeltetési kérdések; nálunk inkább talajmechanikai adottságok, vasúti vonalvezetés, kiviteli technológiák, feltételezett gazdasági racionalitás, építéshatósági körülmények – határozzák meg. Mindez részben érthető, hiszen a metróépítés valóban ennyire multidiszciplináris döntéseket igényel, azonban a nagy mérnöki beruházások kapcsán az utóbbi időben a művek létrehozását célzó mérnöki döntések mellett gyakran háttérbe szorultak a használók szempontjait képviselő (város)építészeti, tájépítészeti szempontok.¹

A 4-es metró Vasúthatósági Engedélyezési Tervei (VET) 1997-98 idején készültek. Ez a terv meghatározta a vonalvezetést, az állomások pontos (!) helyét, az állomások építésének rendszerét, a felszíni kapcsolatok főbb lehetőségeit, és számos döntést hozott a felszíni területek kialakításának kérdéseiben. Minden további terv ennek a vezértervnek többé-kevésbé

alárendelt módon készült. A vonalvezetés megváltoztatásáról, az állomások helyének – vagy akárcsak a nevének – módosításáról a későbbiekben már nem lehetett szó.

Amint a metróépítés valóban reális feladatként jelent meg, a Főépítési Iroda egyre szorosabb együttműködést alakított ki az Építetövel, a DBR Metró Projektigazgatósággal. Együttműködésük révén került sor a felszíni tereket érintő Szabályozási Tervek elkészítésére, és egyes felszíni terek kialakítása kapcsán meghívásos építészeti pályázatok kiírására 2000 végétől, 2001 tavaszától kezdve. Az viszonylag gyorsan kiderült, hogy a felszínrendezések kidolgozásához nem a Szabályozási Terv műfaja a legkedvezőbb – azok bonyolult egyeztetési, hatósági eljárási, jogszabály-alkotási folyamatai nem a legcélszerűbben szolgálták a feladatot –, azonban az is jól láthatóvá vált, hogy a felszínnek tervezéséhez még rengeteg kreatív energia szükséges, aminek megjelenését viszont éppen a Szabályozási Tervek készítésének folyamata tette lehetővé. Az is nyilvánvalóvá vált ekkor, hogy a tervek összecsiszolása, integrálása az ágazati szempontokon túltekintő várospolitikai feladat.

2002-2003 során megvalósultak az „előrehozott felszíni rendezés” feladatai: elkészült a Bartók Béla út belső és külső szakasza, a Szent Gellért tér, a Móricz Zsigmond körtér, a Fehérvári út és a Bocskai úti aluljáró, valamint a Kosztolányi Dezső tér.

Ugyanakkor a tervezett új metró építészeti arculatának főbb kérdései viszonylag későn – a Főépítési Iroda hosszas küzdelme nyomán – 2003 őszén kiírt nyilvános építészeti tervpályázat keretében dőltek el.² Ekkor olyan – a földalatti létesítmények világán túlmutató – kérdésekben kellett dönteni, hogy a 10 állomás „egyforma” legyen-e, hiszen egy fejlesztés keretében készülnek; vagy (ismert példákhoz hasonlóan) „helyidentitással” rendelkezzenek, vagyis különböző építészeti megoldásokon keresztül kapcsolódjanak a városrészhez, ahová az uta-

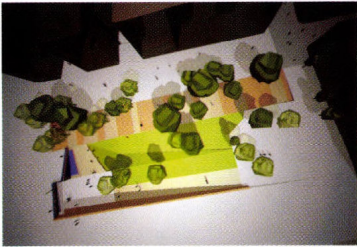
sok megérkeznek. Ehhez a kérdéshez járult még a „felszín – mély” konkrét fizikai kapcsolatának mérete, léptéke és megjelenési formája, amely a minimalizált számú és méretű „egyszerű lépcsőfeljáróktól kezdve (Bocskai út), a különböző elvű és karakterű felülvilágítókon keresztül (Fővám tér, Baross tér), az igen nagyvonalú felszíni épületekben testet öltő állomásokig terjed (Tétfényi út). A végeredmény azonos építészeti elgondolások „hely- és alkotóspecifikus” alkalmazása lett, amely egyszerre biztosítja a jól felismerhető állomási karaktert és a magas építészeti minőséget.³

A felszíni terek továbbtervezésére 2005 elejétől kezdődően az állomások engedélyezési terveinek készítése mellett számos más tervezési feladat kapcsán került sor. Mivel ez Budapest első olyan metróvonalára, amely a város-rene-

szánsz; a belső, történeti városrészek újjáélesztésének korszakában készül, ezért teljesen más szemlélettel kellett a „felszín” kérdéseit vizsgálni, mint a korábbi vonalak építésénél. Ekkor, az alátámasztó felszíni tervek készítésekor kellett és lehetett olyan – városi értelemben alapvető, mégis a projektben most először megjelenő – kérdéseken gondolkodni, mint hogy „hol kezdődik a metró”, „milyen jelleggel és minőségben kell megjelenjen a városban, a felszínen, a városi szabadtereken”? Tisztázni kellett a hagyományos és felvonós felszínkapcsolatok számát és megjelenési formáit, illetve a szigorúan meghatározott szellőzőkapacitás felszínen megjelenő műtárgyainak méretét és jellegét. Összességében a tervezés során megerősítést nyert azon hipotézisünk, hogy már a nyomvonal kijelölése (tágabb és szűkebb értelemben is) alapvetően meghatározza a belső területfejlődés módját, irányát – és ezzel együtt a városi szabadterek jövőjét.

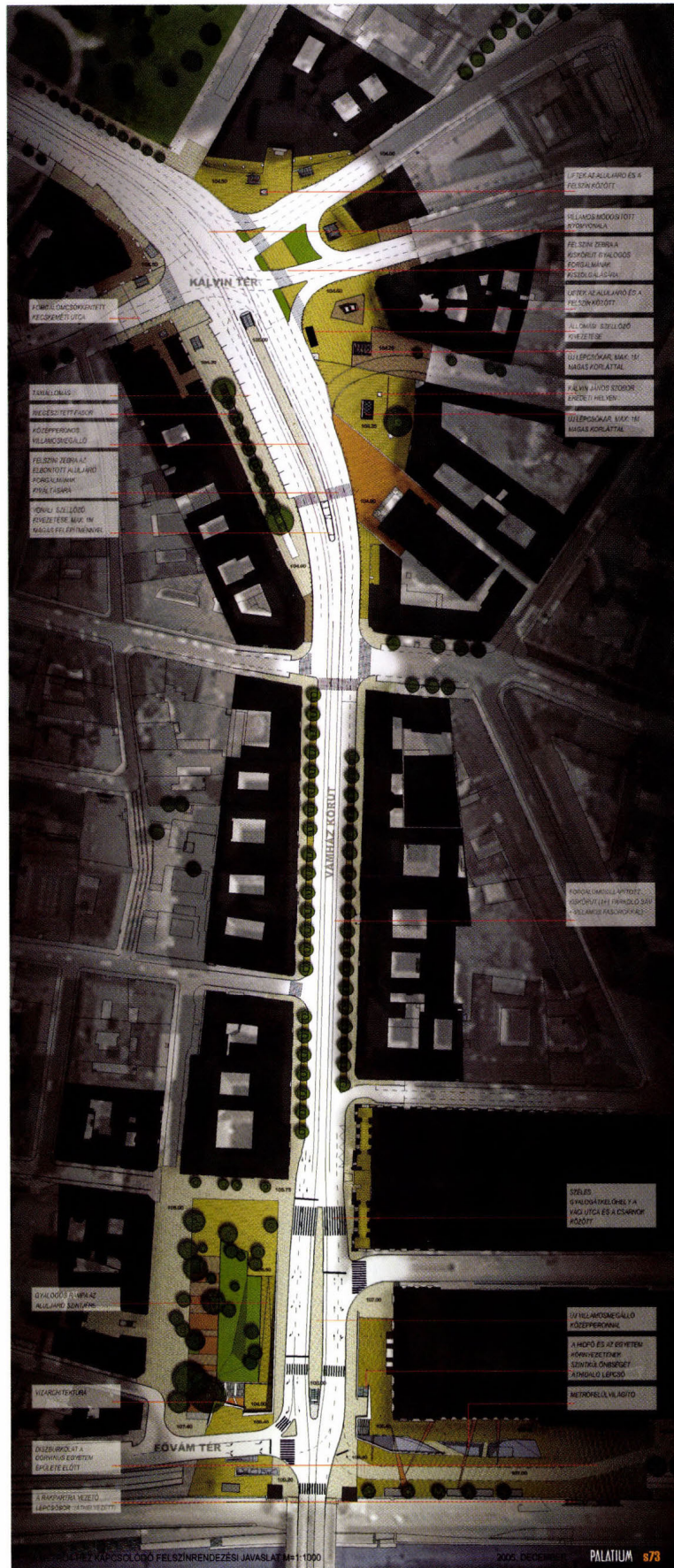

FŐVÁM TÉR ÉS KÁLVIN TÉR

Az új metróvonal építése a történeti Belvárost a Kiskörút vonalán érinti, a tömegközlekedési hálózat átalakulása e két tér szempontjából a legjelentősebb, voltaképp ide helyeződik át a Belváros kapuja.⁴

Ezzel a kihívással már az a tanulmány is számolt, amelyik a Kiskörút rehabilitációja kapcsán vizsgálta a térség közterületei fejlesztésének lehetőségét, majd az ezt követően kidolgozott Szabályozási Tervek⁶ is az itt felvetett megoldásokon alapultak. A javaslatok a közúti forgalom területeinek szűkítését, a gyalogos területek bővítését vetették fel, a környező kerületekben – a Belvárosban a Váci utca, a Józsefvárosban a Reviczky és Krúdy Gyula utcai tengely, a Ferencvárosban a Ráday utca – korábban kialakított gyalogshálózatok közötti kapcsolat erősítésére. Mindig kiemelt hangsúlyt kapott a Belgrád rakpart és a Közraktárak között kialakítandó gyalogos tésor kérdése. Ezek a megoldások természetesen a terület gépjárműforgalmának tudatos csillapításával számoltak.

A Fővám téren a Szabályozási Terv készítésének időszakában fontos viták zajlottak a felszíni villamosközlekedés kapcsán. A legfontosabb kérdés az volt, hogy a Szabadság hídon és a Kiskörúton megmaradjanak-e a villamosvágányok. Míg a metró korábbi tervei a 47-49-es villamos megszüntetését feltételezték, a főépítész, Schneller István a Rákóczi út, a Bajcsy Zsilinszky út, és elsősorban az Üllői út korábbi kedvezőtlen tapasztalatai alapján a felszíni tömegközlekedés megszüntetésétől féltette a Kiskörut. Végül egyértelmű döntés született a villamos

2 | Fővám tér (Dévényi és Tsa. Kft.) - Kiskörút (FŐMÉTERV Zrt.) - Kálvin tér (KÖZTI Zrt. Skardelli Stúdió - stúdió73) - felzárkóztatás, engedélyezési terv, 2006
 3 | Fővám tér - Kiskörút - Kálvin tér, a metróállomások engedélyezési terveinek felszíni alátámasztó munkarésze - Palatium Stúdió Kft. - stúdió73, 2005

megőrzéséről, felvetve esetleges északi meghosszabbításának lehetőségét is. A másik komoly vita a 2-es villamos Fővám téri átvezetésének kérdésében alakult ki.⁷ Felmerült annak lehetősége, hogy az Észak-Dél irányú villamosvágányok is a felszínre kerüljenek, s a tér kiterjesztett gyalogoszónájába illeszkedjenek bele. Ennek városépítészeti előnyei egyértelműek: elmaradnak a hosszú lehajtórampák nyílásai, melyek, mint sebek hasítják fel a rakpart emelkedő síkjait. A közlekedési szakma a korábban már elért eredmények védelmében ragaszkodott az aluljáróban vezetett villamoshoz, így kompromisszumos megoldásként olyan aluljáró tervei készültek el, amelyek a korábbinál hosszabban vezetnek a villamost a felszín alatt, így a Corvinus Egyetem középrizalitja előtt egybefüggő gyalogos tér alakulhat ki.⁸

A fenti alapelvekre építve, az állomások tervezésével párhuzamosan elkészültek a terek felszíni kialakításának egységes szellemű tervei is,⁹ azonban a végleges tervet külön építészirodák készítették el. Az állomással együtt kialakított felszíni koncepció a Belváros gyalogos kapujaként értelmezve a

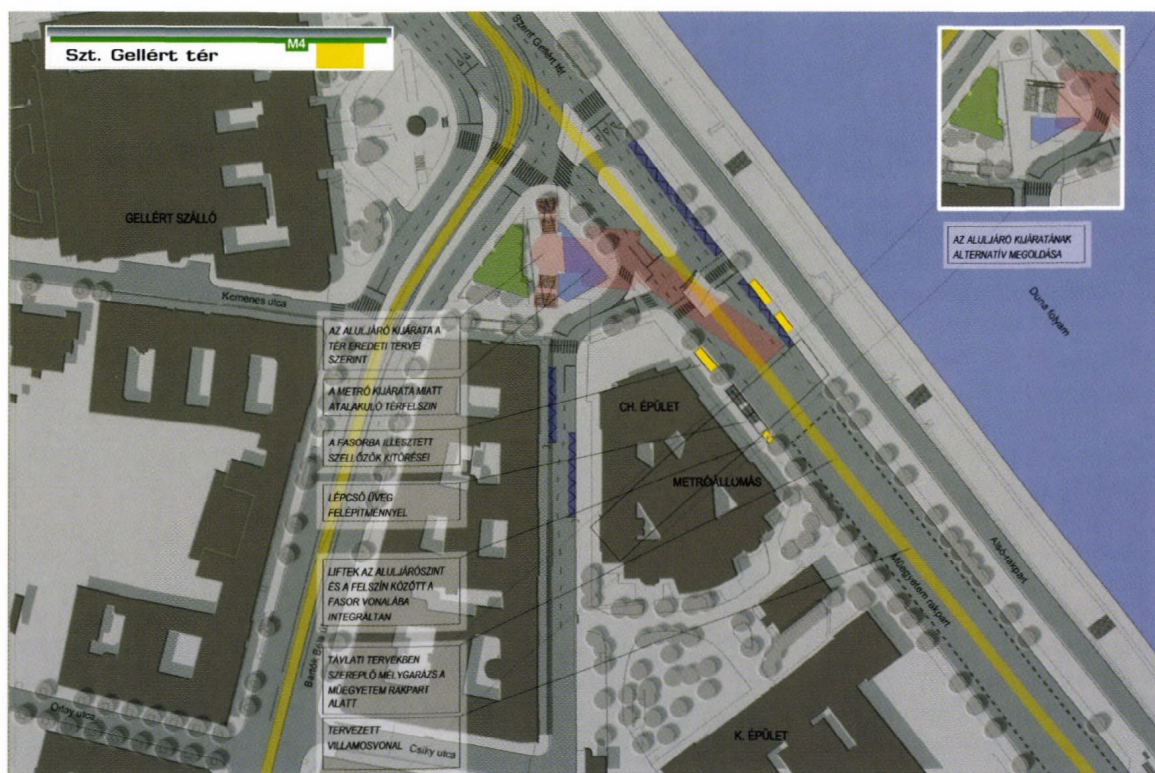
teret és az ahhoz készülő igen komoly földalatti műtárgyat változatos szintviszonyú, nagy zöldfelülettel rendelkező teret vázolt fel. A villamos-metró aluljáró északi kapuja egy süllyesztett városi térre nyílt (természetes bevilágítást és szellőzést biztosítva ezzel a térszint alatti világnak), amelyet széles, alig emelkedő sétány kötött össze a Váci utca torkolatában kialakuló díszburkolattal. A terv másik súlyponti eleme a Fővám tér északi homlokzata mentén a rakpart felé emelkedő széles terasz volt, amely végpontjából feltártul a páratlan budai panoráma.

A végleges tervekben¹⁰ végül (többek között közműkiváltási problémákra hivatkozva) elmaradt a Fővám téri aluljáró nagyvonalú rámpás kijárata – helyette kisebb, nagy magasságú lépcső készül a tér felső pontján, mozgólépcsővel kiegészítve. A tér egésze megőrzi a mai magassági viszonyokat és a korábban felvetett változatos park-tér együttes helyett burkolt, fásított városi teret alakít ki.

A Kálvin tér három kerület tervezett gyalogos prioritású zónáinak metszéspontja. Ez a tény és a kialakuló metró-

csomópont olyan városi tér kialakítását támasztja alá, amely a déli belváros fő találkozási pontjává válhat. A tervezés során – igen szerencsés módon – nem fragmentált szakmai struktúrában készültek az építészeti és kertépítészeti tervek, hanem a tájépítészeti szempontok szerves együttműködés során épültek be a terrendezési koncepcióba.¹¹

A tér történelmi képeit elemezve egy nyílt tér vált általános tervezési előképpé, ahonnan – Kecskeméti kapu fókuszponttal – országos jelentőségű közlekedési irányok tárulnak fel. Ehhez a funkcióhoz nyílt, a homlokzatokat feltáró, városépítészeti értelemben is reprezentativitást hordozó tér kialakítása szükséges, amelyen a zöldfelületi elemek sűrűsége nem éri el a fásított köztér szintjét. A Kálvin tér első tervváltozatai ilyenek voltak. A későbbi tervezés során kerületi bizottsági, tervtanácsi, főépítészeti vélemények beépítésével lényegesen „zöldebb” javaslat alakult ki (nagy, zöld kazetták a lejáróépületek környezetében, nagy mennyiségű dézsás fa kihelyezése), azonban az ügy néhány bírálója számára még ez a változat is „túl szürkének” bizonyult.

SZENT GELLÉRT TÉR

A Szent Gellért tér a metróállomások sorában az egyik legkisebb forgalmú lesz, amit városszerkezeti pozíciója eleve meghatároz: a környező terület felét a Duna, további egynegyedét a Gellért-hegy foglalja el, a beépített területek egy része a Műszaki Egyetem kisebb forgalmú tömbje.

A felszín átalakításának koncepciója a Bartók Béla út korábbi hangsúlyos tengelyének megszüntetése volt, amelynek révén a Gellért Szálloda előtti tér bővítésére, a közúti forgalom déli irányú elhúzására került sor. A szálloda tengelyét hangsúlyos, szoborszerű építmény, a sokak által, sokszor vitatott, de mára vitathatatlanul a kerület jelképei közé tartozó Ivókút-ház foglalja el.

Kétségtelen, hogy számos kritika érte a közlekedési rendszer átalakítását is, különös tekintettel az igen éles, kis sugarú fordulóra a szálloda főhomlokzata előtt – de a Gellért tér mégis azon kevés megújult közterek egyike, ahol a szabadtér-alakítási szempontok is markánsan megjelentek a „tisztán” közlekedési szakági szemléleten kívül és érvényesíteni tudtak „csupán esztétikai” szempontokat is a „mérnöki logika” mellett. Ugyanakkor a tér ilyen kialakítása már számol a budai rakparti villamos déli irányú továbbvezetésével, a csomópont kialakítása helyet ad a majdani vágányok számára. A metróállomás maga a Műegyetem rakparton, a „Ch” épület előtti szakaszon létesül. Mozgólépcsői a Gellért térre érkeznek, viszont a rakparton kapnak helyet a felvonók, ami egyfajta mellékbejáratként jó kapcsolatot teremt a „K” épület felé.¹²

MÓRICZ ZSIGMOND KÖRTÉR

A tér voltaképpen már a 20.sz. eleji kialakulásakor a „Fehérvári út torkolatának” szerepét kapta. A tér két részre tagolható: a belső, formálisabb tér centrumát a Szent Imre szobor határozza meg, míg a külső, körcikkely alakú térrész központi eleme a korábbi, mára műemlékké nyilvánított HÉV-végállomás, a „gomba”.¹³

A Móricz Zsigmond körtér ma Dél-Buda legnagyobb forgalmú közösségi közlekedési csomópontja. A metróvonal átadása ezt a forgalmat némileg csökkenteni fogja, hiszen több autóbuszjárat a vonalat a Kelenföldi pu. térségében fogja elérni s így itteni végállomásuk megszűnik, azonban a tér „gócpont” jellege nem fog döntően megváltozni. A téren szintén az ún. előzetes felszínrendezési munkák során elkészült a gyalogos aluljáró egy jelentős része, ill. a gomba környezetének gyalogos felületei¹⁴ a fűtött kavicszobrokkal, és a közúti területek egy része.

Tény, hogy a tér kialakítását a közutak és villamosvágányok vezetése határozza meg elsősorban, aminek áldozatul esik a tér korábbi tagolása, egyes gyalogskapcsolatok kialakítása (pl. az íves házak közvetlen kapcsolata a gomba melletti térrészekkel). Létrejön viszont egy olyan egybefüggő gyalogosfelület, amely a Fehérvári úti villamosok megállóit, az aluljárórendszer lejáróit is magába foglalja. A felszín új, markáns építészeti eleme lesz a villamosmegállók üveg felépítménye¹⁵, mely jelentős méreteivel a gomba épületét ellenpontoszza. Az épület ilyen kialakítása, mérete viták sorát hozta magával, azonban ezzel a kialakítással elkerülhető a metróállomás téren megjelenő elemeinek szétosztott elhelyezése. A tér használatában mindenképpen nagy nyereségnek kell elkönyvelnünk, hogy a metróállomás átadásával a gomba felszabadítható mai BKV funkcióitól, és könnyed, áttört pavilonként vendéglátó funkciókat tud ellátni – hasonló megújulás-

51

61

4 | A „Szent Gellért tér” metróállomás fejszíni kapcsolatainak vizsgálata – Palatium Stúdió Kft. - stúdio73, 2005

5 | A Móricz Zsigmond körtér (akkor Horthy Miklós tér) 1940-ben - archiv. web

6 | A Móricz Zsigmond körtér a tervezett metróépülettel – Gejz és Lenzsér Kft., 2005-2007

sal, mint amit a Kosztolányi Dezső téri buszpályaudvar kapcsán láthattunk.

A tér és az állomás kialakítása kapcsán lángolt fel az aluljáró-vita. Az új metróvonal felszíni tereinek kialakításánál általános törekvés, hogy – a korábbi gyakorlattal ellentétben – a gyalogosforgalom mindenhol kapja meg a felszíni átkelés lehetőségét, és így nem kényszerül az aluljárókba. A Móricz Zsigmond körtér esetében többen megkérdőjelezték még azt is, hogy egyáltalán létesüljön-e aluljáró a téren. A közlekedési szakma az állomás nagy forgalmára, a tér zsúfoltságára hivatkozva egy elosztó aluljáró kialakítását indokoltan látta, több városépítész az „aluljáróvilág” kialakulásának következményeitől féltette a teret. Végül – több tervtanács vitáját követően – a téren meglehetősen kiterjedt aluljárórendszer fog megépülni, az állomás is két kijáratot kap. A Váli utcai kijáratot a Fehérvári út belső szakaszának városközponti jellege és a Skála területre tervezett nagy léptékű beruházás indokolja (bár ez a kapcsolatot jóval rövidebb aluljárószakasz és határozott felszíni gyalogoskapcsolat segítségével is megoldható lett volna). Kedvező változás, hogy megszűnt a 6-os villamos hurokfordulója, így a Váli utca gyalogos utcává alakítható – jóval kevésbé szerencsés azonban az ennek érdekében a Karinthy Frigyes út torkolatában létesített új villamos-végállomás kialakítása.

Az állomás építése kapcsán kialakult vita azt is megkérdőjelezte, hogy szabad-e az ilyen zsúfolt beépítésű belvárosias területeken felülről, résfalas módszerrel építeni az állomásokat. Miközben a megoldásnak valóban vannak műszaki előnyei, a felszíni forgalom zavarása, a közművek átépítése a fasorok ellehetetlenítése kétségtelenül a hátrányok sorát gyarapítja.

BOCSKAI ÚT

A Bocskai úti állomás létesítése kapcsán a legkomolyabb viták során az állomás szükségessége kérdőjeleződött meg. Kétségtelen, hogy igen közel esik a Móricz Zsigmond körtéri állomáshoz.¹⁶

Az előrehozott felszíni munkák során a Bocskai úti és a Fehérvári út kereszteződésében elkészült az aluljáró¹⁷, amelyhez később az állomás bejárata csatlakozhat. Tekintettel arra, hogy itt is elkészültek a felszíni gyalogátkelőhelyek, s az aluljárónak a metróállomás nélkül önmagában nincs nagy szerepe, így a létesítményt évek óta zárva tartják. Nagy kár, hogy – bár az aluljáró építésével egyidőben zajlott a Fehérvári úti piac rekonstrukciója, s bár mindkét beruházás a Fővárosi Önkormányzat finanszírozásában zajlott – nem készült közvetlen kapcsolat az aluljáró és a piac között. Egy ilyen megoldás lehetőséget adott volna az aluljárószint és a felszín között építendő felvonók ideális elhelyezésére is.

Ugyancsak veszteségnek tekintjük, hogy a Fehérvári út belső szakaszán nem egy nagyvonalúbb téralkítás valósult meg. Miközben már a tervezés során is felmerült, hogy ez az útszakasz a közúti forgalom szempontjából kevésbé fontos, viszont az itt lévő intézmények (gimnázium, posta, orvosi rendelő, piac, templomok) révén a területnek egyfajta városközponti szerepe van, indokolt lenne az útszakasz igényes kialakításával, pl. kettős fasorok telepítésével a tér minőségét jelentősen emelni. Ehelyett sajnálatos módon – üzemi indokok alapján – egy kiterjedt villamosvasúti végállomásrendszer, „rendezőpályaudvar” alakult ki, annak minden riasztó kellekével együtt. Fájdalommal kell tudomásul vennünk, hogy a Móricz Zsigmond körtér térségében a metró átadását követően az utak torkolatát továbbra is villamos és busz-végálló-

mások és közlekedési üzemi területek sora foglalja majd el – miközben nyereségként könyvelhetjük el, hogy a körtéri gomba körül és a Kosztolányi Dezső téren ezek a funkciók részben megszűnnek.

TÉTÉNYI ÚT

A Tétényi úti metrómegálló voltaképpen a Kelenföldi Városközpont megállója, a környező lakóterület gyalogosforgalmának egyik fő célpontja. Fő megközelítési iránya az Etele út és a Tétényi út kereszteződése felől adott. Nem szerencsés, hogy ehhez képest az állomás a Városközpont épületeinek északi oldalán, a „Bikás park” sarkán kapott helyet, olyan vonalvezetés mellett, amely az állomás fő tengelyét a megközelítési irányra merőlegesen pozícionálta. Mindebből az állomás és környezete kialakítása során számos építészeti, tájépítészeti nehézség és kompromisszumos megoldás fakadt. Szerencsésebb lett volna az állomást az Etele úttól délre lévő parkterületen, a környező városrész struktúrájának megfelelő tájolással – vagyis a szabályos úthálóval párhuzamos tengellyel – elhelyezni, ami mind az állomás megközelítése, mind városépítészeti megoldásai szempontjából kedvezőbb lehetne.

Jelen körülmények között azonban sikernek tekinthető, hogy e helyen az állomás építése valóban egy fővárosi tulajdonú ingatlan, a Városközpont területének felértékelését hozta magával, s az ide tervezett nagyléptékű fejlesztés az új közlekedési infrastruktúrával egymást erősítő kapcsolatba kerülhet.¹⁸

A park sarkában elhelyezett állomás viszonylag sekély mélységű, így e helyen jól érvényesül az a szándék, hogy az állomás terébe jusson természetes fény. Az állomás felszíni építménye ennek megfelelően egy nagyméretű üvegkupola, amely a felszínre érkező liftek építményeit is magába foglal-

71

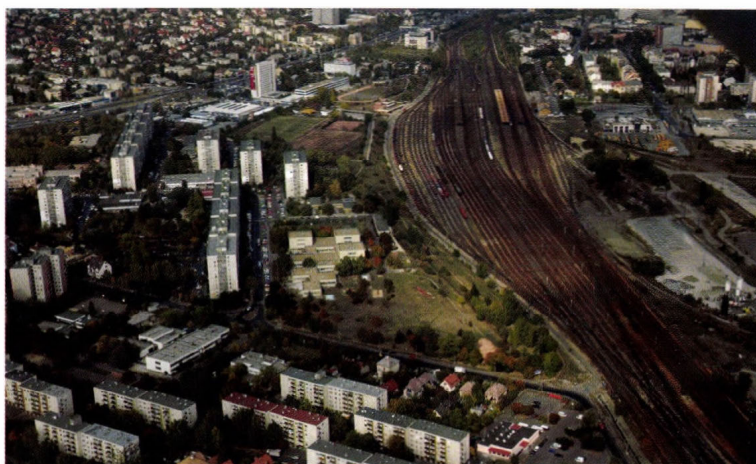

81

ja. A kupola ovális kialakítását követi, illetve annak szabadon álló karakterét erősíti a park e részének tájépítészeti kialakítása¹⁸. Az új metróállomás bejáratai környékén létrejövő új városi tereket úgy kellett beilleszteni a meglévő parkba²⁰, hogy a létező és működő belső úthálózat és funkcionális felosztás, hierarchia megtartható legyen – miközben a Kelenföldi Városcopyont nagymérvű fejlesztését is kiszolgálja. Mindezt a meglévő, vagy annak szellemében továbbfejlesztett parki gerincút-hálózat, illetve a metró kiszolgáló új belső úthálózat anyagának és formavilágának markáns megkülönböztetése segíti elő.

KELENFÖLDI PÁLYAUDVAR

A ma is használatban lévő KuK. állomásépület műemléki védettség, bontásának megakadályozása a kilencvenes években alapvetően meghatározta a metrónyomvonal kijelölését. A metró (ideiglenes) végállomás

91

műtárgya az Etele út tengelyvonaltól délre épül ki – ide koncentrálva a gyalogos átszállóforgalom nagy részét. Ennek egyenes következménye, hogy az Etele tér „természetes”, a fontos és hangsúlyos városi tengelyt lezáró súlypontja is kimozdul déli irányba, miközben a régi állomásépület – viszonylagosan kis tömegénél fogva – nem képes az új tér intenzitásának és arányainak megfelelő zárótérrel képzésére.

A metró műtárgya a vasúti pályákra (a jelenleg hangsúlyos térfalra) merőlegesen, az állomás sinterülete alatt készül. Ezáltal maga az állomásépü-

let (műtárgy) és a vele szerkezetileg egy egységet alkotó aluljáró kapcsolja össze az állomás két „végénél” elterülő lakóterületet: a Kelenföldi lakótelepet és Őrmezőt – valamint az egyes vasúti peronokat. Ez a teljes vonal legkomplexebb létesítménye. A sokféle tömegközlekedési kapcsolatot biztosító térség felszíni rendezésének tervei ennek ellenére – vagy talán épp ezért – a cikk írásának pillanatában²¹ még nincsenek készen. A metróállomás fő létesítménye és a vasútállomás új megközelítését szolgáló feljáratok engedélyezése zajlik, azonban a felszíni kapcsolatok kialakítása bizonytalan.

7 | A „Bikás park” és az állomásépület kapcsolata – Palátium Stúdió Kft. – studio73, 2006

8 | A Tétényi úti állomásépület – Palátium Stúdió Kft., 2006

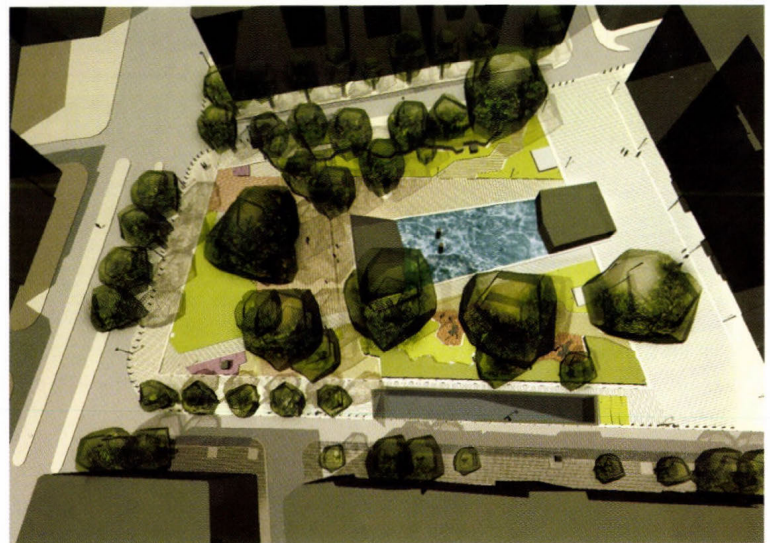
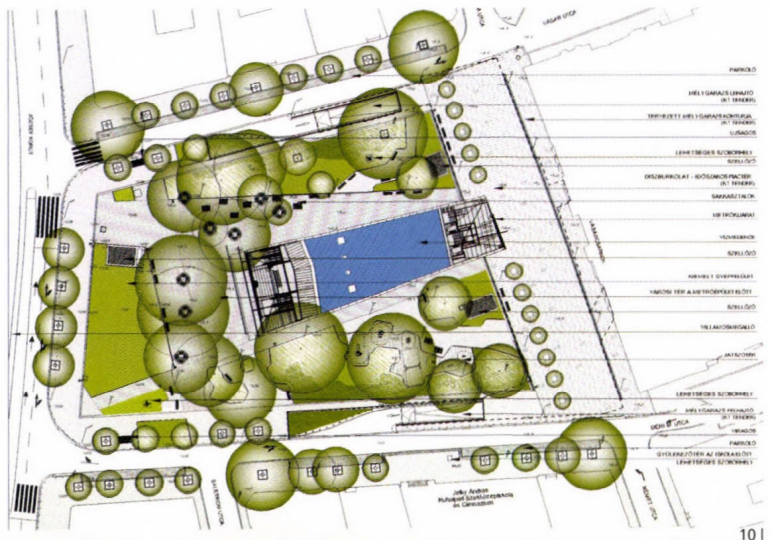
9 | A Kelenföldi pályaudvar térsége – archív

A feladat pedig igen nagy, Budapest legnagyobb léptékű fejlesztése megérdemelné, hogy átfogó, sokszor átcsiszolt, nagyvonalú terv alapján készüljön el, hiszen e kettős csomópont minőségén nemcsak hosszú évtizedek tömegközlekedési átszállókapcsolatainak minősége, hanem a térség ingatlanfejlesztésében rejlő lehetőségek kiaknázása is múlik. A tervek kidolgozása során ki kellene dolgozni:

- a vasútállomás új arculatát, amely Budapest nyugati kapuja lesz a jövőben mind a távolsági, mind az elővárosi vasúti forgalom számára,
- az Etele tér felszíni rendezését, a BKV és Volán buszvégállomásokkal, az 1-es és a 19-49-es villamosok új végállomásával, a taxi- és személygépkocsi kapcsolatokkal, mindezek között a metróállomással, új kereskedelmi létesítményekkel, s nem utolsósorban a városépítészeti nagytengelyben lévő tér méltó arculatával,
- az Őrmező felőli oldal rendezését, az M1-M7 bevezető szakaszának kapcsolatával, a metróállomás kijáratával, a metróállomás mellett új BKV és Volán buszpályaudvarral, nagy kapacitású P+R parkolóval, egy új ingatlanfejlesztési terület méltó városi szabadtereivel, a pályaudvar területének esetleges újrahasznosításával.

Bízni kell benne, hogy a 2007 szeptemberére megvalósuló építészeti ötletpályázat eredményei méltó válaszokat találnak erre az összetett feladatra, és hogy a pályázat eredményeit szerencsésen integrálni lehet az eközben zajló tervezési munkákba...

RÁKÓCZI TÉR

A Rákóczi tér az az állomási helyszín, ahol a felszín kialakításának tájépítészeti követelményei szerencsésen befolyásolhatták az állomás egész szerkezetének kialakítását. A tér faállományának ismételt értékelése alapján a legértékesebb, közel 150 éves platánfák megőrzése érdekében az állomás felülről épített szerkezete a tér hátsó részébe került, ez a növényállomány megcsonkítását mérsékelte. Részben ugyanebből az okból az állomáshoz kapcsolódó mélygarázs is kisebb lett a korábbi tervekben szereplő változatokhoz képest.

A tér felszínének rendezése²² eközben gyökeresen megváltoztatja annak korábbi arculatát. A csarnok műemléképülete előtt autómentes, díszburkolattal ellátott terület alakítható ki, melyhez közvetlenül kapcsolódik a metróállomás mellékbejárata, a liftek felszíni építménye. Az új forgalmi rend összhangban van a tér tervezett kialakításával: a Vásár utca befelé, a Déri Miksa utca kifelé lesz egyirányú. A tér két „oldalán”, a csökkentett utcaszélességnek köszönhetően új fasorokat lehet telepíteni.

A metróépület léte, pozíciója és kiképzése alapvetően meghatározza a

tér jövőbeni sorsát. A meglévő idős és értékes fák lehető legnagyobb mértékű megőrzését szem előtt tartó épület a tér sajátos geometriai viszonyaira épít: a Salétrom és Német utca által képviselt „rég” és a Nagykörút jelezte „új” irányok alakítják; mindkét irány megjelenik a tér rendezésében is. Az épület két tömege által közrefogott vízmedence a tér funkcionális és formai súlypontjába kerül, s ezáltal fokozottan szervezi azt. Mellette két oldalon a park (tér) pihenés szempontjából legértékesebb területei jönnek létre – északi (napos) oldalán padokkal és sakkasztalokkal felszerelt pihenőtér, déli oldalon egy kisebb játszótér kerül kialakításra. A metróállomás felszíni kapcsolódó terei a mozgólépcsők előtti tér (a körút felé), amelyen a tér legértékesebb két platánja áll, és a „liftház” és a csarnok közötti terület, amely időszakos piacok megrendezésére alkalmas.

12 |

13 |

NÉPSZÍNHÁZ UTCA

A Népszínház utca metróállomás voltaképpen a Köztársaság tér parkterületén, a Tétényi úthoz hasonló „park sarka” helyzetben található, de itt közvetlen a kapcsolat a jelentős átszállókapcsolatot nyújtó villamosra. Sokakban felmerül a kérdés: „mit keres itt egyáltalán ez az állomás”? Az erős villamoskapcsolat a külső kerületek irányába elegendő indok lenne? Egyrészt ez a magyarázat, de ezen a pon-

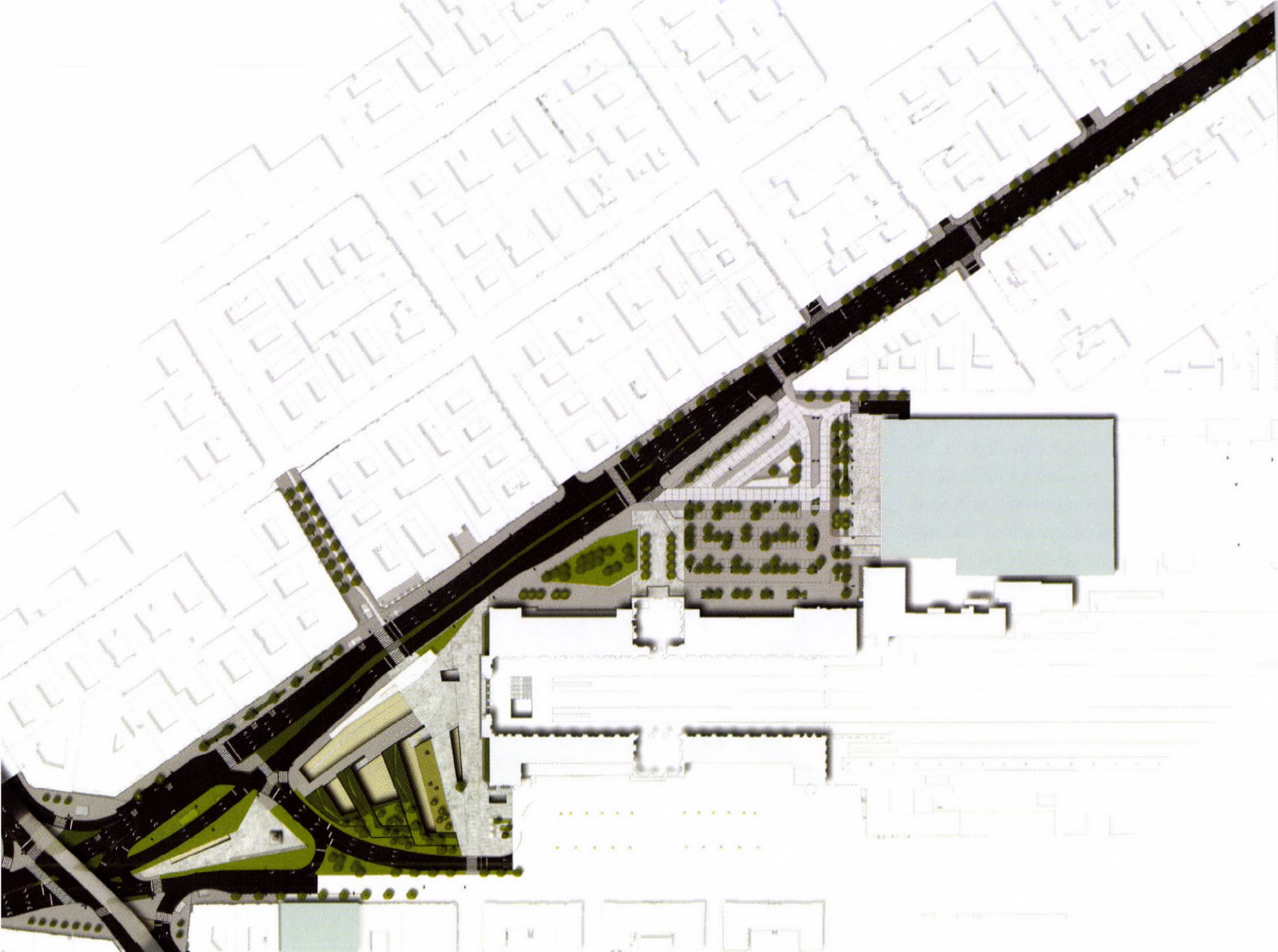
ton nem szabad elfeledkezni a metró általános terület-presztízs növelő hatásáról, amely a Rákóczi térhez hasonlóan pozitív fejlődést gerjeszthet a ma igencsak vegyes állapotú és megítélésű városrészben.

Az állomás tervezése során jelentős vita adódott a szerkezetépítés technológiájának megválasztása kapcsán: a talajadottságok miatt e helyen mindenképpen egyszerűbb, felülről épített részfalás dobozszerkezet kialakítása melletti érvek ütköztek a faállomány védelmének szempontjaival. Végül a megoldást a koros, nagy átmérőjű fák téren belüli átültetése jelentette, az állomás szerkezete felett készülő 3 m-es földtakarás pedig kedvező lehetőséget teremt az építkezés területének helyreállításához.

A felszíni területek rendezése – remélhetőleg – a teljes parkterület megújításával jár²³, hiszen Pest egyik értékes történeti parkjáról van szó, és hiba lenne, ha a park korábbiakban megkezdődött elaprózódását a metróépítés tovább fokozná.

10-11 | A Rákóczi tér engedélyezési és látványtervei – stúdió73, 2006
 12 | Vázlattevő a „Népszínház utca” metróállomás és a Köztársaság téri park kapcsolataira – Palatium Stúdió Kft. – stúdió73, 2005
 13 | A „Népszínház utca” metróállomás felszíni kapcsolatainak vizsgálata – Palatium Stúdió Kft. – stúdió73, 2005

KELETI PÁLYAUDVAR

A Keleti pályaudvar előtti tér kialakulása óta fontos közlekedési csomópont volt, idővel a villamoshálózat igen összetett gócpontja alakult itt ki, mely még az északi melléketert, az indulási oldalt is elfoglalta, míg a déli melléketér, az érkezési oldalon a gödöllői HÉV végállomása kapott helyet. A metró 2-es vonalának átadásakor egyfajta ideálterv valósult meg a téren. Kiépülhetett a Rákóczi úti, és a Thököly úti villamosok egymásba fonódó hurokvégállomása, lehetővé vált az átmenőforgalom, a közúti forgalom pedig körforgalmúvá alakult. A rendszert kiegészítette a Rottenbiller utcai felüljáró, melynek városképi romboló hatásáról építésének idején komoly viták nem alakulhattak ki. A tér közepét, a hurkok belső területét a nyitott aluljáró "medencéje" foglalta el. A megoldás egésze koncepciózus, egyes elemei kimondottan színvonalasak voltak.²⁴

141

151

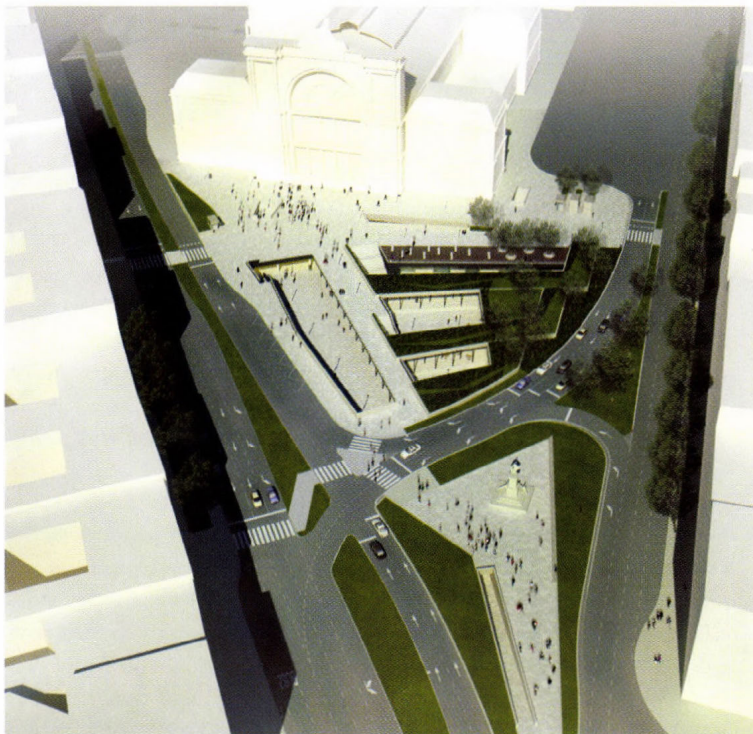
A 4-es metró építése kapcsán a tér forgalmi rendjében jelentős változást okoz a 2-es vonal új kijáratának megépítése a pályaudvar épületének homlokvonalában. Ennek révén átrendezhető a téren a gyalogosforgalmi irányok és a közúti felületek rendje. Erre az ad lehetőséget, hogy a téren megszűnik a korábbi körforgalom, és a Thököly út ill. a Kerepesi út elágazását egyszerűbb Y elágazás oldja meg. A korábbi nyitott aluljáró helyén új gya-

logos zóna alakul ki, megtartva a súlyosított tér előnyeit, sőt ennek révén természetes fényt biztosítva a metróállomás tere számára. A tér átalakítására tett építészeti javaslat²⁵ a pályaudvar épületének előterében jelöli ki a gyalogos mozgások fő fluxusát, s a Bethlen utca és a Festetics utcai végállomások között mind a felszínen, mind az aluljáró szinten jelentős méretű gyalogosfelület kialakításával számol.

A kétszintű tér aluljáró szintje teszi egy rendszerré a 4. és 2. metró létesítményeit, kijáratait, kereskedelmi és kiszolgáló létesítményeit, valamint az ezekhez kapcsolódó gyalogos közlekedési tengelyeket, lifteket és lépcsőket. A süllyesztett tér és a felszín kapcsolátát a teraszok illetve a bevilágító födémáttörések teszik még intenzívebbé. A vasbeton födémekek alatt fedett gyalogosközlekedési terek, kereskedelmi és kiszolgáló létesítmények, illetve részben agóra jellegű, pihenőfunkciójú térrészek alakíthatók ki. A födémáttörések egyrészt szigorú szerkesztési elveiknek köszönhetően a süllyesztett térrészből is biztosítják a pályaudvar épületének feltárulását, másrészt természetes bevilágítást is lehetővé tesznek, amely ellensúlyozhatja a nyomott, alacsony aluljárótér keltette szűkösségérzetet.

A felszínen mozgalmas módon, egyenes, illetve döntött síkkal megjelenő, részben burkolt, részben föld- és növénytakarású födémekek szabnak egyértelmű használati feltételeket. Inkább csak esztétikai vagy pihenőjellegű funkció várható el a tér

16 |

Kerepesi út felőli oldalán megjelenő zöldfelületektől, amelyek egyrészt elválasztják a teret az intenzív forgalmú közúttól, másrészt néhány fával biztosítják a pályaudvar épületének egyértelmű, zavaró háttérelemek nél-

küli látványát²⁶. A buszvégállomások a pályaudvar oldaltereiére kerülnek, a korábbinál rendezettebb formában. Az útvonalak elágazásában kialakuló kisebb térfelületre, a korábbinál méltóbb pozícióba kerül a Baross szobor.

17 |

Összefoglalva elmondható, hogy a város legnagyobb beruházásának kapcsán az elkövetkező években jelentősen át fog alakulni egy sor budapesti köztér arculata. A Kelenföldi pályaudvar térségének kivételével készen vannak a tervek az új – nemegyszer markánsan új – megjelenésű terek kialakításához. Az elmúlt évek alkotófolyamatának számos tanulsága van. Ezek ismeretében feltétlenül indokolt, hogy a hasonló nagyléptékű infrastruktúra fejlesztések során a városi szabadterek építészeti, városépítészeti, tájépítészeti tervezésének sokrétű szempontrendszerét a mérnöki megfontolásokkal egyenrangúan, azokkal sokkal erősebb kölcsönhatásban lehessen érvényesíteni. Az optimális megoldáshoz ez mindenképpen szükséges.

14 | A Baross tér felzárkózásának arculatterve – M+Teamparmon Kft. – TAAAT – studio73, 2006

15 | A Baross tér a hatvanas években – archív

16-17 | A Baross tér felzárkózásának arculatterve, látványtervek – M+Teamparmon Kft. – TAAAT – studio73, 2006

Jegyzetek:

- 1 A budapesti 4-es metró megépítésének kapcsán a városi terek kérdése „felszíni kiépítési munkák”, „közterületi arculat”, „járulékos- és kapcsolódó beruházások”, „felszínrendezés” elnevezésekkel jelent és jelenik meg – a mű egészén kissé szervesen, mellékesen; úgy, mint bokréta a kalap mellett.
- 2 A pályázat I. helyezette a PALATIUM Stúdió Kft. volt
- 3 „Minden tervezőcsoport másképp közelíthette meg a feladatot, de eközben egyáltalán nem esett nehezünkre egymáshoz közelálló építészeti formanyelvet, eszközöket alkalmazni. Voltaképp ez biztosítja az állomások egységét és különbözőségét. Sokat vitatkoztunk azon, hogy mi az egyforma, mi a különféle, melyek azok a rétegek, amelyek a felismerhetőséget biztosítják, melyek azok, amelyek az identitást. Idáig jutottunk.” <http://epiteszforum.hu/?q=node/1579>, 2006. április
- 4 Amennyiben igaz az, hogy a vonal létesítésének egyik legfontosabb célja a Dél-Buda és a Belváros között a 7-es autóbusz kiváltása, akkor mindazok az utasok, akik ma a Ferenciek terén és az Astoriánál érik el Pestet, a Fővám téren és a Kálvin téren fognak a metróról leszállni. Bár a leszállók zöme átszálló utas – a 2-es villamosra és a 3-as metróra –, sokan fognak gyalogosan tovább indulni a történeti városközpont felé.
- 5 A Kiskörút rehabilitációja, FÖMTERV Rt. - PALATIUM Stúdió Kft., 1998.
- 6 URBAN-LIS Kft., 1999., M-TEAMPANNON Kft., 2000-2003.
- 7 A hidfőben 1950-ben létesített villamos-aluljáró szerkezete elavult, és biztossá vált, hogy a metróállomás létesítése kapcsán teljes egészében el kell bontani, és jelentős költség árán visszaépíteni.
- 8 Ugyancsak kompromisszumnak tekinthető, hogy a 2-es villamos felszín alatti megálló között egyedülálló megoldás; két gyalogátkelő, „felszín alatti zebra” készül, hiszen a kiemelt fontosságú átszállókapcsolatok így biztosíthatók a legegyszerűbben
- 9 PALATIUM Stúdió Kft. - s73 Kft., 2005.
- 10 FÖMTERV Rt. megbízása alapján Dévényi és Tsa. Kft. ill. KÖZTI Rt., 2006-2007.
- 11 Az előkészítő szakaszban Palatium Stúdió Kft. – s73 Kft., később Közti Zrt. (Skardelli Stúdió) – s73 Kft.
- 12 A térséget érintő további kiemelt fontosságú terv a Műgyetem rakpart alatt létesítendő mélygarázs - azonban ennek finanszírozási konstrukciója még nem egyértelmű: az egyetemisták, egyetemi dolgozók parkolásának, vagy a Belvárosba igyekvők P+R használatának ingyenessége nyilván nem tartható fenn; a másik oldalról nézve ugyanez a használat viszont nem tekinthető „fizetőképes keresletnek”.
- 13 A közhasználatú „gomba” elnevezés valójában itt nem indokolt: Gombának kortársát, a Széll Kálmán (ma Moszkva) téri, mára elbontott, valóban gomba alakú kupolával megépített villamos-végállomási épületet nevezhetjük.
- 14 Pályázat alapján Turányi és Társa Kft., 2001-2002.
- 15 Gelesz és Lenzér Kft., 2005-2007.
- 16 A Móricz Zsigmond körtér „Váli utcai” kijárata és a Bocskai úti megálló „Piac” kijáratának távolsága alig 250 méter. Létesítésének egyik indoka a már említett nagy léptékű fejlesztés a Skála területen, másik indoka pedig a metróvonal budafoki elágaztatásának lehetősége – amire azonban csak nagy távlatban lehet számítani.
- 17 Pályázat alapján Axis Kft., 2001-2002.
- 18 Sajnálatos, hogy a Vahot utca alá korábban tervezett mélygarázs nem szerepel a metró kiegészítő beruházásai között, hiszen ezen a helyen még van értelme egy P+R garázs építésének, amely a dél-budai ritka beépítésű, kertvárosias lakóterületekről esetleg autóval (és kerékpárral!) érkezők számára jelenthet vonzó átszállási lehetőséget.
- 19 s73 Kft., 2005-2007.
- 20 tervező: Karádi Gábor, 1983
- 21 2007. május-június
- 22 s73 Kft., 2005-2007.
- 23 A tervezés folyamatosan zajlik, tervező: Vár-Kert Kft.
- 24 A koncepciót csorbította, hogy a tér átadását követő harmadik évben megszűnt a Rákóczi úti villamosközlekedés, és a későbbiekben a Thököly úti villamosforgalom is megszűnt, így a tér közepe lényegében használaton kívül maradt.
- 25 Pályázat alapján M-TEAMPANNON Kft., 2001-2007. (társtervezők: TAAT, s73)
- 26 4. sz. metróvonal K1 tender, arculat-terv műszaki leírás - M-TEAMPANNON Kft., 2006

SUMMARY

The second section of the article about Metro 4 in Budapest observes the evolution of the approach towards the open spaces above the ten underground stations. The authors show the original context, the different approaches over the past years, the present proposals and even the lost chances of landscape planning. In their article they discuss the possibilities of public intervention in case of great infrastructure projects, the importance of feedback in urban-scale engineering. The article presents the results of the planning process in downtown areas, World Heritage areas, important traffic junctions and park corners. These solutions answer individually the question of “unity or diversity”, which the project always had to face.

Tájképvédelmi övezet lehatárolásának új metodikája az Országos Területrendezési Tervben *New methodology for designation of visually important areas in the frame of national structural plan*

LEKTOR | SZILÁGYI KINGA

Az Országos Területfejlesztési Hivatal Területrendezési Főosztálya – jelenleg az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területrendezési és Tervezési Főosztálya – koordinálásával 2005-ben kezdődtek meg az Országos Területrendezési Terv (OTrT törvény) felülvizsgálatának és módosításának előkészítő munkálatai. A felülvizsgálat szempontjai között kiemelt fontosságot kapott a fenntartható fejlődés követelményének figyelembevétele, a területi, táji, tájképi, természeti, ökológiai és kulturális adottságok, értékek megőrzése, illetve az erőforrások védelme. A jogszabálymódosítás megalapozásánál szükségessé vált új módszertan kidolgozása az országos tájképvédelmi övezet lehatárolásához, amelynek kidolgozására megbízást a Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszéke kapott. Az országos szintre emelt tájképvédelmi övezet meghatározásához térinformatikai jellegű feldolgozáson alapuló új metodika került kidolgozásra. Az elemzés során áttekintettük a tájképvédelemmel kapcsolatos jelenlegi gyakorlatot, a külföldi kutatási eredményeket, metodikákat, a jelenlegi jogszabályi hátteret.

A magyar táj a sokszínű Euró-

pa egyik legjellegzetesebb, kulturális és természeti adottságokban leggazdagabb térsége. A globalizációs tendenciák erősödésével, a beépítés növekedésével, a környezetszennyezés fokozódásával a hazai tájat, tájképet is az átalakulás veszélye fenyegeti. A szabad természeti javak holisztikus megközelítésű gazdálkodásának hiányára vezethető vissza, hogy a víz, a levegő, a talaj mellett kis hangsúlyt fektetünk a látvány, a tájkép, a vizuális környezet tudatos védelmére. Bár jogszabályokban néhol megjelenik a tájkép, településkép illetve a tájképvédelem kifejezés, a részletes értékelési, védelmi, tervezési, gazdálkodási módszerek hiányoznak a mindennapi gyakorlatból. Ennek következménye, hogy óriásplakátok lepik el a külvárosi területeket, az utak mentét, adótoronyok és szélmotorok jelenhetnek meg tájképi szempontból kifogásolható területeken vagy olyan jellegű beépítések történnek, amelyek tájidegenek.

A tájkép a táj legjellegzetesebb, legáltalánosabban használt és ugyanakkor legnehezebben definiálható jellemzője, annak ellenére, hogy maga a táj fogalom is a legtöbb nyelvben magára a tájképre utal, illetve

abból származik. Az angol nyelvben használt „landscape” vagy a német „Landschaft” szavak a XV. század óta használt holland „landschap” kifejezésből származnak. Az összetett szó a földre, területre illetve annak látványára utal. A táj látványa tehát meghatározó „eleme” a tájnak, hiszen a tájat alkotó minden tényező – legyen természeti vagy mesterséges eredetű – a látványban áll össze tájképpé.

Gyakorlati tapasztalat, hogy a területrendezési, környezetrendezési tervekben, környezeti hatásvizsgálatokban (KHV) a tájkép, mint a táj megjelenése, a vizuális-esztétikai értékek hordozója, kevés figyelmet kap. Tudományos igényű tájökológiai, tájépítészeti megközelítéssel, a mindennapi életben felhasználható értékelési, tervezési módszerekkel ritkán találkozunk. Számtalanszor tapasztalhatjuk ezért, hogy a tájkép, a táj vizuális-esztétikai értékei védelem nélküliek, „gazdátlanok”, folyamatosan degradálódnak. A tájkép, mint gazdasági erőforrás ugyanakkor más szempontból fel is értékelődik (pl. lakóparkok hirdetései). A hagyományos tájkép megőrzése, a jellegzetes tájkarakter fejlesztése a műemlékvédelem, az építészet, az üdülés-idegenforgalom, valamint a területi tervezés és tájtervezés egyre fontosabb területévé válik.

Történetileg tekintve a tájkép, mint közös nemzeti vagyon, mint a szabad természeti javak egyike, elődeink hosszantartó évezredes tájformáló tevékenysége során alakult ki. A táj (kultúrtáj) szerkezete, karaktere ezért mindenkor lenyomata, tükrözője a megelőző korok tájhasználatának. A jelenkori táj (és annak vizuális meg-

jelenése, a tájkép) történeti folyamatok eredményeképpen jött létre. Megőrzése és fejlesztése nemcsak gazdasági érdek, hanem nemzeti örökségünk védelmét, az identitástudat megőrzését, a lokálpatriotizmus kialakulását jelenti. A látvány (a táj és a tájkép) olyan köztulajdon és nemzeti kincs, amelynek vizsgálatával, értékelésével, védelmével, fejlesztésének kérdéseivel nemcsak tudományos szinten, hanem a gyakorlati tervezési munkákban is szükséges foglalkozni. Az értékelés, védelem, jogi szabályozás jelenlegi hiányosságai miatt a látvány, a tájkép az egyik legrohamosabban pusztuló környezeti erőforrásunk. Az OTTrT új tájképvédelmi övezetei részben hozzájárulhatnak ennek a hiánynak a pótlásához.

A tájak, tájképek tudományos igényű értékelése a múlt század második felében kezdődött meg. A nemzetközi szakirodalomban szép számmal található tájképértékeléssel, vizuális-esztétikai értékeléssel kapcsolatos kutatásokat [Bishop 1994, Clay 2000, Daniel 2001, Bell 2001, Guidelines 2002, Ode 2002]. A tájképértékelési módszerek kifejezetten a táj esztétikai értékét igyekeznek meghatározni, elsősorban a tájkép „kvalitásainak” minősítésével. A tájképi „szépség” megítélése azonban nagyon nehezen objektivizálható. A különböző vélemények, szépségideálok nemcsak az esztétikai értékelés szubjektivitásával, de a tájértelmezések különbségeivel is magyarázhatók. Más kapcsolat áll fenn az ember és környezete között, mások a tájképpel szembeni társadalmi elvárások, ha a táj kultúrtörténeti alapokon nyugvó jelentése és jelentősége eltérő az adott területeken.

Az elméleti tájértelmezések különbözősége ellenére számos európai országban végeznek gyakorlati szempontú tájképértékeléseket [EIAO 2002]. Az EU által is előírt környezeti hatásvizsgálatok részeként vizuális esztétikai hatásvizsgálatokat kell végezni. Az Egyesült Királyságban a vizuális esztétikai vizsgálatok végzésének útmutatója, kézikönyve, mindenfajta területi tervnél, területfejlesztési munka meg-

alapozásánál segíti a vizuális esztétikai értékek védelmét [Guidelines 2002]. Franciaországban szisztematikusan, monitoring jelleggel tájfotózásokat végeznek tájarchívum készítéséhez. A tájképileg meghatározó „szélfarmok” környezeti engedélyezési folyamatában a tájképi, vizuális-esztétikai szempontok meghatározóak. Szaporodnak a tájképpel kapcsolatos kutatások az agrár-környezetvédelem, a Natura2000 területek és az érzékeny természeti területek (ESA) és a tájkarakter kutatások területén is.

A tájképértékelések egyik sajátos módszerét képezik az USA-ban, a nyolcvanas években kifejlesztett közgazdasági jellegű módszerek, ahol a tájkép (a látvány) pénzben kifejezhető értéként jelenik meg. A komplex közgazdasági környezetértékelések (hedonikus ármódszer, a természeti területek értékelésére végzett utazási költség módszer és feltételes értékelés felmérés) során a tájképi érték közvetett módon valamennyi módszer esetében megjelent [Boulding 1993, Szlávik 2005].

A tájkép, a táj látványának minősítése természetesen nem függetleníthető a szubjektivitástól, a „tetszik, közömbös vagy nem tetszik” véleményalkotástól. A szociológiai, környezetpszichológiai jellegű értékelések a látványra alapozott tájminősítő mérőszámokat használják a valorizására. Az értékelése során a megkérdezett laikusok számára tájképeket vetítenek, amelyeket a különböző paraméterek szerint minősíteni kell. A szubjektivitás kiküszöbölésére nagyobb, statisztikailag is elemezhető csoporton végzik a kísérletet. A nagy számok törvénye alapján a megkérdezettek magas száma kiszűri a „mintavételezési” hibát és objektívnek tekinthető tájképi mutatószámot kapunk [Kaplan 1972].

A tájképvédelem alapja, hogy a tájképvédelem elve, fogalma megjelenjen a hazai jogszabályokban, rendezési tervekben. Vizsgálataink szerint jelenleg a tájkép mint kifejezés több mint harminc hazai jogszabályban is előfordul [Melléklet I]. A sorban a leg-

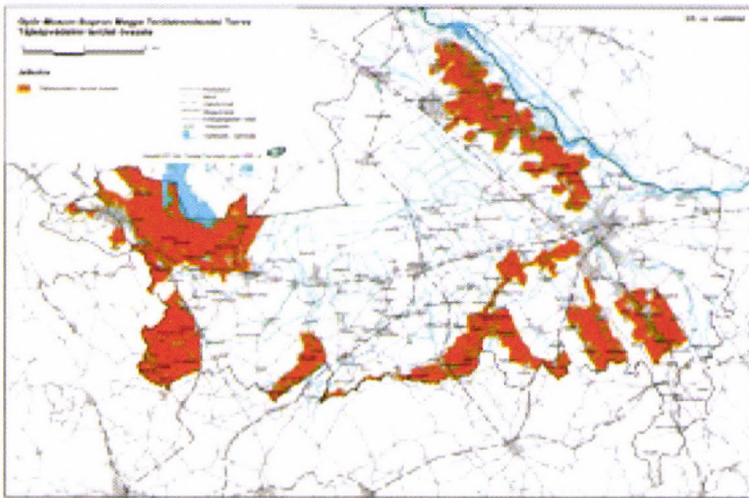
újabb az Európai Tájjegyzmény, amely szintén megköveteli a tájak, tájképi értékek kutatását, feltárását. A jogszabályok közül a legfontosabb a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 21/1996-os törvény és a végrehajtásáról szóló 18/1998-os rendelet, amely először teremtette meg a tájképvédelmi övezet kijelölhetőségét hazánkban.

A jogszabályi előírás az övezeti lehatárolásnak számos problémáját vetette fel. Mivel a tájképvédelmi övezet lehatárolásának nincs elfogadott módszertana, ezért mindig a terv készítőjére van bízva az övezetek lehatárolásának módja. Jelenleg ezek a lehatárolások nem egységesek, egymással nem kompatibilisek (1. ábra, 2. ábra). A tervekben nem állapítható meg és nem egyértelmű, hogy milyen elvek alapján történt az övezeti lehatárolás. Az elkészült megyei területrendezési tervek tájképvédelmi övezetének vizsgálata alapján a következők állapíthatók meg:

- a tájképvédelmi övezetek némely tervben településhatárosan, más tervekben területhatárosan jelennek meg,
- az övezetek a területlehatáros változatok során sem alkottak klasszikus értelemben megjelenő övezeteket, gyakran elapróztak, szétszórtak,
- a tervekben nem volt tisztán látható, hogy milyen elvek szerint történt a lehatárolás,
- a területhatáros megoldások egyoldalúan csak a CORINE adatbázis néhány kiemelt területhasználati kategóriáján alapultak.

A megyei területrendezési tervek vizsgálata alapján megállapítható volt, hogy a lehatárolt tájképvédelmi övezetek – az egységes vizsgálat és módszertan hiányában – nem voltak alkalmasak arra, hogy alulról építkezve az országos területrendezési tervben a tájképvédelmi övezeteket lehatároljuk.

1. ábra: Tájképvédelmi övezet Győr-Moson-Sopron megye területrendezési tervében [VÁTI 2005]

2. ábra: Tájképvédelmi övezet Nógrád megye területrendezési tervében [VÁTI 2005]

Az OTrT felülvizsgálat tájképvédelmi övezetének lehatárolásához ezért új módszertan került kidolgozásra. A klasszikus térinformatikai módszeren alapuló vizsgálatnál a tájképet meghatározó legfontosabb elemeket két fő csoportba soroltuk: a rurális tájban a természeti adottságok közül a domborzat, a növényzet, a borítottság, a területhasználát szerkezete, az urbánus tájban a kulturális örökség adottságai, az épített elemek száma, minősége és együttese volt a meghatározó [Kollányi 2006]. A tájképben a természeti adottságok és a kulturális örökség elemei sajátosan keverednek és mindkét csoport egyaránt fontos meghatározója a látványnak (pl. míg a bükk-i tájképet elsősorban a domborzat és a növényzet határozza meg addig a zalai tájban a domborzat, a településszerkezet, tájszerkezet mintázata egyaránt meghatározó fontosságú) (3. ábra). A két megközelítés eltérő vizsgálati módszereket követelt meg.

Az értékelésnél követett alapelvek a következők voltak:

- Az országos értékelés csak térinformatikai feldolgozással valósítható meg. Minden megfogalmazott értékelési szemponthoz megpróbáltunk valamilyen térinformatikai adatbázist rendelni.
- Minél több vizsgálati szempontot vesszünk számításba, annál pontosabb értékelést kapunk.
- A szubjektivitásból származó arányeltolódásokat a vizsgálatba bevont elemek számának növelésével csökkentettük.
- Csak olyan tájképileg fontos elemeket vizsgáltunk, amelyek adatbázisa országos lefedettségű volt.
- A technikailag még kezelhető, leg részletesebb adatbázisokat, elemzéseket használtuk a feldolgozáshoz.
- Az egységes adatbázis alapját a DTA50 digitális topográfia térkép jelentette.
- A rendkívül eltérő, különböző jellegű tematikus fedvények (pont, vonal, felület, településsoros adat) összehasonlításának, összekapcsolásának megkönnyítésére az adatokat egy

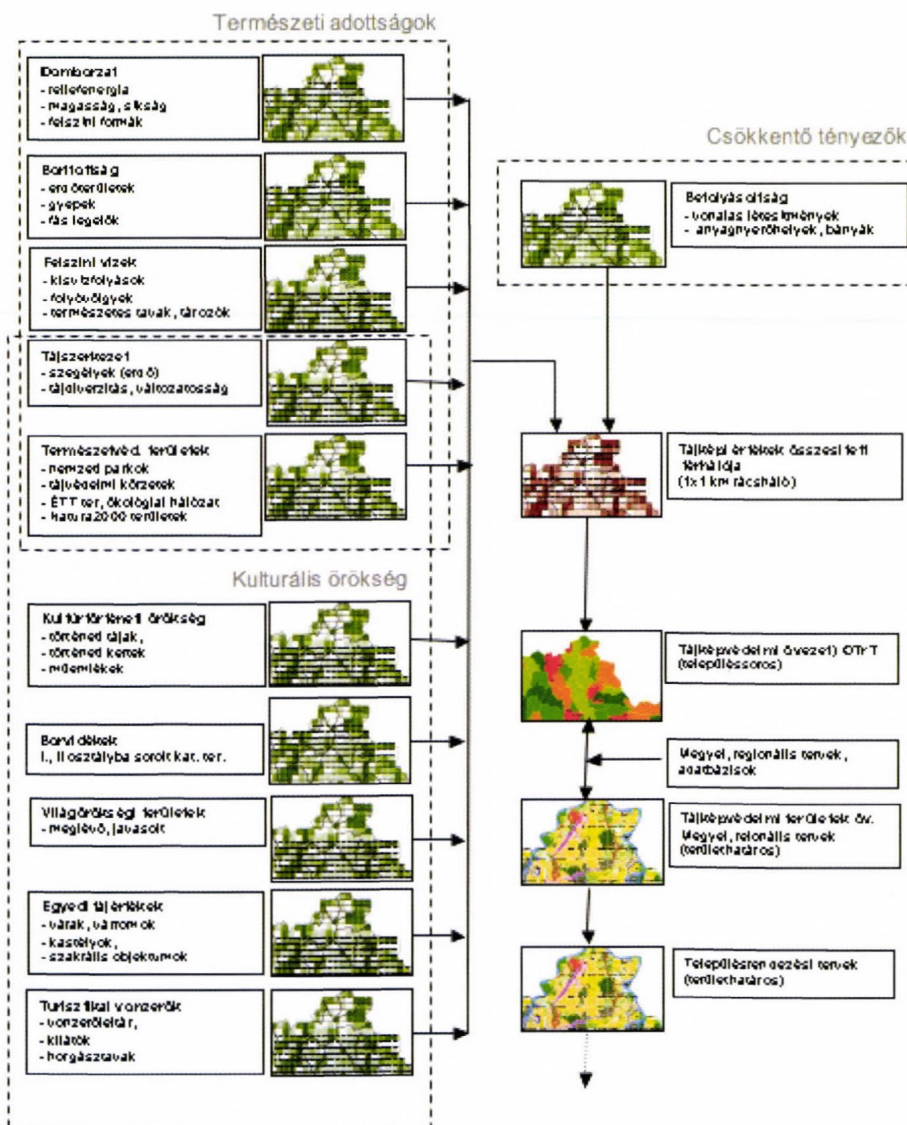

egységes rácshálós modellbe (1 x 1 km) konvertáltuk. Az értékelések elvégzése után az eredményeket településsoros adatbázissá alakítottuk vissza.

- A vizuális hatások értékelése a legtöbb szakirodalmi adat szerint a vizsgált objektum körüli 2 km-es távolságig terjed, ezért az értékelési cellák rácsméretét ennek felében, 1 km-ben határoztuk meg.
- Új, önálló felmérésekre, kutatásokra az értékelés szűk határideje miatt nem volt lehetőség, ezért csak meglévő adatokat használtuk.
- A nemzetközi gyakorlatban elterjedt tájökölógiai mérései módszereket (landscape metrics) alkalmaztuk.
- A kapott eredményeket a megyei ter-

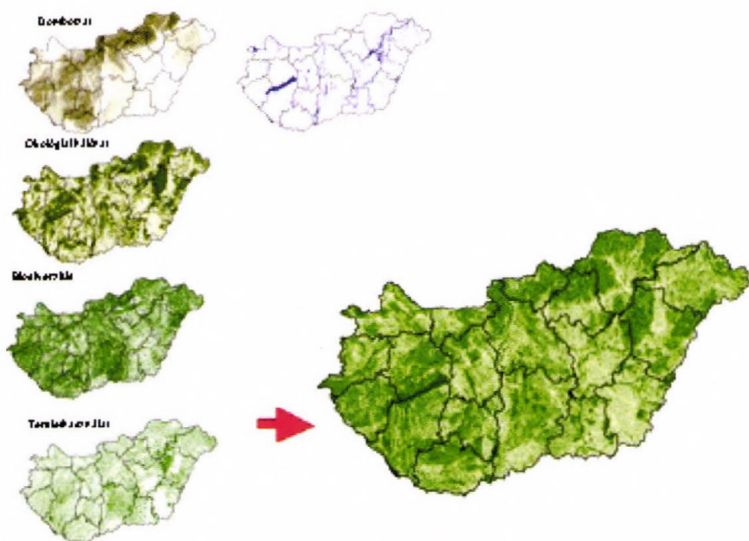
vekkel, kistájkataszterrel összevetve (visszacsatolás) folyamatosan finomítottuk az értékelés módszerét.

- A vizsgált elemeket a könnyebb összehasonlíthatóság és számolás kedvéért 10 pontos értékskála rendszerbe konvertáltuk.
- A természeti adottságok és a kulturális örökség szerinti értékelést két szálon egymástól függetlenül végeztük és csak a kapott végeredményt dolgoztuk össze egységes övezetté.
- Az értékelésben a pozitív „adottságok”, tájképi értéket növelő tényezők mellett a tájképi értéket csökkentő tényezőket is vizsgáltuk.

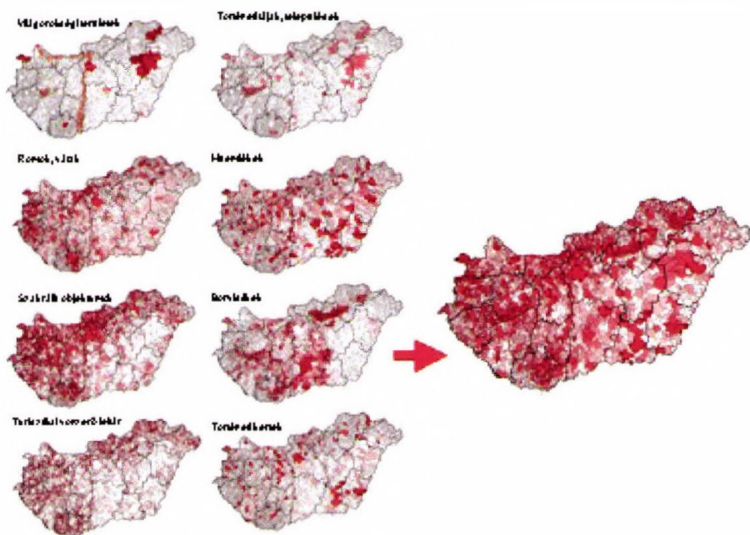

3. ábra: A tájképvédelmi területek lehatárolásának modellje az OTTrT-ben

4. ábra: Tematikus rétegek a természeti adottságok értékeléséhez

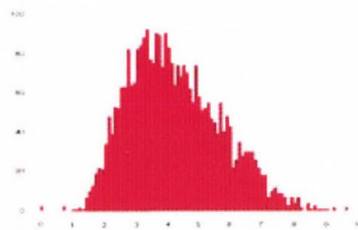

4. ábra: Tematikus rétegek a kulturális örökség vizsgálatához

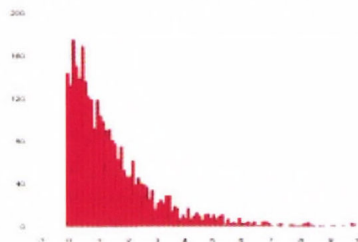
A természeti adottságok összesítésével kapott és a kulturális örökség alapján számolt településkénti tájképi mutatókat egyaránt egy tízpon-tos skálán jelenítettük meg (5. ábra). A grafikonokon jól látható, hogy míg a természeti adottságok normál eloszlást mutatnak, addig a kulturális adottságok értékei egy exponenciális függvény mentén helyezkednek el.

A grafikonok alapján könnyen belátható, hogy a kétféle adottság alapján kapott tájképi mutatók mecha-nikus összegzésével a kulturális örök-ség adottságai kisebb súllyal esnének számításba.

Természeti adottságok

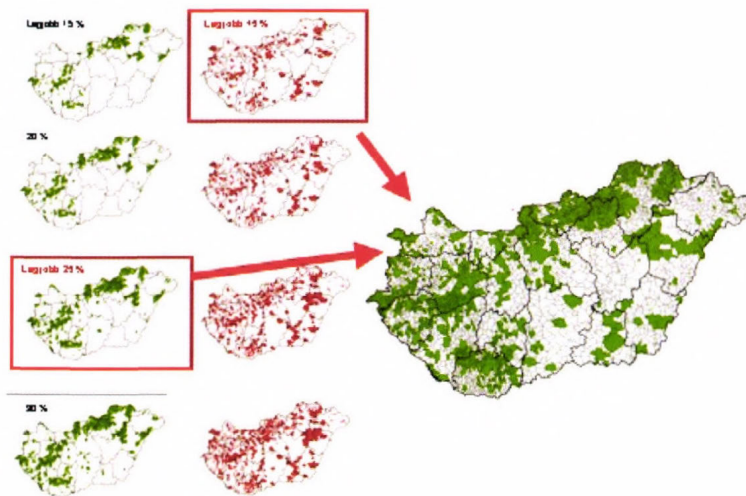
Kulturális örökség adottságai

5. ábra: Természeti adottságok és a kulturális örökség alapján szá-molt tájképi mutatók településkénti gyakorisága

A grafikonok jól mutatják, hogy szinte minden településnek van vala-milyen értéke, de a tájképvédelmi területek lehatárolásához természetesen meg kellett valahol „húzni” az értékhatárt a skálán. A gyakorisági függvények alapján markáns termé-szetes határ nem volt kijelölhető, ezért külön-külön a természeti adottságok és kulturális örökség pontszámok alapján megjelenítettük a legmagasabb érté-ket kapott településeket. A 15, 20, 25, 30, 35, 40 %-os felső tartományba eső településeket térképen ábrázolva is jól látható, hogy a természeti adottságok alapján kiválasztott települések inkább foltszerűen helyezkednek el és a szá-zalékok növelésével „húznak” a tömbök. A kulturális örökség adottságok alapján kiválasztott települések inkább rendszertelenül elszórtan található és nehezebb „övezeteket” lehatárolni.

6. ábra: Tájképvédelmi területek lehatárolása a természeti adottságok és a kulturális örökség fedvények összesítésével

A tájképvédelmi övezet végső területének lehatárolásához a határok „mehúzása” az egyeztetések eredményeképpen alakult ki (6. ábra). A természeti adottságok alapján rangsorolt települések felső kategóriájának 25,

és a kulturális örökség szempontjából rangsorolt települések felső 15 %-ának egyesítésével olyan országos tájképvédelmi övezet került kijelölésre, amely már megfelelt a széles szakmai elvárásoknak. Az országos szintű, (településsoros) övezet finomítására, a konkrét területek beazonosítására a kiemelt térségi és megyei területrendezési tervekben nyílt további lehetőség.

MELLÉKLET

TÁJKÉPVÉDELEMMEL KAPCSOLATOS LEGFONTOSABB JOGSZABÁLYOK

1996. ÉVI LIV. TÖRVÉNY AZ ERDŐRŐL ÉS AZ ERDŐ VÉDELMÉRŐL, EGYSÉGES SZERKEZETBEN A VÉGREHAJTÁSÁRÓL SZÓLÓ 29/1997. (IV. 30.) FM RENDELETTEL

Az erdészeti létesítmény – különösen az erdészeti magánút – tervezése és építése során tekintettel kell lenni az erdei életközösség megóvására, ezen belül a talaj vízgazdálkodására, a fényviszonyokra és a vadon élő állatok mozgására, valamint a *tájkép védelmére*.

1997. ÉVI LXXVIII. TÖRVÉNY AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ALAKÍTÁSÁRÓL ÉS VÉDELMÉRŐL

e) a környezet-, a természetvédelem, a tájhasználat és a tájkép formálásának összehangolt érdekeit, különös tekintettel a víz, a levegő, a talaj, a klíma és az élővilág védelmére,

45/1997. (XII. 29.) KTM RENDELET AZ ÉPÍTÉSZETI-MŰSZAKI TERVDOKUMENTÁCIÓK TARTALMI KÖVETELMÉNYEIRŐL

(2) A *településképi* követelmények tisztázására szolgáló elvi építési engedélyezési tervdokumentációnak a tervezett épít-

mény környezetbe illesztése, megjelenése (homlokzatképzése, színezése) bemutatása érdekében szükség szerint tömegvázlatot, fotómontázst, makettfotót vagy utcaképet kell tartalmaznia

(3) Az antennát övező táj 4 km-es sugarú körön belüli vázrajza 1:5000 léptékű vázrajz, amelyen ábrázolni kell mindazon építményt és természeti képződményt (jellemző magassági adatokkal), amelyek befolyásolják az antenna láthatóságát.

(4) Az antenna esetleges álcázási módját.

83/1997. (IX. 26.) OGY HATÁROZAT A NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAMRÓL

Az iparszerű módszerek alkalmazása következtében a nagytáblás művelés jelentősen hozzájárult a biodiverzitás csökkenéséhez és a *tájkép elszegényedéséhez*.

18/1998. (VI. 25.) KTM RENDELET A TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓK, PROGRAMOK ÉS A TERÜLETRENDEZÉSI TERVEK TARTALMI KÖVETELMÉNYEIRŐL

2253/1999. (X. 7.) KORM. HATÁROZAT A NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAMRÓL ÉS A BEVEZETÉSÉHEZ SZÜKSÉGES INTÉZKEDÉSEKRŐL

a speciális természetvédelmi szempontokat figyelembe vevő kezelést igénylő területek hasznosításának elősegítése, a természeti értékek, védett fajok, élőhelyek, *tájkép megőrzésének* és állapotuk javulásának érdekében

2000. ÉVI CXII. TÖRVÉNY A BALATON KIEMELT ÜDÜLŐKÖRZET TERÜLETRENDEZÉSI TERVÉNEK ELFOGADÁSÁRÓL ÉS A BALATONI TERÜLETRENDEZÉSI SZABÁLYZAT MEGÁLLAPÍTÁSÁRÓL

Táj- és településképvédelmi övezet

26. § (1) A *tájképvédelmi, illetve tájkarakter megőrzése* szempontjából kiemelt jelentőségű területek alövezetén

- a) beépítésre szánt terület nem jelölhető ki, illetve a belterület nem bővíthető;
- b) a művelési ág váltás, illetve a más célú hasznosítás csak az adottságoknak megfelelő termelési szerkezet, tájhasználat kialakítása, illetve a tájkarakter erősítése, valamint közmű és közút építése érdekében engedélyezhető;

8/2001. (III. 30.) GM RENDELET A VILLAMOSMŰ MŰSZAKI-BIZTONSÁGI KÖVETELMÉNYEI SZABÁLYZAT HATÁLYBA LÉPTETÉSÉRŐL

A nem hatásvizsgálat-köteles villamosművet is úgy kell tervezni, hogy annak a környezetre gyakorolt hatása a létesítés, üzemeltetés és megszüntetés során az érintett terület lakosságának és a létesítő, üzemeltető, karbantartó személyzetnek az egészségét ne veszélyeztesse, a természeti környezetet és *tájképi értékeket* a lehető legkisebb mértékben változtassa meg.

30/2001. (XII. 28.) KÖM RENDELET A TERMÉSZETVÉDELMI KEZELÉSI TERVEK KÉSZÍTÉSÉRE, KÉSZÍTŐJÉRE ÉS TARTALMÁRA VONATKOZÓ SZABÁLYOKRÓL

2.4. Tájji értékek

A tervezési terület tájji értékeinek (*tájkép, tájjelleg*) leírása, minősítése. A tájji értékek megőrzése vagy alakítása szempontjából meghatározó sajátosságok leírása az e körbe tartozó egyedi tájértékek számbavétele.

2001. ÉVI LXXXI. TÖRVÉNY A KÖRNYEZETI ÜGYEK- BEN AZ INFORMÁCIÓHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉSÉRŐL, A NYILVÁNOSSÁGNAK A DÖNTÉSHOZATALBAN TÖRTÉNŐ RÉSZVÉTELÉRŐL ÉS AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSHOZ VALÓ JOG BIZTOSÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ, AARHUSBAN, 1998. JÚNIUS 25-ÉN ELFOGADOTT EGYEZMÉNY KIHIRDETÉSÉRŐL

A „környezeti információ” jelent bármely írott, látható, hallható, elektronikus vagy egyéb formában megjelenő információt, melynek tárgya:

- a) a környezet elemeinek, úgymint a levegőnek és az atmoszférának, a víznek, a talajnak, a földnek, a *tájképnek*, a természetes élőhelyeknek, a biológiai sokféleségnek és összetevőinek, beleértve a genetikailag módosított szervezeteket is, illetve ezen elemek közti kölcsönhatásnak az állapota;

2001. ÉVI LXIV. TÖRVÉNY A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELMEÉRŐL

23. Régészeti védőövezet: a védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.
- (3) A műemléki környezet területén minden változtatást, beavatkozást a műemlék városképi, illetőleg *tájképi megjelenésének* és értékei érvényesülésének kell alárendelni.

2/2002. (I. 23.) KÖM-FVM EGYÜTTES RENDELET AZ ÉRZÉKENY TERMÉSZETI TERÜLETEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOKRÓL

Az érzékeny természeti területek (a továbbiakban: ÉTT) bevezetésének célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészleteken olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, további földrészletek kijelölése, amelyek támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a *tájképi* és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését.

2003. ÉVI XXVI. TÖRVÉNY AZ ORSZÁGOS TERÜLETRENDEZÉSI TERVRŐL

Tájképvédelmi terület övezete

21. § (1) A *tájképvédelmi terület* övezetben a kiemelt térségi és a megyei rendezési tervnek az építmények tájba illesztésére vonatkozó szabályokat is tartalmaznia kell; ennek érdekében a tájképet jelentősen megváltoztatott építmények terveihez külön jogszabályban meghatározott látványtervet kell készíteni.
- (2) Az övezetbe tartozó település helyi építési szabályzatának és szabályozási tervének a *tájképet zavaró* építmények és területfelhasználási módok tilalmára, illetve az építmények tájba illesztésére vonatkozó szabályokat is tartalmaznia kell.

132/2003. (XII. 11.) OGY HATÁROZAT A 2003-2008. KÖZÖTTI IDŐSZAKRA SZÓLÓ NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAMRÓL

Tájrehabilitáció keretében kell rendezni a felhagyott, illetve *tájképpromboló épített elemek*, felszíni megbontások, tájsebek, egykori tsz-központok, katonai gyakorlóterek területét is, első lépésben a védett természeti területeken.

Az érzékeny természeti területek fogalmát a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 53. § (3) c) pontja a következő módon határozza meg: „érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a *tájképi és kultúrtörténeti értékek* megóvását szolgálja”. A területkijelölések jogi alapját az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról szóló 2/2002. (I. 23.) KÖM-FVM együttes miniszteri rendelet teremtette meg.

A településfejlesztési, településrendezési tervekkel is biztosítani kell a települések természeti értékeinek, hagyományos

tájszerkezetének fennmaradását, megőrzését. Ennek érdekében a beépítésre szánt területek és a belterület bővítése nem károsíthatja az ökológiai hálózatot, ennek élővilágát, valamint a *település tájképi értékeit*.

137/2004. (IX. 18.) FVM RENDELET A NEMZETI VIDÉKFEJLESZTÉSI TERV KIHIRDETÉSÉRŐL, VALAMINT AZ EURÓPAI MEZŐGAZDASÁGI ORIENTÁCIÓS ÉS GARANCIA ALAPBÓL NYÚJTANDÓ VIDÉKFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOKKAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN A KEDVEZŐTLEN ADOTTSÁGÚ TERÜLETEK ÉS AZ AZOKHOZ TARTOZÓ TELEPÜLÉSEK MEGÁLLAPÍTÁSÁRÓL

Magyarország 9,3 millió hektárnyi összterületének a 83%-a, 7,7 millió ha (2001) termőterület (13. sz. táblázat), amely a '90-es évek eleje óta fokozatos csökkenést mutat (1990-ben 8,2 millió ha). A mezőgazdaság a földterületek domináns használója, így jelentős hatással bír a környezeti állapot, a *tájkép*, a *talaj* és víz minőségére.

172/2004. (XII. 23.) FVM RENDELET AZ AGRÁR- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM KIHIRDETÉSÉRŐL

Magyarországon a mezőgazdasági területek tájképének szerkezete és a biodiverzitás állapota nagyban függ az adott térségekben alkalmazott gazdálkodás módjától, jellegétől, intenzitásától. A mezőgazdasági tevékenység komoly befolyást gyakorol a *tájképre*, legfőképpen a *tájképi elemek térbeli elhelyezkedésére*, és annak szerkezetére. A gazdálkodási módok megváltozása, a specializálódás, az intenzifikáció, illetve esetenként a művelés felhagyása, valamint a tájképi elemek közvetlen rombolása Magyarország esetében az EU-tagállamokhoz képest még jelentősebb mértékben veszélyezteti a tájkép diverzitásának megőrzését. A tájképi értékeket másrésztől a gazdálkodásról egyéb ágazatba való átszervezés (például a turizmus), illetve a nem megfelelően szabályozott urbanisztikai célú terjeszkedés (ipari parkok, belterületbe vonás) is veszélyeztethetik.

97/2005. (XII. 25.) OGY HATÁROZAT AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓRÓL

Az erőforrások védelmét szolgáló területhasználat:

A tisztább, természetesebb környezet, egészségesebb és fenntartható társadalom érdekében: nem vagy nehezen megújuló helyi erőforrások (pl. termőföld, *tájkép*, természetes területek, kulturális örökség) védelmét szolgáló területhasználat, mely a barnamezős területeken megvalósuló fejlesztéseket ösztönzi a zöld mezős beruházásokkal szemben, szolgálja a városi-vidéki funkciók térbeli csoportosítását.

314/2005. (XII. 25.) KORM. RENDELET A KÖRNYEZETI HATÁSVIZSGÁLATI ÉS AZ EGYSÉGES KÖRNYEZETHASZNÁLATI ENGEDÉLYEZÉSI ELJÁRÁSRÓL

3. A hatásfolyamatok és a hatásterületek leírása

cca) a telepítés helyeként kiválasztott terület jelenlegi állapotának ismertetését, különösen a természeti és épített kör-

nyezet értékei, a *tájkép* és a tájhasználat bemutatását, ccb) a terület környezet-, természet- és tájvédelmi funkcióinak elemzését.

4. A várható környezeti hatások becslése és értékelése

a) a bekövetkező környezeti állapotváltozások jellemzése az érintett környezeti elemek és rendszerek szerint, különösen az alábbi tényezők figyelembevételével:

aa) a hatás erőssége, tartóssága, visszafordíthatósága, térbeli kiterjedése és időbeli eloszlása, kedvező vagy kedvezőtlen mivolta,

ab) a hatás hozzáadódhat-e más tevékenységek hatásaihoz,

ac) az érintett környezeti elem vagy rendszer védettsége, környezet-, természet- vagy tájvédelmi funkcióinak megváltozása,

ad) a településkarakter (településkép, településszerkezet) megváltozása,

ae) *tájkép*, *tájhasználat*, tájszerkezet megváltozása,

Irodalom

Boulding, K. E.: (1993): The Economics of the Coming Space-ship Earth, Valuing the Earth ed. Herman E. Daly and Kenneth N. Townsend, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London, England,

Ian D. Bishop and David W. Hulse (1994): Prediction of scenic beauty using mapped data and geographic information systems

Landscape and Urban Planning, Volume 30, Issues 1-2, October 1994, Pages 59-70

Eckart Lange (1994): Integration of computerized visual simulation and visual assessment in environmental planning Landscape and Urban Planning, Volume 30, Issues 1-2, October 1994, Pages 99-112

Gary R. Clay and Terry C. Daniel (2000): Scenic landscape assessment: the effects of land management jurisdiction on public perception of scenic beauty Landscape and Urban Planning, Volume 49, Issues 1-2, 25 May 2000, Pages 1-13

Eckart Lange and Ian Bishop (2001): Our visual landscape: analysis, modeling, visualization and protection Landscape and Urban Planning, Volume 54, Issues 1-4, 25 May 2001, Pages 1-3

Terry C. Daniel (2001): Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century Landscape and Urban Planning, Volume 54, Issues 1-4, 25 May 2001, Pages 267-281

Simon Bell (2001): Landscape pattern, perception and visualisation in the visual management of forests Landscape and Urban Planning, Volume 54, Issues 1-4, 25 May 2001, Pages 201-211

Szlávik J., Cs. Nagypál N., Csete M., (2005): A tájkép érték

megjelenése a környezetértékelés során (kézirat)

Stephen M. Ervin (2001): Digital landscape modeling and visualization: a research agenda
Landscape and Urban Planning, Volume 54, Issues 1-4, 25 May 2001, Pages 49-62

Ása K. Ode and Gary L.A. Fry (2002): Visual aspects in urban woodland management
Urban Forestry & Urban Greening, Volume 1, Issue 1, 2002, Pages 15-24

Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment 2nd edition (2002), Landscape Institute

Arriaza M. , J. F. Cañas-Ortega , J. A. Cañas-Madueño and P. Ruiz-Aviles (2004):
Assessing the visual quality of rural landscapes Landscape and Urban Planning, Volume 69, Issue 1, 15 July 2004, Pages 115-125

Kollányi L., Csemez A., (2006): Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. tv.módosítása - Tájképvédelmi terület övezetének szabályozása, BCE- Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék (kézirat)

EIAO Guidance Note No. 8/2002

<http://www.epd.gov.hk/eia/hb/materials/GN8.doc>.

S. Kaplan, R. Kaplan and J. S. Wendt. (1972) Rated preference

and complexity for natural and urban visual material. Perception and Psychophysics, 12, 354-356.

VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság, Győr-Moson-Sopron megye területrendezési terve, 2005

VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság , Nógrád megye területrendezési terve 2005.

Kollányi L., Csemez A., Módosítási javaslat az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. tv.-hez - Tájképvédelmi terület övezetének szabályozása, BCE Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, 2006

SUMMARY

The paper gives a broad overview about the delineation methodology of the visually-aesthetically important designated areas in the revision of the National Structural Plan. The methodology is based on GIS techniques using several natural and cultural layers for the assessment. The new visually important areas (national level) have been selected according to the positive cumulative values of cultural and natural features. The values were calculated in a one square km grid system. The result of the analysis has shown good coincidence with the existing geographical region boundaries.

11

2007. januárjában Budaörs Város Önkormányzata, valamint az Építész Mester Egylet ötletpályázatot hirdetett az ÉME Mesteriskola XIX. ciklusának hallgatói számára, melynek címe Budaörs, Törökugrató - Bányagödör rekultiváció volt. A Mesteriskola történetében a pályázat rendhagyó jellegű, hiszen az Építész Mesteriskolához tájépítészek is csatlakoztak, így a pályamunkák a két szakterület együttműködése révén születettek meg.

A tervezési helyszín a Törökugrató sziklaplató és környezete, az északi sziklafal alatti, egykori savanyítógyár területe, valamint a szikla déli oldalán elhelyezkedő felhagyott külszíni bánya. (1. kép)

A tájra a természetesség és az emberi beavatkozás nyomai együttesen jellemzőek. A Törökugrató jelentős kultúrtörténeti és természetvédelmi érték, ugyanakkor a bányagödör látványa valóságos tájsebet jelent. A terület jelenleg szinte zárványként jelenik meg a sűrűn beépített kertvárosi települési szövetben. Az építkezések egyre inkább meghódítják a természeti területet, melyet az északi bányape-

rem beépítése is jól példáz. (2.kép)

A sziklatetőről körbenézve a szemlélődőt nem a várt látvány fogadja. A fokozatosan terjeszkedő város melletti bevásárlóközpontok, az autópálya és a település látványa erősíti azt az érzést, hogy a szikla és a fennsík a település különálló, elzárt része, melynek megtartása, védelme kiemelten fontos.

A Törökugrató elnevezésével kapcsolatos legenda már önmagában kultúrtörténeti értékévé teszi a helyszínt. A szikla egyben Budaörs város jelképe is. A platón lévő jelzőfényoszlop a harmincas években beindult polgári repüléshez kapcsolódó ipartörténeti emlék. A sziklaplató értékes sziklakibúvások gyeptársulásoknak ad helyet, s ezért helyi jelentőségű természetvédelmi terület.

A szikla északi oldalán Horthy István vadászháza állt, melyből ma már csak a pincék maradványai, értékes kőröklátai és a közelmúltban felújított kapu áll. A villa építései kialakított teraszos tereprendezés a mai napig megtalálható. A területen később savanyítógyár üzemelt, melynek használaton kívüli épületeit Budaörs Város

BEVEZETŐ:

CSEPELY-KNORR LUCA, LÁD GERGELY

Tájépítészek az Építész Mesteriskolában

ÖTLETPÁLYÁZAT A BUDAÖRS – TÖRÖKUGRATÓ BÁNYAGÖDÖR REKULTIVÁCIÓJÁRA

Landscape architects in Architects' Master Association – RECULTIVATION OF THE TÖRÖKUGRATÓ – BÁNYAGÖDÖR, BUDAÖRS

LEKTOR | BALOGH PÉTER ISTVÁN

21

Önkormányzata a közelmúltban lebontatta. (3.kép)

A szikla déli oldalán külszíni fejtéssel bányászták a mészkő és dolomit rétegeket. A 150 méter hosszú és 100 méter széles felhagyott bányagödörben megindult a roncsolt felszín spon-tán visszagyepesedése és cserjésedése, a falban mesterséges, de értékes sziklakibúvások találhatóak. (4.kép)

A tervpályázat célja olyan megvalósítható ötletek kidolgozása volt, melyek javaslatot adnak rekreációs közösségi hasznosításra, ugyanakkor összhangba tudják hozni a turisztikai célú fejlesztési igényeket a természetvédelemmel. Az ötletpályázat javaslati a további tervezéshez nyújthatnak majd támpontot.

A tervpályázatra 10 db pályamű érkezett be, melyek a terület hasznosítására igen különböző megoldásokat kínáltak. Közös volt azonban a pályaművek szinte mindegyikében az a gondolat, hogy a természet és az emberi beavatkozás egymást kiegészítően jelenjen meg, ne pedig egymás rovására nyerjenek teret.

31

41

A győztes 3-as számú pályaművel kapcsolatban a bíráló bizottság kiemelte, hogy a pályamű a látogatók gondolkodásmódját is fejleszti, és a valódi szépség iránt is befogadóbbá teszi őket, amely napjainkban igen fontos. E mellett egyedülálló és példamutató a tervben, hogy hosszú távú programot határoztak meg a város számára építési elképzeléseikkel.

Az I. díj kiosztása mellett a zsűri további 5 pályaművet részesített rangsorolás nélküli megvételben. Jelen cikk

keretében a díjat nyert és a megvételben részesült pályaműveket mutatjuk be.

A kezdeményezés, hogy az Építészmesteriskolához tájépítészek is csatlakozzanak, igen pozitív. Ezt nem csak a pályázat résztvevői érezték így, de a bíráló bizottság is megállapította ennek kedvező hatását. Bízunk benne, hogy szakmai tevékenységünk során mind gyakrabban fordulnak elő olyan alkalmak, ahol építész és tájépítész együtt, egymást kiegészítve alkotnak.

A pályázaton résztvevő, de díjazásban nem részesült tervezőcsoportok:

2. számú pályamű

Építész tervezők: Déry Judit, Szabó Csilla;

Tájépítész tervezők: Kontra Dániel, Salgó Borbála

Mester: Dobai János

4. számú. pályamű

Építész tervezők: Horváth Roberta, Nagy Gábor; Tájépítész tervező:

Gyüre Borbála

Mester: Pazár Béla

7. számú. pályamű

Építész tervezők: Erdélyi Linda, Nagy Andrea;

Tájépítész tervezők: Balogh Andrea, Majoros Csaba

Mester: Nagy Iván

9. számú. pályamű

Építész tervezők: Lukáts István, Tóth Tamás;

Tájépítész tervező: Szabó Franciska

Mester: Reimholz Péter

SUMMARY

In January 2007 the Town Council of Budaörs in conjunction with the Hungarian Architects' Master Association announced a planning competition entitled "The Recultivation of the Area of Törökugrató- Bányagödör in Budaörs" to which students in the 19th cycle of the Master's Course in Architecture were invited to submit entries. This call was unprecedented in the history of the Master's school since designs were to be drawn up with the contribution of landscape architects to achieve that the two fields join forces.

The design area included the plateau of Törökugrató (a unique and solitary rock, reigning the basin underneath) and its surroundings: the territory of a former factory under the

northern rock face and the territory of a disused opencast mine on the southern side of the rock.

The aim of the competition was to work out realistic ideas which suggest ways of utilizing the area for communal-recreational purposes, and at same time harmonize the developmental needs of the tourist industry with conservationist principles. The ideas thus emerging can serve as the basis of planning in the future.

Ten entries were submitted to the competition. Apart from awarding a first prize, the panel offered to purchase another five entries without ranking them. These will be presented in this article.

- 1 | A tervezési terület lehatárolása
- 2 | A sziklafal látványa az 1-es útról
- 3 | A felhagyott külszíni bányagödör
- 4 | A sziklafal látványa a tervezési terület széléről

3. SZÁMÚ PÁLYAMŰ -

I. HELYEZETT

Építész tervezők: Helmle Csaba,

Orlovits Balázs

Tájépítész tervezők:

MLAKÁR Vivien, TATAI Zsombor

Mester: CZIGÁNY Tamás

A tervezési folyamat során a legtöbb energiát a tervezési terület értelmezése és a helyszínhez méltó, illeszkedő funkciók megtalálása igényelte. Megállapítottuk, hogy a helyszín három szomszédos, de különböző karakterű területből áll, amelyek közül beépítésre a bányagödör a legalkalmasabb. A sziklafal alatti területen legfeljebb terepbe illeszkedő építkezést javaslunk, a hegyháton pedig a lehető legkisebb beavatkozás képzelhető csak el. A bányagödörbe természetvédelmi témájú, épületszerű, folyamatosan változó, bővülő össz-művészeti alkotást terveztünk, a sziklafal alatti területre közparkot.

A Világ Természetvédelmi Alapjának (WWF) átfogó tanulmánya, amely az ötödik alkalommal jelent meg 2004-ben, az Élő Bolygó Mutató segítségével (Living Planet Index, LPI) mutatja be a szárazföldi, az édes-, valamint a sósvízi gerinces fajok számának alakulását. Az összesített mutató tanúsága szerint a szárazföldi állatok száma 30 százalékkal, az édesvízieké 50 százalékkal, a tengerben élő fajoké pedig 30 százalékkal csökkent. Ez azt jelenti, hogy az utóbbi 30 évben összességében 40 százalékkal csökkent az ismert állatfajok száma.

BÁNYAKATLAN - HIÁNYZOONA

A budaörsi Törökugrató bányakatlanában az ember térhódítása során kihalt fajoknak állítanánk emléket, mely felkeltheti a világ figyelmét a kihalás mértékének végzetes folyamatára. Az egyre szűkülő természetvédelmi zárvány összetett érzésekkel tölti el a kirándulót: lenyűgöző a természet sokféle megnyilvánulása, de az autópálya, az elkerülő út, a dinamikus növekvő város fojtogatja a védett egyedeket és társulásokat. Ebbe a szellemi

és téri helyzetbe képzeltük el azt a természet megóvására figyelmeztető, kiáltvány jellegű alkotást, amely (a katlanban) az ember térhódítása során kihalt fajokat bemutató, azoknak emléket állító építmények formájában jelenik meg. A fajok pusztulásával újabb és újabb épül belőlük, fokozatosan feltárul az eredeti terepfelszín, a bánya „viszszatermelődik”. Fontosak az egyes megépült állapotok, de lényegesebb a folyamat: az időről időre szükségessé váló építkezések - melyek a média különböző csatornáin is figyelemmel kísérhetőek lennének - figyelmeztetnek a rohamosan pusztuló természetre, egyben a figyelem középpontjába helyezik Budaörsöt is. (5. kép)

A hely funkciója nehezen meghatározható: bemutatás, figyelemfelkeltés, meghökkenítés. Első ütemben a kivitelezés napjáig kihalt állatfajokat bemutató épületek készülnek el. A későbbi épületek helyét és a bemutatás módját a kiállítás kurátora határozza meg, az egyes tervek azonban pályázatok során választanak ki. A fajok pusztulásával az építmények közötti hézagok egyre nagyobb jelentőségűek lesznek. Eleinte jól érzékelhető a bányakatlan tere, később egyre sűrűbbé, majd nyomasztóan zsúfolttá válik, sikátorszerű épületközök alakulnak ki. Fontosnak tartjuk az elemek egységes építészeti minőségét, amit a pályázattal rendszer mellett egy saját „építési szabályzat” biztosít: legfontosabb elv, hogy az épületek felső síkja minden esetben az eredeti terepfelszín rekonstruált síkja. Az első ütemben készül el

az autóparkoló és a fogadóépület is, benne a szükséges vizesblokkokkal, pénztárral, előadóteremmel, irodával és karbantartó műhellyel. A fogadóépület „bezárja” a bányakatlan, kaput képez. (6. kép)

SZIKLAFAL ALATTI TERÜLET - MOHAKERT

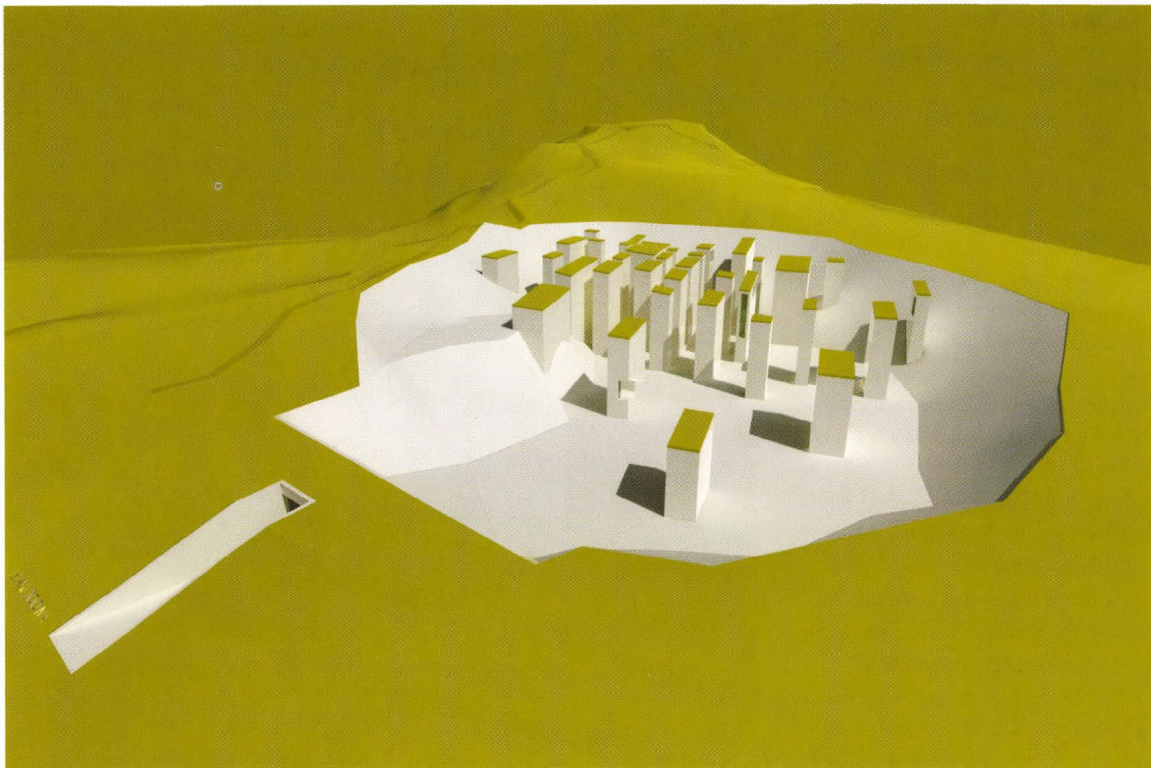
A tervezési terület legbarátságosabb, a városszövethez legjobban kapcsolható része. Meglévő formájában is „parkszerű” elemeket tartalmaz, mint a teraszos kialakítás, a támfalak, mellvédek és lépcsők. A sziklafal fontos jel. A vízszintes és függőleges terepalakulatok ütközésénél található terület olyan intenzív és egyedi térélményt nyújt, amelynek beépítését nem javasoljuk.

A kihalt fajok szikár emlékpilléreit ellenpontozva terveztük a „mohakert”-et. (7. kép)

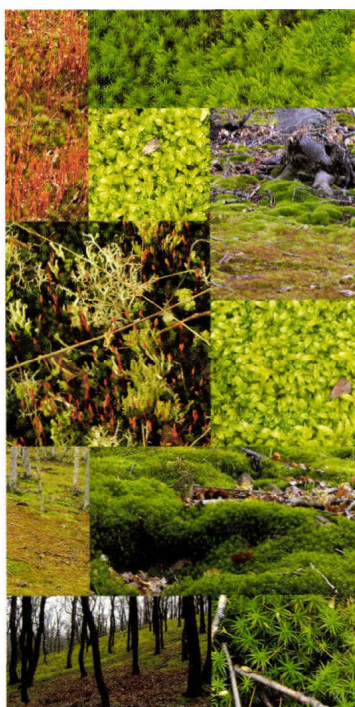
A jellemzően északi, árnyékos kertben, kevés földdel takart felszíneken, sziklákon és épített támfalakon a legtöbb moha jól érzi magát. A mohák törzse evolúciós zsákutcában jár, ami különösen indokoltá teszi a Magyarországon megtalálható 610 mohafaj egy részének bemutatását ezen a helyen, a hiányzoona ellentétéként. A mohák puha, változó felépítésű telepeikkel különböző felületeket képeznek, melyek színe és vastagsága változik.

Tervünkben a már meglévő teraszokat tagoltuk és újakkal egészítettük ki. A téralakítás, tereprendezés, de főként a növénykiültetés rendező elve a szabályos forma-, illetve felületképzés. Egy-egy terasz azonos növényvel lesz beültetve, oly módon, hogy az árnyékos északi oldaltól dél felé haladva kifejezze az adottságok változását. A képzetbe-

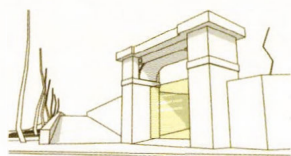
61

71

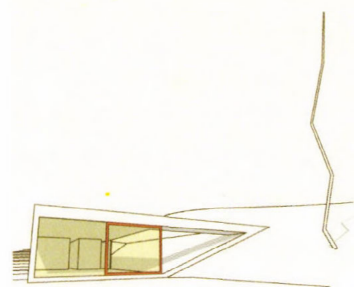
li skála szerint északi végén üde-zöld, harmatos moha, legdélibb végén akár aransárga búzatábla lehet.

Az egyik meglévő, nagy magasságú terasz helyett, és annak kiegészítésével, kis étterem készül, mely belesimul

MOHA - KERT BEJÁRAT

81

MOHAKERT - ÉTTEREM

91

a hegláb alatti teraszos környezetbe. A volt Horthy vadászkastély kapuépítménye új helyzetbe kerül: a kapu mellett, a meglévő enyhe emelkedésű rámpán jutunk a parkba. A kapuépítmény megmarad a mostani, felújított formájában, a kovácsoltvas nyíló szárnyakkal együtt, de a nyílásba üvegtáblát helyezünk el, melyen homokfúvott feliratokon helytörténeti leírás és egyéb információk olvashatóak. Átlátást és elhatárolást biztosít a kert felé, az üveglap éjszakai megvilágítása pedig a kert és az étterem visszafogott „cégére”. (8-9. kép)

HEGYHÁT

A hegyháton egyetlen keskeny sétautat terveztünk, a meglévő, kitaposott nyomvonalon, zúzottkő burkolattal, illetve helyenként a talajszinttől elemelt fa pallókon vezetve. A hegyhát veszélyeztetett növényeit és állatfajait megóvnánk a további beavatkozástól.

A Törökugrató önmagában is kilátó és jel értékű, ezért kilátó-építmény vagy lanovka elhelyezését nem javasoljuk.

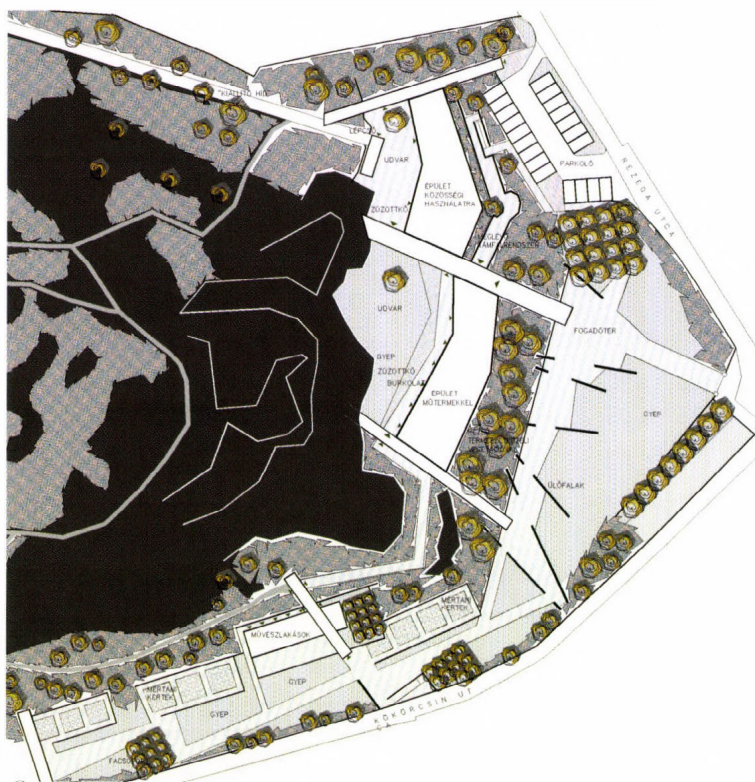

1. SZÁMÚ PÁLYAMŰ –
MEGVÉTELBEŒ RÉSZESEŒLT
Építész tervezők:
Barabás Lajos, Bódi Imre
Tájépítész tervezők:
Kuhn András, Lád Gergely
Mester: Bán Ferenc

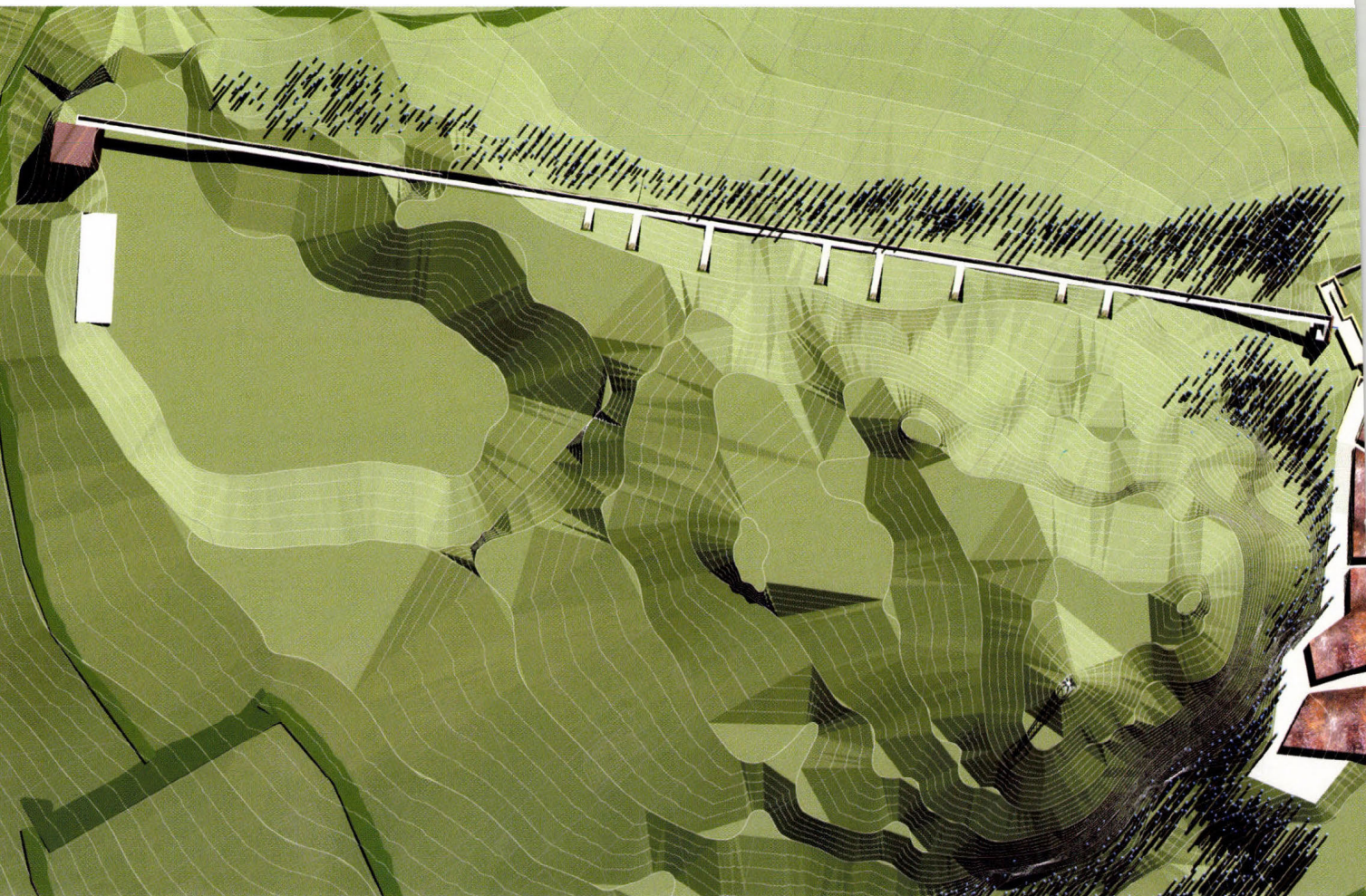
Budaörs város és talán az egész ország életében a megoldandó feladatok közül az egyik legfontosabb a kultúra és a művészetek támogatása. A tervezési területre egy művészeti iskola, alkotótelep elhelyezését javasoljuk. A Budaörsi Művészek Egyesülete (BUM) és a RegioArt Egyesület mind ezekhez megfelelő szellemi háttérrel tudna biztosítani.

Az alkotótelep mind a bányagödörben, mind a sziklafal alatti területen működne, de eltérő tartalommal.

A Törökugrató lábánál helyeztük el a műtermeket, melyekben festők, szobrászok, képzőművészek, fotósok

101

111

egyaránt alkothatnak, valamint közösségi és kiállító tereket.

Az egykori bányagödör bejáratánál egy toronyépületben zeneterem, táncterem, színhátszó terem és a legfelső szinten egy étterem kapott helyet. Itt zenei koncertek, irodalmi és zeneművészeti rendezvények szervezésére adnánk lehetőséget. Az épülethez közvetlenül kapcsolódik egy szabadtéri színpad.

A bányagödör további része a jelenlegi, részben ipari, részben természetes formájával egy nagy műhelyként biztosít megfelelő környezetet az alkotótelep művészei számára.

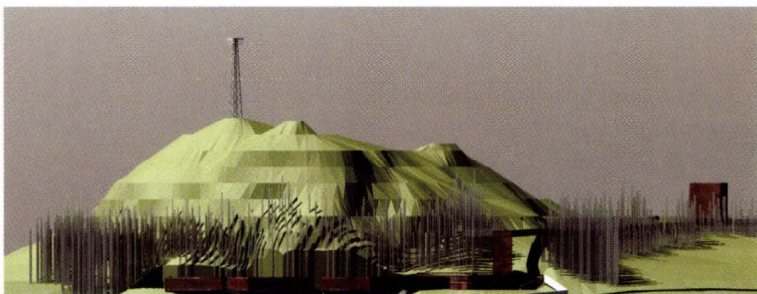
A tervezési terület két egymástól távol eső épületegyüttesét egy „kiállító híd” kapcsolja össze. (11.kép, 13.kép) A híd a kapcsolatteremtésen túl kiindulópontja a csúcsra vezető ösvényeknek, valamint szabadtéri kiállító terület is, gondolkodásra inspiráló megállóhelyekkel, beállókkal.

A hegy lábánál lévő épület tervezésénél alapvető koncepció volt, hogy az

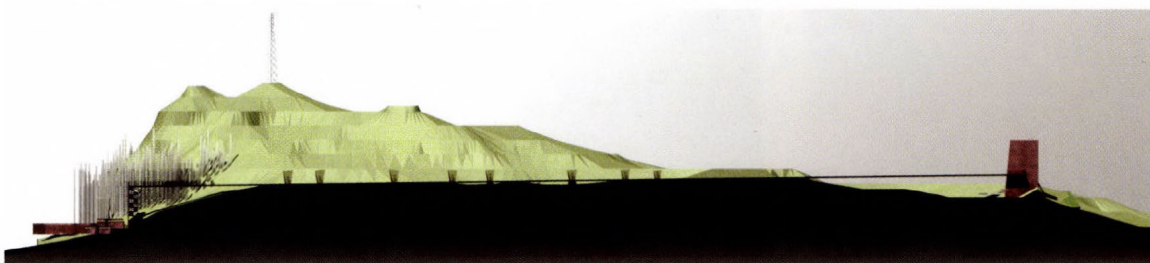
a sziklafalra közel merőleges irányú vonalak mentén törjön, tagolódjon, s így a sziklafal formavilágához igazodjon. A tervezés folyamán azonban erre a részre két különböző változat alakult ki, s mindkettőt bemutatásra érdemesnek tartottuk.

Az első változatban az épület határozott, egyszerű geometrius tömeget képvisel, kifelé fordul és a terep felett mintegy „lebegve” jelenik meg, s finom mozdulatokkal reagál a környezetre. A homlokzaton perforált, rozsdás acéllemez burkolatot terveztünk. (11.kép 12.kép)

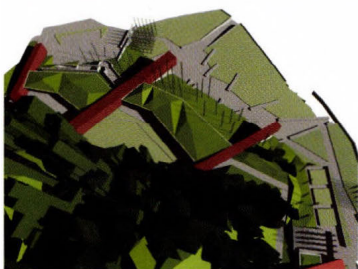
A második változatban az épületek jobban széttagoltak és a sziklafal felé fordulnak, ott egy sajátos életteret kialakítva. A tagolást a sziklafal felé futó nagyméretű, csőszerű „folyosók” adják, melyek egyben feljáróként is szolgálnak. Az épületek az utca felől földbe rejtettek, mindössze egy világító ablaksáv bukkan a felszínre. (10-14.kép)

12 |

13 |

14 |

5. SZÁMÚ PÁLYAMŰ –
MEGVÉTELLEN RÉSZESELT
Építész tervezők:

Bódey Attila, Somogyi Tamás,
Tájépítész tervezők: Kovács
Árpád, Tihanyi Dominika
Mester: Dévényi Tamás

TÖRÖKUGRA-TÓ PIHENŐPARK

A Törökugrató rehabilitációját egy - a területet a város közösségi életének új, központi színterévé emelő - rekreációs zöldterület létrehozása biztosítja. Az alkalmazott építészeti és tájtervezői eszközök a minimális beavatkozásra törekednek, létjogosultságukat a funkciók működtetése és a terület értékeinek védelme indokolja. (15.kép)

BÁNYA-TÓ

A gödörben egy sekély tavat hozunk létre (Törökugra-tó), ezáltal funkciójában és esztétikájában rehabilitálva a hegyből elvett területet, gyógyítva a bánya által okozott tájsebet, amely mind a négy évszakban többletértéket ad a parknak, és alkalmas a szabadidő aktív eltöltésére (nyáron fürdőzés; télen korcsolyázás, hokizás).

A bánya bejáratához közeli bázis-épülethez érkezünk, melyben a tómenter végzi feladatát (információ, játék-szervezés). A fogadóépületen áthaladva a tó körüli sétaútra érünk, amely néhol a hegyoldalban, néhol a víz közelében halad. A pallójárda az épületeken áthaladva felfűzi a sziklába illeszkedő, konzolos kiszolgáló létesítményeket. A parti kávézó az egész évben üzemelő zárt terével és részben fedett teraszával a kirándulók megpihenését szolgálja. (16-18.kép)

HEGYTETŐ

A tótól, valamint a szikla alatti területéről zezugos gyalogutak vezetnek a hegycsúcsra, amelyek a fennsíkon lábakra állnak (érintetlen természet testközelben). A pallójárdát kisebb-nagyobb teraszok tagolják. A csúcshoz közeli kilátóterazon felállítandó a névadó történetre utaló „megdöbent magyarok” című szoborcsoport, melyre képzőművészeti pályázatot írnak ki. A nagy távolságból is látható emberalakok turista-hívogatóként is szolgálnának.

SZIKLAFAL ALATTI TERÜLET

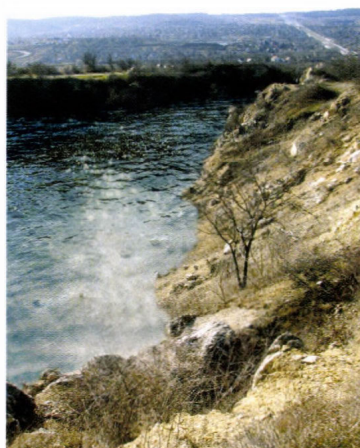
Az északi oldal meghatározó természeti értéke a jelképszerű sziklafal, melyet a lakosság mindennapi és alkalmi pihenését és szórakozását is szolgáló terület ölel körbe. A jelenlegi kapun áthaladva egy rendezvényterre érkezünk, ahol fesztiválok, kirakodóverségek, bolhapiacok tarthatók. Jobbra megközelíthetjük a meglévő teraszokon kialakított kerti helységet, vagy balra haladva a játékok (kugli, lengőteke, tollaslabda, golyózás) terét. A bázis-épületben kap helyet a büfé és a sport-szerkölcsonzó. Az épületben lifttel a meglévő üregben keresztül a felső útra juthatunk.

A sziklafal alkalmas sport tevékenységekre (mászás), javasolt kivilágítása pedig a város éjszakai látképeinek színesítését szolgálhatja.

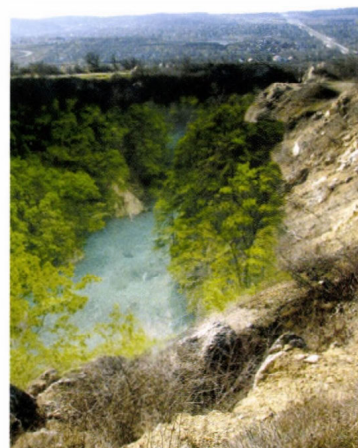
A keleti falon található, a sziklából konzolosan kiálló étterembe a meglévő üreg kibővítésével keletkező járaton át jutunk.

16 |

17 |

18 |

PARKO

BÁZISEPÜLET SPORTSZERVIKÖLSZÖNGÖ

BÁZISEPÜLET SPORTSZERVIKÖLSZÖNGÖ

PFFENÖPARK

JÁTSZÓPARK

KILÁTÓTERASZ ÉS SZOBOR:
"MEGŐBÖBÖTT PANGYÁRÓK"

ÉTTEREM

MESZMÉLT SÉTÁLTÚR RENDSZER

ELBONTOTT ÉPÜLET
ÚJ KILÁTÓ TERASZ

TÖRÖKUGRA-TI

KÁVÉZÓ ÉS TERASZ

BÁZISEPÜLET
TÖMESTER

PARKOLÓK

6. SZÁMÚ PÁLYAMŰ –
MEGVÉTELBEN RÉSZESÜLT

Építész tervezők:

Kertész Bence, Niczki Tamás

Tájépítész tervezők:

Csepely-Knorr Luca, Jáger Tünde

Mester: Nagy Tamás

A budaörsi Törökugrató körüli területek, a sziklafalak, a Horthy villa megmaradt részei és a bányagödör a város jellegzetes tájképi elemei. Konceptiónk kialakítása során törekedtünk arra, hogy a többféle rekreációs és sportigényt kiszolgáló építészeti és szabadtér-építészeti terek rendszere alkalmazkodjon a terület, a táj adottságaihoz, ugyanakkor jelenlegi hiányosságait, a gödör tájseb jellegét átfogalmazva jellegzetes elemmé válhassanak a városba látogatók számára.

HEGYHÁT - TANÖSVÉNY

A környék természeti adottságaiból adódóan a két tervezési terület, a szikla alatti teraszos gyeper rész, valamint a felhagyott bányagödör térben teljesen elkülönül, a kettő közötti kapcsolatot csak a Törökugrató sziklán keresztül vezető sétaút teremti meg. Természetközeli kialakítással képzeltük el a hegyhát területét, faburkolattal és süllyesztett kőburkolatú pihenőkkel. Összekötő, kapcsolat teremtő szerepe mellett tanösvényként is működhet. (19. kép)

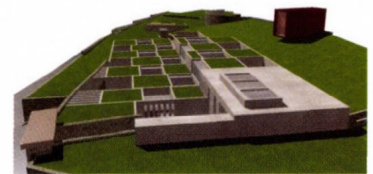
SZIKLAFAL ALATTI TERÜLET-
REKREÁCIÓS KÖZPONT

A szikla alatti területen rekreációs igényeket kielégítő panzió és ahhoz kapcsolódó étterem, uszoda, valamint tenispálya elhelyezését javasoltuk. A sziklafal tövében lévő magasabb teraszon sziklamászó klubot és turista házat terveztünk, melyek a két területet összekapcsoló, hegycsúcsra vezető gyalogút kiindulópontját is jelentik. A rekreációs központ tájba simuló épületben kap helyet, mely alárendelt viszonyba kerül a természettel szemben. Terepbe süllyesztett, zöldtetőként

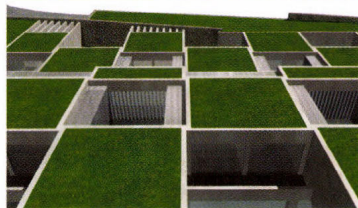
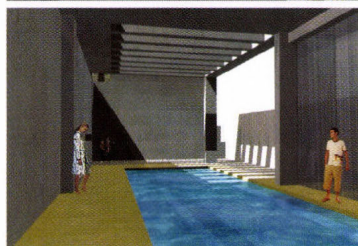
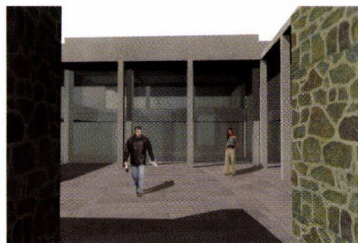
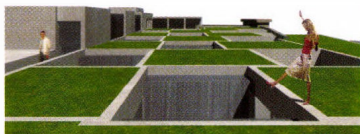
19 |

megjelenő teteje az eredeti teraszplatókkal került egy szintbe. Az udvarok határoló falai által meghatározott vonalak felülnézetben a hegyoldalra felkúszó szántóföldek csikos rajzolatának analógiájára épülnek, mely kiegészül egy harmadik dimenzióval, a mező síkbeli mintázata jelen esetben a különböző szinteknek köszönhetően fény-árnyék játékkal lesz gazdagabb. (20-21. kép)

20 |

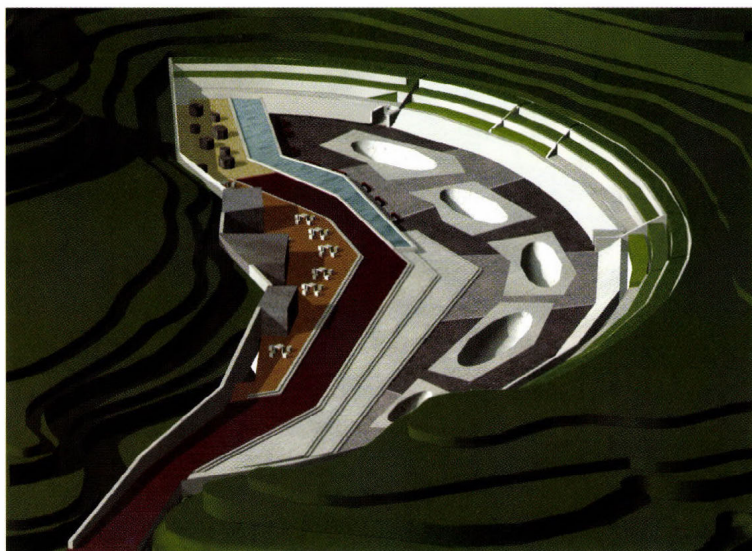

21 |

BÁNYAGÖDÖR- EXTRÉM SPORTPARK

A felhagyott bányagödör elképzelésünk szerint multifunkcionális szabadtér-rendszerként működik, mely kiszolgálja az extrém sportokat ked-

22 |

velők igényeit (falmászás, boulderezés, gördeszka, görkorcsolya), ugyanakkor alkalmas arra is, hogy kulturális rendezvények színtere legyen. A koncepció célja, hogy az átalakított és átfogalmazott sziklafalak a kiegészítő elemekkel együtt érdekes téri helyzetet teremtve szinte szoborként jelenjenek meg a környezetben. Ezt segítik elő a térplasztikaként megjelenő, több szintben elhelyezkedő hullámzó betonfelületek és a kiemelt faburkolat, mely hídként jelenik meg a gödör belső világa és a város között. A sportközpontban helyet kapott egy vízmedence, valamint gyepdókként kialakított lelátók is. (22-23. kép)

23 |

8. SZÁMÚ PÁLYAMŰ – MEGVÉTELBEŒ RÉSZESEŒLT

Építész tervezők:

Dobos Botond, Székely György

Tájépítész tervező: Vándor Kinga

Mester: Tomay Tamás

Budaörs belvárosa igen forgalmas, a város híján van a viszonylag nagy tömegeket befogadni képes szabadtéri találkozási helyeknek, ami egy település közösség-építésében fontos volna. Emellett a hétfégenként ideáramló tömeg bevásárlásai elintézése után nem marad Budaörsön, mert kikapcsolódásra alkalmas kulturális létesítmény itt kevés akad. Következtetésként megállapítható, hogy a területet vagy meg kell hagyni jelenlegi formájában, intenzívebb karbantartással, de akkor hosszú távon félő, hogy beépül, vagy egy erős programot találunk, ami a területre ugyan nagyobb terhelést jelent, de a beépítéstől megmenti. Mi ez utóbbit választottuk. (24.kép)

PARK-DOBOZOK

A domb déli lábánál fekvő, értelmetlen telepített erdő a több áruházat felfűző Baross utca folytatásaként elérhető. Az erdőben a bevásárlóközpontok mintájára négy, trapézlemezsel körbekerített park-dobozt hozunk létre, melyek mindegyike egy-egy családi szórakoztatás - csomagot tartalmaz. Ezek: Erdei kerékpárpálya - Erdei játszótér – Erdei ügyességi pálya – Függőágyas pihenőpark. Az aktív kikapcsolódást nyújtó doboz-parkok és a fölöttük húzódó, futásra, sárkányeregetésre alkalmas Hosszú-rét szólnak a budaörsieknek is és a bevásárlóközpontok látogatóinak is, akik így nemcsak tartós tejet, kanapét és búvárruhát szerezhetnek itt, de közös családi élményeket is.

BÁNYA

A Bánya nemcsak elhelyezkedésében, de szellemiségében is félúton van a populáris Park-dobozok és a magasabb kultúrát befogadó Szoborkert között. Nagyobbik felét (4000m²) vízzel töltjük fel. Partjára nagy pallóterasz kerül és egy nyári nyitott kávézó. (25.kép)

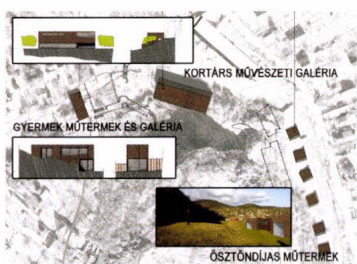

HEGYCSÚCS

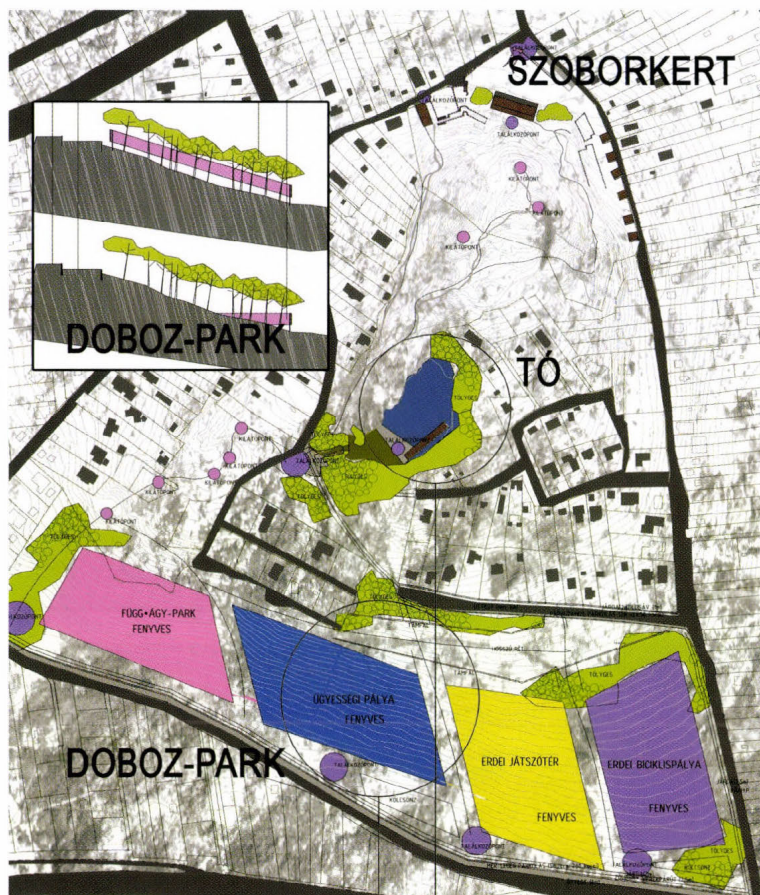
A belső területekről feljutva katarzisz helyett csalódást érzünk, és az egyetlen érték, a még megmaradt védett növények is eltűnhetnek a kitérő miatt. Ezért ide külön új funkció nem kerül, csak a földtől emelve palló-ösvényeket alakítottunk ki.

SZOBORKERT

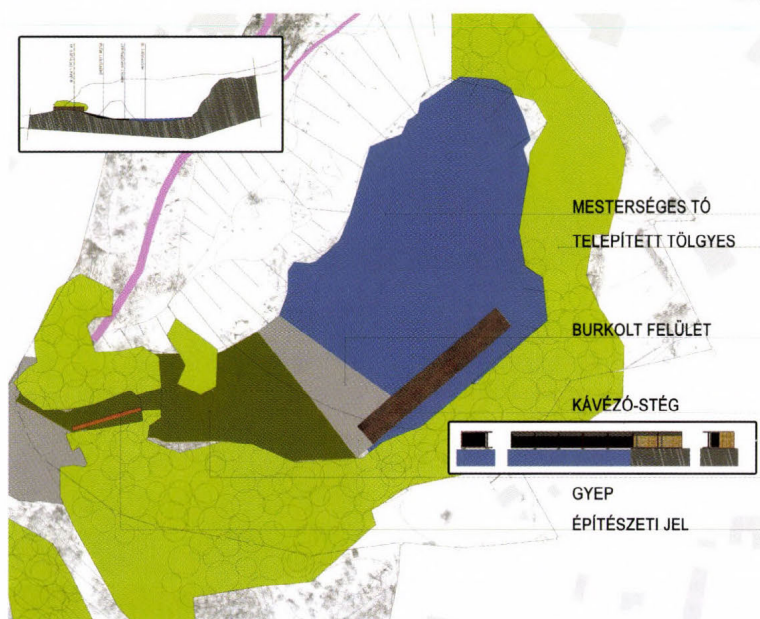
Az egykori savanyítógyár területére Szoborkertet képzeltünk el, amely elsősorban a helyieknek szól. Életre keltésében a városban viszonylag nagy számú, de Szentendrével ellentétben Budaörsön látványos közös kulturális és társadalmi életet nem élő szobrászképzőművész közösségre alapozunk. A kert remélhetően egy állandó, pezsgő szabadtéri találkozási pontjává válik a nyári hónapokban a városnak. A park lényegében jelenlegi állapotában marad meg. A néhány épület, ami az új funkciókat befogadja majd, igen kis beavatkozást jelent, kialakításában kifejezetten visszafogott, neutrális jellegű. A kapuval szemben áll a főépület, ami a kortárs, elsősorban helyi képző- és szobrászművészek galériája és kávézó. A nyugati oldali platókon látogatható szobrászműtermek állnak, előttük szabadtéri szobor-kiallításokkal. A kert keleti végében álló épület gyerekek képzőművészeti foglalkozásainak, táboroknak ad helyet. (26.kép)

26 |

24 |

25 |

10. SZ PÁLYAMŰ –
MEGVÉTELBEŒ RÉSZESEÜLT

Építész tervezők:
Pálóczi Tibor, Takács Orsolya
Tájépítész tervezők:
Csákó Edina, Schmutz Erzsébet
Mester: Janesch Péter

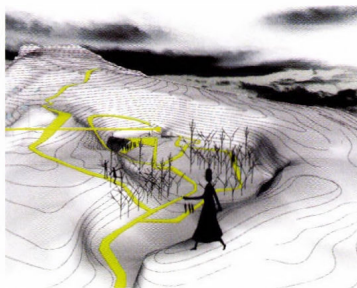
Alapvető célunk egy olyan rekreációs terület megalkotása volt, mely egy – a jelenleginél – egészségesebb környezetet biztosítana a pihenéshez a környék és a város lakói számára. Fontosnak tartottuk, hogy a terület „szigetszerűségét”, mint pozitív adottságot emeljük ki. (27. kép)

Több forrás is azt mutatja, hogy ezen a területen az itteni lakók betelepülése előtt egykor zárt mészkedvelő tölgyesek voltak, melyek mára eltűntek. Célunk ennek az erdőnek a foltszerű rekonstrukciója, amivel a tervezési terület használati értéke növelhető. Az erdőfolt kialakítása több problémára is megoldást jelentene, a terület botanikai-történelmi értéke pedig emelkedne. A növények fokozatos betelepítésével, a növényállomány öfenntartó rendszert alkot, mely a jövőben minimális fenntartást igényel. Szintén pozitív tényező, hogy a szél erejét visszafogva a növényfolt a bányagödör területén szél- és pormentes környezetet biztosítana. Emellett a terület olyan funkciók kialakítására alkalmas, amely a gyerekek és a felnőttek pihenését egyaránt kiszolgálja. Ennek megfelelően helyeztünk el a területen egy gyermekjátszóteret, egy kerékpárpályát, valamint egy szabadtéri színpadot és az ezekhez tartozó kiszolgáló épületeket. Az esti használat fontos hangulati elemei a fényjátékok, melyet a szikla csupasz falaira vetítve, valamint a fákat alulról megvilágító színes fényforrásokként képzelünk el. A szelet, mint pozitív adottságot a gödör bejáratánál a szikla peremén szélzsákok formájában jelenítettük meg. (28. kép)

A rekultivációs terület három részre tagolódik. A bányagödört a szikla alatti északi területtel a fennsík köti össze,

27 |

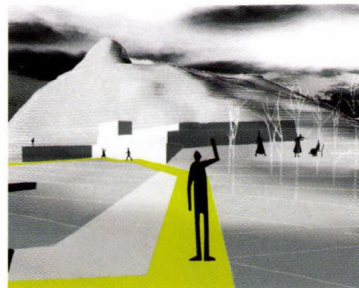

28 |

de az átjárhatóság jelenleg nem megfelelően van kialakítva, így a két rész kettészakad.

Az épületek kialakításánál a 'legkisebb beavatkozás' elvét tartva szem előtt, helyüket és kialakításukat a meglévő terepviszonyok és a terület épített elemei határozzák meg.

A sziklafal alatti északi területet gyeppel fedte teraszos felszínével és az egykori Horthy-villa romjaival szeretnénk megőrizni. (29. kép)

29 |

A hegynek ez a része alkalmas sziklamászásra. Az ehhez szükséges kiszolgáló épületet egy meglévő épület helyén alakítanánk ki, hogy minél kevésbé avatkozzunk be a jelenlegi állapotba. A Horthy-teraszokat napozó, ill. pihenőteraszoként lehet használni. Az 1. szinten csak nyári használatra kialakított büfé pavilont, a 2. szinten egy kávézót helyezünk el.

11

DÖMÖTÖR TAMÁS

Kultúrszökevények

Runaway Ornamental Plants

LEKTOR | SCHMIDT GÁBOR

Kamaszkoromban, amikor buzgott bennem a vágy, hogy a világot megváltoztassam, telünk végében egy kis kertrészt kaptam szüleimtől. Szabadon tehettem benne bármit. Rendeztem a terepet, dombot, tavat hoztam létre. A tó mellé a közeli berekből hoztam néhány ismeretlen, de tetszetős növényt. Ezek egyike (*Glechoma hederacea*) azonban kitért a kertemből, s ma már az előkert gyepből sem tudjuk kiirtani. Ez volt első tervezői tapasztalatom a kultúrszökevényekkel.

KÖZELÍTÉSEK

A „KULTÚRSZÖKEVÉNY”
FOGALMÁHOZ

Ahhoz, hogy a kultúrszökevényekről beszéljünk, meg kell határozni a furcsa kifejezést. Tágabban értelmezve a fogalmat az emberi beavatkozás, a tájalakítás, a természet rendjének, az ökológiai rendszer módosítása (művelés = kultiválás) következtében az egyes fajok eredeti élőhelyükről új területekre törésének eseteit mind ide sorolhatnánk. A motorizáció, majd a globalizáció révén az emberek és népcsoportok mozgása, vándorlása gyakoribbá válik és nagyobb távolságokat ölel át. Az emberi vándorlás, az utazás természetére gyakorolt hatása már régen felkeltette a kutatók figyelmét. A hazai adventív flóra talán legeredményesebb kutatója, Polgár Sándor a második világháború előtt gyakran szívesen fordult meg a „győri ipari vágányok”-nál, hogy a vasút által behurcolt új fajokat írjon le. (Molnár, 1998)

Amerika meghódításakor az indiánok felfigyeltek egy ismeretlen növény, az útifű terjedésére a hódítók által vágott ösvények mentén. A növényt „a fehér ember nyomának” nevezték el (Szmirnov, 1988). A technika fejlődésével Ridley oxfordi botanikus hasonló jelenséget írt le a sárga aggófű (*Senecio squalidus*) elterjedéséről. A növény 1877-től hihetetlen gyorsasággal terjedt el a vasutak mentén a gyors közlekedési eszközt kihasználva, mely állomástól állomásig szállította az aggófű pihéit.

Szibériában érdekes jelenség játszódott le a gyöngyvirággal (*Convolvulus majalis*). Az egykor Szibériában honos faj az Uraltól Dauriáig eltűnt az erdők aljnövényzetéből. Néhány botanikus azonban egyes helyeken, például a Krasnojarszk környéki erdőkben felfedezni vélte (Szmirnov, 1988). A mélyebb kutatások azonban rávilágítanak egy számunkra jelentős tényre: a feltárt vad populációk a helyi kertekből vadultak ki.

A fenti három példa rávilágít a kultúrszökevény fogalmának lényegére. Az útifű, bár követi a „kultúra” csapásvonalait, segítségével terjed az útszéli zavart, taposott gyomtársulásokban, ám a faj emberi szándék nélkül került a területre, és nem minősült értéknek. Az aggófű esete már közelebb visz a kultúrszökevény fogalmához. Bár szintén gyomnövényről van szó, a növényt tudatosan vették a Vezúv lejtőiről Oxfordba, ahol a helyi botanikus kertben természetették, majd innen „szökött meg”. A szibériai gyöngyvirágot dísznövényként természetették, és a művelt (kultivált) kerti dísznövény szökött ki a természetbe, ahol megfelelő életfeltételeket találva elterjedt. A kultúrszökevény fogalmát tehát ilyen értelemben használom, azaz a tudatosan, dísznövényként meghonosított faj, mely elhagyja az ember által ellenőrzött területet, és azon kívül elterjed. A gyöngyvirág eredeti élőhelyére tért vissza, így könnyen beilleszkedett a helyi ökoszisztémába. Egész más a helyzet, ha idegen faj jelenik meg. Az alábbiakban ilyen példákat említek, felhívva a figyelmet a tervezői felelősség fontosságára.

EMBERI TÉVEDÉSEK (IGAZ MESÉK AZ ÚJVILÁGBÓL)

A történelem során számos olyan tájalakító munkát végzett az ember, melyről később kiderült, hogy beavatkozása a helyben kialakult természetes életközösségbe annak egész rendszerét felborította. Ennek jelei öreg kontinensünkön ma is sok helyen láthatók. Gondoljunk csak a lekopasztott ciprusi hegyekre, vagy a tiszai árvizekre. Természetesen az Újvilág lakói is számos hibát követtek el, s gyakran nem is a rövidlátó gazdasági érdek (ma az USA őserdei pusztulnak leggyorsabban), hanem néha a legjobb szándék vezette őket. E hibák közül néhány floridai esetet ismertetek.

A CSÚF HÓDÍTÓ (MELALEUCA QUINQUENERVIA)

Hajdan, mikor az első telepések Floridába merészkedtek, a vidék szinte elviselhetetlenül barátságtalan volt. Az adottságokhoz alkalmazkodott indián törzsek valahogy boldogultak itt, de a más élethez szokott új hódítók valami új, könnyebb megélhetés lehetőségét kutatták. Hosszas keresgélés után rátaláltak a Melaleucára. A Myrtaceae családból származó növény egy 25 m magasra növő örökzöld fa, 5-20 cm hosszú bőrszerű levelekkel, melyek megtörve aromás, karakteres illatot árasztanak. Dél-Floridában jelent meg 1906-ban mint dísznövény (Prance és Nesbitt, 2005). Gyorsan nő, sarjaival erősen terjed, a talajt ezáltal jól megköti. Számunkra az utóbbi tulajdonság ismerős, hisz az Észak-Amerikából származó akácot (*Robinia pseudoacacia*) épp e tulajdonságai miatt honosította meg Mária Terézia. A Melaleuca azonban – az akáccal ellentétben – roszul ég, és ez döntő jelentőségű érv egy olyan vidéken, ahol rendszeres a téli szárazságban az erdőtüz. Halványbarna, rancos kérge nagyon sok, papírvékony rétegből áll, mely így oly vastag, hogy az állományon gyorsan végigfutó tűz nem okoz végzetes károsodást (az eukaliptusz is ezt a módszert alkalmazza). Az ígéretes fa úgy lát-

szott, fellendíti az ide települők életét. Az elképzelések azonban csak tervek maradtak, a vágyak nem váltak valóra. A fa anyaga az előbb említett szerkezet miatt ugyanis használhatatlan volt. Az esztétikailag is inkább érdekesnek, mint szépnek mondható „bevéndorló” azonban jól érezte magát, és nem törekedett arra, hogy köszönetet mondjon új élőhelyéért. Ráadásul, mint betelepítői, minden más konkurenst kiszorítva, erőszakosan életteret foglalt magának. Magjait a repülőök vitték a belső területekre a XX. század 30-as, 40-es éveiben. Mára mindenhol elterjedt, több millió hektárt foglal el, monospecifikus állományt képezve. A megmaradt őshonos erdőtársulásokat nagy erőfeszítéssel és csekély eredményességgel védik ellene.

Mivel jelentős gazdasági hasznot reméltek tőle, például Hawaii-ban is megtelepítették 1920-ban, ahol 1.7 millió fát ültettek el. (Bingelli et al., 1998). A helyi lakosságnak ma jelentős megélhetési forrást biztosít. Az idők során ugyanis felfedezték, hogy kérge hasznosítható: a niaouli olaj forrása, akárcsak a teafa vágya a cajuput.

A VÉGZETES LATIN SZÉPSÉG (SCHINUS TEREBINTHIFOLIUS)

Az ember ősi vágya, hogy megteltesse a maga Paradicsomát, s ez a vágy erőteljesebben jelentkezik, ha idegen környezetbe kerül. Ezt bárki megtapasztalhatja, ha huzamosabb ideig él külföldön. Amerikai tartózkodásom során én is, amint tehettem, nekiláttam lakókörnyezetem szépítésének, kis paradicsomkertem építésének. Már az első héten elbűvölt egy, a közeli erdő szélén álló cserje. Élénk fényeszöld, apró levelei kecsesen sorakoztak a könnyed ívű ágakon. Fürtökben álló apró vörös bogyói pedig önkéntelenül is odavonzották a tekintetet. Mint a Kis Herceg a rózsájára, úgy tekintettem a vörösülő szépségre, bár még nem is volt az enyém. Ám csalódásom is olyan nagy volt, mikor megtudtam, hogy mennyire elterjedt ez a faj, s milyen veszélyes lehet.

A Brazíliai bors (*Schinus terebinthifolius*) latin bevándorlóként került a félszigetre, de nem önként hagyta el szülőföldjét. Valakinek megtetszett, magával hozta. Büszkén mutogatta másoknak, akiknek szintén megtetszett. Népszerűsége egyre nőtt, újabb és újabb kertek díszé lett. Hamar otthon érezte magát, el-elkalandozott vadabb vidékekre is. Végül az ősi magasfüves társulásba is bevette magát. Ekkor kezdődött a baj. E társulásokban természetes folyamat a téli tisztítótűz, mely az egész területen végigsöpör, hogy a lágyszárúak elszáradt részeinek felperzselésével újra életet nyújtson azoknak. A braziliai borsot, e különös boszorkányt, nem fogta a tűz. A rohán lángok csak kisebb károkat okoztak benne, újraéledt és egyre jobban terjedt. A magasfüves társulás életére egyre csökkent, ma hatalmas energiákat és rengeteg pénzt felemészítő munkával tudják valamelyest kordában tartani, és a megmaradt ősi társulásokat megvédeni.

21

A FOLYAMI FOJTOGATÓ (EICHORNIA CRASSIPES)

Az 1884-es New Orleansban rendezett World's Industrial and Cotton Centennial Exposition Ipari és Gyapot Világkiállítás alkalmával a japán vendégek egy gyönyörű ajándékkal lepték meg a szervezőket; ez a növény, halványibolya színű virágaival – melynek felső szirmát világossárga folt díszíti – úgy lenyűgözte az amerikaiakat, hogy a kiállításon díjat kapott külsejéért. Az Amazonas mentén honos vízi jácint

(*Eichornia crassipes* - Pontederiaceae) díszértékét fokozzák fénylőzöld, 25 cm átmérőjű levelei. Elterjedésében az emberi meg gondolatlanság játszott közre. Vélhetően a floridai kiállítás egyik látogatója hazatérve „szabadon engedte” a St. John's folyóban. A kertészek szintén gyorsan széthordták, és természeteni kezdték a hirtelen divatossá vált jövevényt, a feleslegesé vált egyedeket pedig a folyókba

31

dobták. A jelek szerint a más kontinenseken történő események a mai napig is kisebb mértékben jutottak el az Újvilág polgáraihoz, másként nem fogadtak volna be egy nemzetközileg körözött bűnözőt. A vízi jácint ugyanis már jelentős priusszal rendelkezett. Vízszintesen fejlődő gyökereivel Afrikában a Kongót már olyan sűrűn nőtte be, hogy a közlekedést lehetetlenné tette, a gyapotkiállítás japán vendégei pedig a venezuelai Orinoco folyóból halászták ki, ahol szintén nehézségek forrásává vált. A trópusi folyókon a vízi közlekedést (gőzhajók, uszályok) és a különféle vízi építményeket (hallépcsők) kihasználva nagy területeket lepett el. Az „úszó pázsit” terjedésével a szállítás akadózottá vált, és az USA dollármilliókat veszített.

Az amerikai hódítással egy időben Jáva szigetén Buitenzorg botanikus kertje is büszkén telepítette meg a teteszetős fajt, mely hamarosan egész Dél-Ázsiát megfertőzte.

Ma a Globális Invázió Fajok Adatbázisa a világ 100 legrosszabb „megszállója” közé sorolja. Mára kártétele már milliárdos méreteket ölt. A Victoria-tóban akadályozza a kompok kikötését (Uganda, Tanzánia és Kenya területén egyaránt), rombolóan hat a mezőgazdaságra, az áramtermelésre, a halászatra, szállításra, rekreációra, vízellátásra és a kereskedelemre. Rombolja a biológiai sokféleséget és a vízi ökoszisztémát.

A vízi jácint elterjedését kémiai eszközökkel (herbicidekkel) lehet korlátozni, de ez nem akadályozza meg a nagyobb fertőzéseket. Irtására – csekély sikerrel – alkalmaznak speciális gépeket, biológiai eszközöket (ormányosbogár, moly) és kézi erőt (Prance és Nesbitt, 2005).

AMERIKAI SZŐKEVÉNYEK MAGYARORSZÁGON

Az amerikai példák után lássunk néhány hazait. A nagy vándorlások nem csak az USA területeit érintették. Az Államok megalakulását követő transz-atlanti kapcsolatok elkerülhetetlenül és sokoldalúan hatottak (és

máig egyre jobban hatnak) az öreg kontinensre. Számos, a magyar táj arculatához ma elengedhetetlenül hozzátartozó faj érkezett az évszázadok során (paprika, kukorica, akác stb.), ám nálunk is születtek mára megkérdőjelezhető döntések Észak-Amerikából betelepített dísznövényekkel kapcsolatban.

Hazánkban a dísznövények mint luxuscikkek nagyobb arányban a XVIII. században jelentek meg a jobb nemzetközi kapcsolatokkal és tájékozottsággal bíró főúri rendek kertjeiben. Számukra nem okozott gondot az igényesebb egyedek beszerzése és fenntartása sem, így tudták követni a kor divatirányzatait. Ilyen divathulám volt például a XIX. század elején a „platánkor”, vagy a század második felét jellemző „fenyőkor”. (Kósa, 1995/a)

Talán a folyóvölgyi élőhelyek, ártéri fűzesek azok a társulások, melyek behurcolt kultúrnövényeinktől legjobban szenvednek. A következőkben felsorolt fajok közül is számos taxon (*Fraxinus pennsylvanica*, *Amorpha fruticosa*, *Celtis occidentalis*) él és változtatja meg a társulás karakterét e környezetben. Képességeiknek köszönhetően gyorsan és erőteljesen közlekednek az ilyen kedvező ökológiai folyosón.

A ZÖLD KALÓZ (ACER NEGUNDO)

A következő fejezetben egy, ha nem is a vizeken, de a vizek közelében szemtelenül garázdálkodó, „kalózkodó” növényről írok. A vízparti társulások növényei közül kikerülő észak-amerikai zöldjuhar (Acer

41

negundo) Magyarországon mára igen gyakori a nagyobb folyók hullámterén, erősen megváltoztatva a honos ligeterdő társulások összetételét (Kósa, 1995/b). Az ilyen árterekben annyira otthon érzi magát, hogy mára sokhelyütt az őshonos fajokot is kiszorította, helyettesíti azokat, alaposan megváltoztatva ezzel az eredeti tájkaraktert. Népszerűségét és elterjedését elősegítette, hogy bár eredeti élőhelye a vízpart, remek várostűrő, így a városokból, faiskolákból is továbbterjed.

A zöld juhar témánk szempontjából határeset, mert a tölgy elegyfajaként és útsorfaaként került hazánkba a XIX. század végén, ezért kérdéses, mennyire tekintjük dísznövényként behurcolt fajnak. Kétségtelen, hogy gyors növekedése és jó szárazság- és téltűrése kedvelt városi útsor- és díszfává avatta, igaz vannak természetes ellenségei (amerikai fehér szövőlepké és gombás fertőzés). Féltermészetes környezetben azonban egyértelműen gyomosít. (Kölcsesi, 2004).

A XX. század elején az akkor kőrishuharként ismert fajt már gyakran ültették nem csak alléba útsorfaaként, hanem vasúti töltések, talajok (pl. folyópart) megkötésére is. A mocsaras vidékeken levegőtisztító hatása miatt Közép-Európában az eukaliptusz helyett ajánlották. (Pallas, 1998.)

Agresszivitását és várostűrését egyaránt igazolja, hogy a város legmostohább körülményei között (járdák, házfalak réseiben) is felnőtt példánnyá képes fejlődni. (Udvardy, 1999a.) A Budai arborétumban, ahol a városban jelentkező üvegházhatás egyértelműen érzékelhető, a magoncok számát és elterjedési területét tekintve az *Acer negundo* a legelterjedtebb, minden élőhely-típuson megjelenik, és kiszökik a kerítéseken kívülre is. (Udvardy, 1999b.)

51

KINCS A KINCS? (AMORPHA FRUTICOSA)

A Diószegi Sámuel által kincsnek nevezett gyalogkakácot kezdetben sövénynek szánták. Eredeti hazája Karolina, Florida és Cayenne. A hat észak-amerikai fajból a legtetszetősebb *Amorpha fruticosa* a századelőn kedvelt kék festék (vad- vagy basztard-indigó) alapanyaga is volt. Mivel a vadak nem fogyasztják, hamar elterjedt az országban. Eredeti élőhelyéből következik, hogy nálunk szintén a vizenyősebb helyeket kedveli. Árterekben, természetvédelmi területeken, vizes élőhelyeken mára első számú közellenségévé vált.

A kincs-probléma kezelésére többféle megoldás született. Az ezredforduló új irányzatainak megfelelően a gyomok kezelésében, a hozzáállásban is történnék változások. Egy ilyen új megoldás a VITUKI a Vásárhelyi terv keretében tett javaslata, miszerint Tisza-menti leromlott társulásokban az erdő-rehabilitáció során a nem kívánatos társulások (*Amorpha fruticosa*) energieraedőként hasznosulhatnak. A gyom ezáltal haszonnövényé alakul. Bár gazdasági szempontból mindenképp üdvözítő megoldás, ám körültekintően meg kell vizsgálni az ökológiai hatásokat is. (VITUKI, 2005.)

A konfliktus kezelésének talán szimpatikusabb, komplexebb módja a jövevény visszaszorítása legeltetéssel. Bár a vadon élő állatok nem legelik, nem pusztítják a növényt, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a szürkemarha rövid átállási idő után szívesen fogyasztja. Ha a csorda megindul, a rágás mellett a törés és a taposás is jelentősen segít a gyalogkakác visszaszorításában. A Hortobágyon néhány éve működő program a hagyományos tájgazdálkodás fenntartása mellett a turizmust és a génmegőrzést is szolgálja. Egyetlen kérdés, hogy az így keletkező tej és hús milyen minőségű lesz?

VÉGÉN CSATTAN AZ OSTOR!
(*CELTIS OCCIDENTALIS*)

A nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*) hazánkban a platánkor jellegzetes divatfái közé tartozott. Eredeti hazája Quebec és dél-nyugat Oklahoma. Bár nehezen nevel egyenes törzset, a városokban ma is szívesen ültetik mint sorfát, mert tűrőképessége (légszennyezés, sózás, szárazság) majdnem annyira jó, mint a szintén jövevény – igaz kínai – társáé, a bálványfáé (*Ailanthus altissima*).

61

Az ostorfának díszértékén kívül számos más hasznát írták le: már a XIX. században hajfestékként is ismerték (MAY, 1890). Nem is csak hagyományos (dendrológiai) értelemben vett dísznövény volt: csonthéjas gyümölcsét gyöngysorba fűzték (Pallas, 1998.). Termését, a „csokibogyót”, sokszor fogyasztottuk gyermekkorunkban, de a madarak körében szintén népszerű. A 2004-ben hazánkban jelentős számban megjelent csonttollúak egyik kedvenc eledele (MME, 2004.). Még angol nevét is terméséről kapta (hackberry), pedig ostorszerű ágai, bibircses törzse legalább annyira karakteresen jellemzi a fajt.

A városi környezetben több szempontból is hasznos ostorfa a természetközeli környezetben invázív jellege miatt kevésbé kedvelt. Árnyékvetésével erős vetélytársként jelenik meg, elnyomva az őshonos fafajokat, illetve az egyéb, fénykedvelő növényeket.

Az USA-ban a herbicidek elkerülése végett, a Michigan Field Office propángázzal töltött lángszórókkal igyekszik az invázív magoncokat kiirtani. A Nachusa Grassland védett terület munkatársai 20-30%-os Garlon 4 növényirtót kevernek ásványi olajjal, és ezzel keni a növények kergét. Utóbbi szert nálunk is alkalmazák, de hazánkban főleg kaszálással, szárhúzással próbálják visszaszorítani az állományt, telepítését pedig igyekeznek korlátozni. Az FVM például a rövid vágásfordulójú fás szárú energiaültetvények telepítéséhez nyújtott támogatás igénybevitelének részletes szabályairól szóló, jelenleg készülő rendeletében a többi említett fás szárral együtt a nem támogatható fajok közé sorolja.

ÖSSZEKÉSZÉS

A fenti néhány eset tanulságos példa arra, mennyire fontos a körültekintő tervezés. A betelepített tetszetős kultúrfajok gyakran „beilleszkedési zavarokkal” küzdhetnek. Gondoljunk hát meg ezerszer, beengedünk-e pillanatnyi előnyökért hasznosnak vagy szépnek tűnő, de alattomos, agresszív hódítókat! Kevés a hazai természetes vegetációba jól beilleszkedő, „kedves”, nem agresszív növény. Ezek azonban rendszerint jogi védelemben is részesülnek.

Egy olyan nyílt rendszerben, mint egy növénytársulás a szabályozórendszer negatív visszacsatolásának blokkolása sajátosan jelentkezik. A Melaleuca és a brazil bors elterjedése bizonyítja, hogy ha egy új elem jelenik meg a rendszerben, az addig a rendszer egyensúlyát fenntartó negatív visszacsatolások működésében zavar keletkezhet. Ez az oka, hogy sok egzotikus faj gyommá válik egy idegen területen. (Salisbury, 1961.)

Az erdőgazdálkodásban – mint minden más területen – a gazdasági szempontok váltak a legfontosabbá. A vízfolyások mentén az őshonos keményfa és puhafa erdőkben is gyakori a tarvágás, és a telepítés rendszerint nyárfával történik. A tarvágás megakadályozza a területen a természetes helyreállást, mert a tájidegen, invázív fajok gyorsan szaporodnak el. E folyamat megállításához ki kell irtani a tájidegen fajokat, és csak az ökoszisztémába harmonikusan illeszkedő, őshonos fajokat szabad telepíteni, a tarvágást pedig meg kell tiltani.

Az agresszív és invázív fajok kordában tartásának egyik módja a megfelelő gazdasági hasznosítás feltárása. A gazdasági érték növekedése jelentős motiváció az állomány hasznosítására, ami kellően magas igény esetén akár a kipusztításukhoz is vezethet, ahogy ez egyes honos fajoknál korábban megtörtént.

Nem szabad azonban megfeledeznünk arról, hogy e fajok dísznövényként kerültek új hazájukba. Mindegyik több-kevesebb díszértékkel rendelkezik. Számos egyed közülük mára jelen-

tős kort ért meg, és egy-egy település védett természeti-táji értékévé vált, a helyi emlékezet, a kötődések révén a „közösség megbecsült tagja” lett. Ezért az invázív fajok ellen indított irtóhadjáratok sem indokoltak. A beavatkozások a megváltozott ökoszisztéma elemzésével, a gazdasági, gazdaságossági szempontok mérlegelésével, a területhasználat tervezésével határozhatók meg.

A felsorolt példák mind vízhez köthetőek, de ez nem egy tudatos, „vízközpontú” válogatás eredménye. Az adventív fajok terjedése is rávilágít, mennyire érzékenyek a vizes élőhelyek (zöldfolyosóink többsége ide tartozik!), mennyire fontos körültekintő védelmük. Az aránytalan versenyelőnyvel rendelkező adventív fajok veszélye nem csak az őshonos állomány kiszorításában, a biológiai változatosság jelentős csökkentésében rejlik. Mivel több, a társadalom számára veszélyes faj is van közöttük (pl. az allergén *Solidago gigantea*), az ökológiai folyosó a társadalom számára esetleg potenciális veszélyforrásként tűnhet fel, ami nehezítheti létrehozásukat.

A tájépítészeti tevékenységek során tehát a szabadtér-tervezésnek kiemelkedően nagy a felelőssége, hiszen a jó fajválasztás egyaránt fontos ökológiai szempontból (a kiszorító fajok károsításának elkerülése), társadalmi szempontból (az izlésformálás szintén segíti a fajok terjedését) és gazdasági szempontból (az olcsóbb beruházás később jelentős fenntartási, kárelhárítási költségeket hozhat). Ugyanakkor meg kell találni az egyensúlyt a kulturális örökség védelme (kerttörténeti szempontból jelentős adventív fajok) és a tájvédelem között. A tájtervezésben a zöldfolyosók, ökológiai hálózatok alakításánál a honos fajok alkalmazása általában evidencia, itt inkább a védelem a kiemelendő, melyben indirekt módszerek is alkalmazhatók (hasznosíthatóság feltárása), de ennek együtt kell járni bizonyos jogi és területi korlátozásokkal (csak a használatot, ne a termesztést támogassuk). Az önkormányzati és a későbbi tervezői munka segítségével a rendezési tervek alátámasztó munkarészeiben a kerü-

fajok „feketelistáját” állíthatjuk össze, a tájrehabilitációs tevékenységek (pl. bányarekultiváció) során pedig törekedni kell a jól alkalmazható, de agresszív fajok kiváltására.

Irodalom

- BINGELLI, P. – HALL, J.B. – HEALEY, J.R.: An overview of invasive woody plants in the tropics. Bangor: University of Wales, School of Agricultural and Forest Sciences Publication Number 13. 1998.
- KÓSA Géza: Hazait vagy egzotákat? In: JÁRAINÉ Dr. Komlódi Magda (főszerk.): Pannon enciklopédia. Magyarország növényvilága. Dunakanyar 2000 kiadó, Budapest, 1995.a 368-369.
- KÓSA Géza: Akik visszaeltek a vendéggel In: JÁRAINÉ Dr. Komlódi Magda (főszerk.): Pannon enciklopédia. Magyarország növényvilága. Dunakanyar 2000 kiadó, Budapest, 1995.b 370-371.
- KÖLCSEI Tamás, Dr.: Gődön is terjedőben. Gódi körkép, 2004. <http://www.god.hu/text/doc/text210128241010711/korkep6-10.pdf> 2005. február 3.
- MAY, Karl: Az ezüst tó kincse, negyedik fejezet, 1890
- MME: Csonttollú invázió! 2004.dec. 10. <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=3795> 2005. február 7.
- MOLNÁR V. Attila: Betelepítés, kivadás, flórahamisítás - Jövevények a hazai növényvilágban. Élet és Tudomány, 1998. 39. szám
- Pallas Nagy Lexikona (1893-1897), Arcanum Adatbázis Kft. 1998.
- PRANCE, sir Gilleen – NESBITT, Mark (eds.): The cultural history of Plants, Routledge, New York, 2005. (381-382. o.)
- SCHMIDT Gábor (szerk.): Kertészeti dendrológia. Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Házinyomdája, Budapest, 1991.
- SCHMIDT Gábor (szerk.): Növények a kertépítészetben. Mezőgazda, Budapest, 2003a.
- SCHMIDT Gábor: Néhány gondolat a városfásításról, II. rész. Tájépítészet II. évf. 3.szám 2001. október
- SZMIRNOV, Alekszej: Varázslatos növé-

nyek – különös történetek. Mir Könyvkiadó, Moszkva, 1988.

SALISBURY, E. J.: Weeds and Aliens. Collins, London, 1961. Cit in: RADOSEVICH, Steven – HOLT, Jodie – GHERSA, Claudio: Weed Ecology: Implication for Management. Második kiadás. John Wiley & Sons Inc., New York, 1997. 50. UDVARDY László: Gap-inhabitant woody alien plants in Budapest. Publicationes Universitatis Horticulturae Industriaeque Alimentariae, Budapest, 1999. 175-176.

UDVARDY László: Exotic shrubs and trees inclining to escape in an arboretum under strong urban effect in Budapest. Publicationes Universitatis Horticulturae Industriaeque Alimentariae, Budapest, 1999. 171-174.

VITUKI: Fenntartható hullámtéri tájrehabilitáció a Közép-Tisza vidéken http://www.vituki-consult.hu/sumar/magyar/projekt_hu.html 2005. február 7.

Jegyzetek:

1 A Melaleuca olaja többféle ipari hasznosításra alkalmas: tisztító, kozmetikai, izesítő, antiszeptikus és

gyógyító hatású anyagokat, szereket készítenek belőle. A hawaii lakosság a fáját is különböző módon hasznosítja.

2 Szerző 1999-2000-ben gyakornok tájépítésként tanult és dolgozott Dél-nyugat Floridában.

3 Fontos megjegyezni, hogy Haye, a khartoumi egyetem botanikusa 1958-ban, Szudánban, a Nilus és mellékfolyója, a Bahr-el-Gazal kutatása során bebizonyította, hogy a hajózásnak döntő szerepe van a vízízjácint terjedésében. Az alsó folyástól felfelé terjedő növény a nem hajózható mellékágakon ugyanis nem jelent meg. (Szmírnov, 1988)

4 „Néha egy nemzetségen belül az a faj bizonyul a nagyvárosi utcafásításban a legedzettebbnek, amelyik a leginkább vizes területről, és az a legkényesebbnek, amelyik a legszárazabb területről származik (pl. Acer negundo kontra Acer tataricum vagy Fraxinus angustifolia kontra Fraxinus ornus).” (Schmidt, 2003b. 37.) A városi talaj a vízparthoz hasonlóan levegőtlen és tápanyaghiányos.

5 Figyelemre méltó párhuzam, hogy az eukaliptusz is a Myrtaceae családba tartozik, akárcsak a feljebb említett Melaleuca. A hasonló tulajdonságokkal rendelkező növényeket tehát Európában és Észak-Amerikában is ugyanarra a célra – vizenyős területek javítására – használták, később pedig ugyanazok a problémák jelentkeztek a behurcolt fajokkal.

6 Behurcolt, illetve javarészt telepített fászfű faj a szubmediterrán magyar tölgy (*Quercus farnetto*). A lágyszárúak közül a kelet-ázsiai eredetű, nálunk régebben termesztett és itt-ott kivadult kalmos (*Acorus calamus*) vagy a nagy valószínűséggel szintén behurcolt illír sáfrány (*Crocus tommasinianus*) és az örménygyökér (*Inula helenium*). Mindegyik faj védelem alatt áll. (Molnár, 1998.)

7 A hozzá tartozó fogyasztó populáció ritkán érkezik meg a behurcolt új fajjal: vagy később ér oda, vagy eleve kirekesztik, amennyire és ameddig tudják. Ez esetünkben igen gyakori, hiszen a kultúrfajok kártevőit igyekszünk távol tartani.

SUMMARY

Human mobility, individualism and the speed of modern living have fostered the need for fast-growing ornamental plants. But people often forget that these rapidly-growing plants can, if they spread out of their man-made landscapes, become invasive and destroy the plant life native to the area. This article demonstrates some cases from the last century, when humans did not care (or did not know) about the risks attendant to bringing plants from the other side of the world. To illustrate the generality of problem, I introduce three examples from the New World, and three from my home country, Hungary.

Melaleuca (*Melaleuca quinquenervia*) was brought to Florida as an ornamental plant in 1906. Pioneers used this rapidly-spreading plant as an anti-erosion measure, just as we have used the American *Robinia pseudoacacia* since

the XVIIIth century. But *Melaleuca* does not burn well, and this quality gave it a strong competitive advantage in race for space – leading to its taking over millions of acres in the U.S. The story of the Brazilian pepper (*Schinus terebinthifolius*) is similar, but it is rapidly spreading in grassland and creating one of the country's most significant nature protection problems. Water hyacinth (*Eichornia crassipes*) was taken by Japanese guests to New Orleans World Industrial and Cotton Centennial Exposition in 1884. It won a prize for its beauty, bringing this attractive water plant increased popularity. But some of this species spread to the ecosystems of local rivers, and after more than a century it still creates serious ecological and economical difficulties all America, Africa and South-Asia.

Boxelder (*Acer negundo*) and Hackberry (*Celtis occidentalis*) are popular trees for allees in Hungary, but “escape” from cities and nurseries, and able to survive in all kinds of conditions. Desert indigo (*Amorpha fruticosa*) – as its name indicates – was a popular source of blue dye, but it is still recommended as ornamental plant. To fight this aggressive weed, Hortobágy National Park developed an ecological solution: the plants are eaten and trampled by Hungarian grey cattle.

All the abovementioned plants live nearby water. This aspect was not considered in their selection, so herein lies an important message: our watercourses (most of our greenways!) are highly sensitive, and must be considered not only in terms of landscape planning, but also open space design.

PÉCSI MÁTÉ

Az Istvánteleki Főműhely szabadtérépítészeti revitalizációs terve

The open space design of Istvántelek Head Depot

LEKTOR | SZILÁGYI KINGA

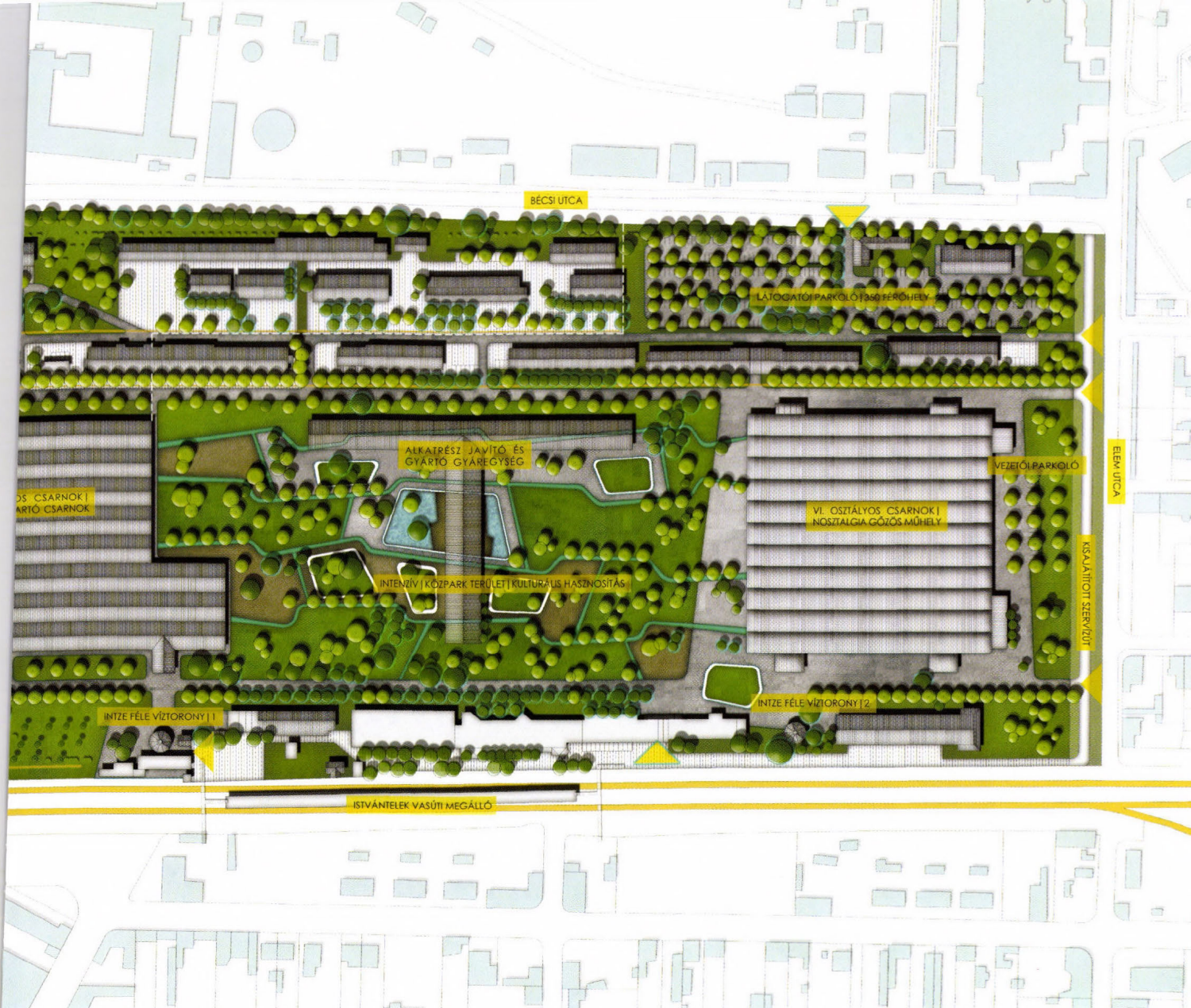
ISMERTETÉS - VIZSGÁLATOK

Diplomatémám az Istvánteleki Főműhely környezetének revitalizációs, fejlesztési lehetőségeit dolgozza fel. Legfontosabb mindenképp az a tény, hogy a vizsgált terület egy alulhasznosított vasúti, a MÁV ZRT. által tulajdonolt ingatlan. A Főműhely a IV. kerület (Újpest) déli kiszögellésében található. Keletről a XV. kerület (Rákospalota, Pestújhely, Újpalota) délről pedig a XIII. kerület (Angyalföld) és

a XIV. kerület (Zugló) határolja. A terület konkrét határait keletről a jelenleg kettéosztott Bécsi utca, északról az Elem utca, nyugatról a vasúti pálya, délről pedig a Madridi utca alkotják. A 72701 helyrajzi számú telephely mintegy 38 ha-t foglal el, egy osztatlan telekként. Nagyon fontos, hogy a telek déli szomszédja a Vasúttörténeti Park, így a Főműhely annak északi meghosszabbítása.

A terület kialakítása és épületanyaga az egykori dicső, fellendülőben lévő magyar vasút sikereit példázza, jelenlegi állapotában azonban siralmas, mégis szerethető képet nyújt. A Főműhelyt 1901-ben kezdték kiépíteni, és 1905-től már teljes üzemben javították itt a különböző vasúti járműveket. 1902-ben épült meg a vágányhálózat, majd felépültek a műhelycsarnokok. A legnagyobb épület a terület északi részén elhelyez-

kedő „gőzös” műhely, a VI. osztályos csarnok (a maga hatalmas, csaknem 24 000 m² alapterületével), amely építéskor a legnagyobb alapterületű épület volt Budapesten. Ezen épület jelentőségét jól jelzi az, hogy korai vasbeton-építészetiünk kiemelkedő épületeként tartják számon. 1903-ban épült meg a „locomotiv” szerelőműhely, mely azóta részben átépült, a 90-es évek elején felerészről szépen felújították, jelenleg BDV motorkocsi-szerelő műhelyként működik. Az Istvánteleki Főműhelyt 1950-ben Landler Jenő Járműjavító Üzemnek nevezték el, régi nevét a 90-es években kapta vissza. 1992-ben a Dunakeszi Járműjavító Üzemhez csatolták. Az ingatlant kisebb részben a MÁV ZRt. saját céljaira hasznosítja, nagyobb részét pedig szolgáltató és ipari tevékenységet végző bérlőknek adja ki. Istvántelek megállóhelyként

funkcionál a Budapest-Vác vasútvonalon (kis kihasználtsággal), pedig minden különösebb ironikus él nélkül a vonal egyik legszebb és legegységesebb állomása. Aki már járt arra, kizárt, hogy ne vegye észre a városrészt ékszerként díszítő, úgynevezett Intze-féle víztornyokat. Ugyan az épületek MÁV típusstervek alapján készültek, az épületállomány egy része kiemelten értékes, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által védelemre javasolt. A Főműhely növényállománya számomra hatalmas pozitív meglepetés volt. Természetesen a légifotókon jól láthatóan kirajzolódik az igen tekintélyes mennyiségű kondicionáló zöldfelület, azonban ehhez minőséget nem kapcsolunk. Pedig e terület esetében lehet, hiszen a lombkoronaszint igen figyelemreméltó. Nagyrészt nem a legigényesebb fajokból áll, de két-

séggkívül gondos tervezés jegyeit viseli magán. Mindenképpen megtartásra érdemesek a vasútvonallal párhuzamosan húzódó, a feltáró utakat kísérő impozáns jegenyénár fasorok, a kifejlett vadgesztenyefák és az igen jelentős számban és jó állapotban fennmaradt platánok.

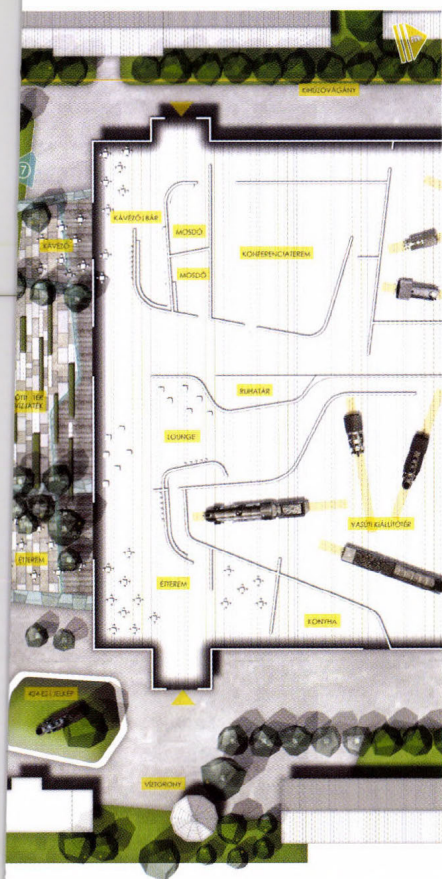
TERVEZÉSI KONCEPCIÓ

A tervezési koncepció alapját a Főműhely városzövetben elfoglalt helye, a terület épületállománya, az ökológikus, fenntartható városfejlesztés és a kulturális lehetőségek képezik. A „város a városban” elv figyelembevételét a tervezés során is fontosnak tartottam. A Főműhely, azon kívül, hogy Budapest szerves része kíván lenni, mégis csak egy külön kis világ, amely hatásra érdemes ráerősíteni. A terü-

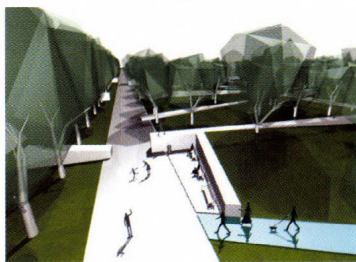

nagy száma miatt indokolt. A különálló épületek mindegyikéhez saját dolgozói parkolót rendeltem, így az ott dolgozók gépjárművei nem foglalnak helyeket a látogatói parkolóban.

Az extenzív területen belül a MÁV ZRt. tevékenységeinek központi helyszíne a VII. osztályos csarnok (BDV szerelőcsarnok), ahol mozdonyok és vasúti kocsik szerelését, karbantartását és tárolását végzik. A Főműhely területén rengeteg nem használt sín-pár fut, ezek felszámolása szükséges. A déli terület célja a kondicionálás, lényege a minél nagyobb zöldfelület, melynek kialakításánál elsősorban a könnyen kezelhetőség szempontját vettem figyelembe. Így tehát itt fontos

az igénytelen fa- és cserjefajok használata (amelyek a lágyszárúak szintjével kiegészítve alkotják a többszintes állományt), valamint a kihangsúlyozottan extenzív fenntartás, lehetőleg kézi kaszálással. E déli teleprész lehatárolása a terv fontos része, hiszen itt üzemi tevékenység folyik, ami jellegénél fogva veszélyes, valamint a vasúti dolgozók sem örülnének a rohangáló gyerekek látványának. A terület ökológiai-ipari jellege miatt azonban érdemes részlegesen megnyitni a látogatók előtt, amit legegyszerűbben kijelölt útvonalakon haladó vezetett túrákkal lehet elérni. A BDV szerelőcsarnok kap egy nagyon fontos funkciót, mégpedig az északi homlokzat részleges megnyitásával lehetővé válik a betekintés, azaz látványműhely jön létre, a kicsik legnagyobb öröme.

Az intenzív terület funkcióiban jóval változatosabb, a két nagycsarnok között elhelyezkedő, nagyjából 6 ha-os zóna. A különböző funkciók itt leginkább a közparki és kulturális célú hasz-

nalat kiszolgálására alakultak ki. A két említett épület közötti téren van elhelyezve minden, ami a látogatók vonzására alkalmas, itt található a közparki egység, a központi, T-alakú Alkatrészjavító és gyártó gyáregység épületével. A koncepció egyik alapja ennek az épületnek az áttörése, könnyed, acél csarnokszerkezettel tartott tetővé alakítása. Az intenzív zóna a két főbejárat felől könnyedén megközelíthető, de a vasút felől érkezők az igazi kedvezményezettek. A nagy hangsúly a VI. osztályos (gőzös) csarnokon van, mivel annak funkciói adják a tervezési koncepció alapját. A jelenlegi gőzösműhely kulturális központtá alakul át. Dicső múltja, és hatalmas alapterülete alkalmassá teszi arra, hogy helyet adjon az állandó vasúti múzeumnak, kávézónának, étteremnek, valamint konferenciateremnek. Az épület kiteresedése a park reprezentatív, fogadóterület jellegű része, hiszen mindkét bejárat felől ez tűnik fel először. E terület igen jelentős, hiszen ez szolgálja ki az épület használatának tömegét, minőségi szolgáltatások nyújtásával.

A központban elhelyezkedő Alkatrészjavító épülete teljes átalakuláson megy át, tulajdonképpen átjárhatóvá és átláthatóvá válik, így szervesen kapcsolódva a park vonalvezetéséhez. Az épület nyugati felének teljes zártsága lehetővé teszi a kiállítóterület létrehozását, mely kelet felé nyit. Ez a kiállítóterület az időszakos kiállítások terepe. Az épület további funkciója annyiban merül ki, hogy fedett területet biztosít egyes, alá helyezett programoknak. Így módon fut alatta át a medence, illetve a fa deck-rendszer, amely komoly- és

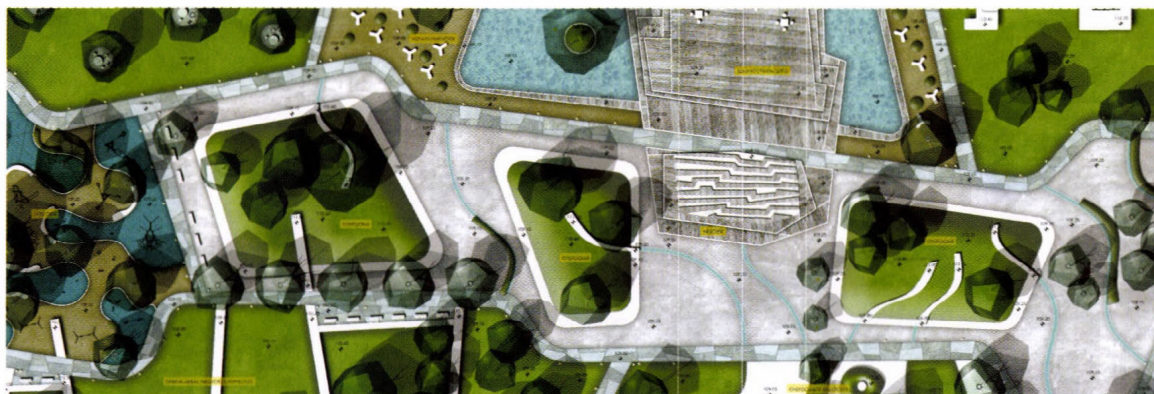
könnyűzenei koncerteknek, illetve színpadi előadásoknak is teret biztosít. Az ezt kiszolgáló nézőtér is az áttört épület alá szerveződik. Az Alkatrészjavító T betűjének szára mutatja a következő funkciót, ami egy szabadon alakított formavilágú, nyitott vasúti tárgykiállítás. Azaz inkább egy vidám terület-rész, ahol a pihenés mellett elromlott, magukban használhatatlan, de mégis érdekes vasúti tárgyakat szemlélhet az érdeklődő. A park közepén elhelyezkedő, épület alatt átfutó, nagy, burkolt felületek a pihenés és beszélgetés, a városi lét színterei. A parknak e központi területének vonzáskörzetében helyeztem el a hatalmas teret elfoglaló, sportfunkciójú mászófal-erdőt, amely egy meglévő, rossz állapotú épület visszabontásával, átalakításával jön létre.

A park kialakítása során törekedtem a minél nagyobb zöldterületek kialakítására, melyeket esetenként megtörhetnek egyes vonalas elemek, különleges bútorok, fénysávok, de mégis egységként kezelendők. Ilyen egység a támfalakkal megtört, déli, gyepes részlet, ahol legerősebb a kortárs művészeti jelleg. Itt megengedett mindenféle önkifejezési mód a stencilezéstől a grafitiig. Az intenzív terület déli részén elhelyezkedő játszótérek közé is e céllal került egy hatalmas gyepes rohángáló, amihez csatlakozik a VII. osztályos műhely épületének látványműhely funkciója, lévén, hogy innen lehet betekintést nyerni a bent folyó munkálatokra. A játszótérek környezetében, azaz konkrétan a rohángálóval egy egységben az idősebbek számára terveztem egy kör alaprajzú burkolatokon elhelyezkedő sakkasztalos zónát.

Az Istvánelteli Főműhely közparki környezetének anyaghasználata egyszerűséget tükröz, amelynek megtervezésében nagyon fontos szerepe volt a kialakított formáknak. Az egyedi, sok helyen íves vonalvezetés, valamint az eltartó vonalak használata nem teszi lehetővé a különféle természetes, műkö, illetve beton elemes burkolatok használatát. Olyan burkolatokat kellett keresnem, melyek illenek a századfordulós vasúti épületekhez, a környezethez és a hely atmoszférájához. Így jutottam arra a megállapításra, hogy nagy felületeken alkalmazva a legmegfelelőbb a stabilizált, szórt burkolat. Az utak és a reprezentatív terület dilatált, színezett öntött beton burkolatot kaptak. A játszótérek burkolata helyben öntött eséscsökkentő gumi és eséscsökkentő sárga gyöngy-kavics. A formálás komplexitását figyelembe véve a területegységek, utak, gypedombok, kavicsburkolatok elválasztását minden esetben galvanizált acél szegélyekkel oldottam meg.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Istvánelteli Főműhely összességében egy nagyszerű, kiaknázatlan lehetőség Budapest összetett városszövetében. Napjainkban hatalmas potenciál van a barnamezős revitalizációban, és e terv egy konkrét területre ad egy lehetséges fejlesztési irányt. Természetesen számtalan más irány is elképzelhető, de úgy érzem, hogy az általam felvázolt lehetőség érdekes és használható. A tervem leginkább arra próbál rámutatni, hogy milyen élménydús teret lehet kihozni egy lesajnált vasúti területből.

SUMMARY

Nowdays it's pretty obvious, that the revitalisation of brownfields in Budapest should be a key project to our national capital. The brownfield belt of Budapest is a huge area, with a lot of possibilities. In the 80s, and 90s, the large state industrial sites mostly finished their production, they went broke. But these areas are still in the heart of the city, they are one important part of the complex urban fabric.

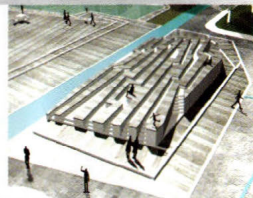
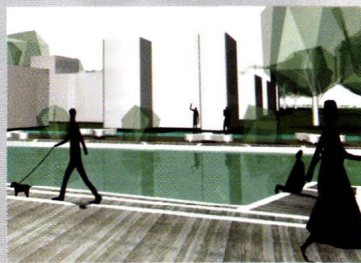
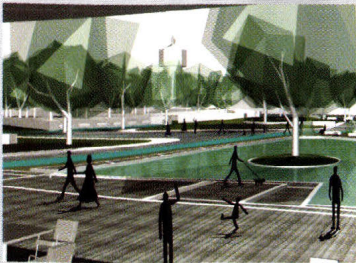
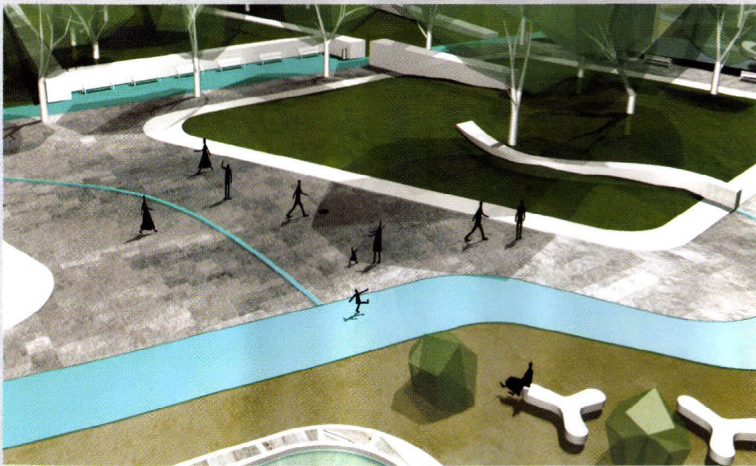
The Hungarian State Railways (MÁV ZRt.) still owns many unused, empty and ruined buildings and other real

estate within this brownfield area. The Istvántelek Head Depot is one of these, situated in the IV. district, Újpest. The surroundings are the XIII., XIV., and XV. districts. The design covers only one plot with the area of 38 ha, bordered by Madridi Street, Bécsi Street, and Elem Street. The Depot has had a great history, it was built between 1901 and 1905, then shortly became a diamond of our legendary railway system. Today, the yard is functioning as a railway station and erecting shop. Unfortunately, the condition of the Depot is horrible.

The design had been started with a complex research of the ground. I felt it very important to examine either the area of the yard, or the neighbourhood. The buildings of the Head Depot should be noted. They were built in excellent style, and approx. 60% of them can be saved and renewed. The buildings determined the basis of my conception. After the research it was necessary to lay down the main lines. According to the location, and the atmosphere of the Depot, the head objective was to give a recreational, and cultural function to the ground. There is a lack of parks in Újpest, so the aim was also to build up better living conditions for the habitants of the district.

The open space design covers the whole area of the Depot, but also separates it to two parts, the so-called extensive and intensive part. The extensive area is the conditional segment, with a lot of vegetation. The intensive area is actually the park with the above-mentioned functions. This intensive part is more architectural, bordered by two big halls. The smaller one of these stays in the usage of the State Railways. The bigger hall is the place for a railway museum, a café, a restaurant, and a conference room. The park runs along between these two important buildings, giving a nice and amusing experience for all age group. The park segment contains sport, and art features, playgrounds, exhibition grounds, and load of space for recreation. The large pools both serve aesthetic and ecological goals.

This solution is just one, from the possible thousands. I really hope, that the Hungarian state, and the private sector both recognize the enormous chance in brownfield revitalisation. The economic, and sustainable development are the most important idioms of today's urban design, and these aims can be reached through the cultivation of devastated areas.

Tájépítészeti és Kertművészeti | Folyóirat | Szerzői

6. szám | 2007.

DR. BALOGH PÉTER ISTVÁN

táj- és kertépítész vezető tervező
egyetemi adjunktus
Budapesti Corvinus Egyetem,
Kert- és Településképzési Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35 - 43.
e-mail: peter.balogh@uni-corvinus.hu

CSEPELY-KNORR LUCA

okl. tájépítésmérnök
PhD. hallgató
Budapesti Corvinus Egyetem,
Kert- és Településképzési Tanszék
Telefon: +36 30 520 9982
e-mail: cskluca@yahoo.com

DÖMÖTÖR TAMÁS

okl. tájépítésmérnök
tanszéki mérnök
Budapesti Corvinus Egyetem,
Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35 - 43.
Telefon: +36 30 291 1698
e-mail: tamas.domotor@uni-corvinus.hu

ERŐ ZOLTÁN

építész vezető tervező
munkálási szakmérnök
Palatium Stúdió Kft.
1013 Budapest, Krisztina krt. 45.
e-mail: palatium@mail.datanet.hu

DR. JÁMBOR IMRE

tanszékvezető egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem,
Kert- és Településképzési Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35 - 43.
Telefon: +36 1 482 6288
e-mail: imre.jambor@uni-corvinus.hu

DR. KOLLÁNYI LÁSZLÓ

okl. tájépítésmérnök
egyetemi docens, CSc
Budapesti Corvinus Egyetem,
Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35 - 43.
Telefon: +36 1 482 6311 Fax: +36 1 482 6338
e-mail: laszlo.kollanyi@uni-corvinus.hu

KÖRMENDY IMRE

főosztályvezető-helyettes
Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium
Területrendezési és Településtügyi Főosztály
1903 Budapest, Pf. 314
Telefon: +36 1 441 7813
e-mail: kormendy.imre@mch.hu

LÁD GERGELY

okl. tájépítésmérnök
e-mail: ladgergely@freemall.hu

MOHÁCSI SÁNDOR

okl. tájépítésmérnök
üggyvezető
s73 Kft.
1119 Budapest, Bártfai u. 8/b
e-mail: ms@s73.hu

PÉCSI MÁTÉ

okl. tájépítésmérnök
s73 Kft.
Telefon: +36 30 410 1844
e-mail: mcsall@yahoo.com

NEMZETI KULTURÁLIS ÖROKSÉG
MINISZTERIUMA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

| Támogatóink

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY